

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

**UPRAVLJANJE KREDITNEGA PORTFELJA V POSLOVNI
BANKI**

Ljubljana, marec 2003

Tina Filipan

Izjava

Študentka, Tina Filipan, izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Ivana Ribnikarja in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

Kazalo

1. Uvod	1
2. Premoženjska bilanca poslovne banke	2
2.1 Sredstva banke (aktiva)	3
2.2 Obveznosti do virov sredstev banke (pasiva)	3
2.2.1 Kapital banke	4
2.2.1.1 Baselski sporazum iz leta 1988	5
2.2.1.2 Novosti, ki jih prinaša prenova Baselskega sporazuma	7
3. Značilnosti kreditov in tveganja, povezana z njimi	15
3.1 Vrste kreditov	16
3.1.1 Kreditiranje individualnih komitentov	17
3.1.2 Kreditiranje podjetij	18
3.2 Postopek kreditiranja	20
3.2.1 Oblikovanje cene kredita	23
3.2.2 Razreševanje problematičnih naložb	25
3.3 Vrste tveganj	28
3.3.1 Tveganje spremembe obrestne mere	29
3.3.2 Tržno tveganje	30
3.3.3 Kreditno tveganje	30
3.3.4 Tveganje spremembe deviznega tečaja	31
3.3.5 Likvidnostno tveganje in tveganje nesolventnosti	32
3.3.6 Ostala tveganja	33
4. Upravljanje kreditnega portfelja	34
4.1 Boniteta kreditojemalca in kredita	36
4.2 Modeli za merjenje kreditnega tveganja	41
4.3 Načini upravljanja kreditnega portfelja	45
4.3.1 Kreditni izvedeni instrumenti (derivativi)	47
4.3.1.1 Vrste kreditnih derivativov	48
4.3.1.2 Pravni, zakonodajni, računovodski vidiki, povezani s kreditnimi derivativi	50
4.3.1.3 Trg za kreditne derivative in njihova uporaba	51
4.3.2 Listinjenje na osnovi paketa posojil	53
4.3.3 Sekundarni trg kreditov	58
4.4 Vpliv novih načinov upravljanja kreditnega portfelja na organizacijo banke	60
5. Razmere na področju upravljanja kreditnega portfelja v slovenskih bankah	63
5.1 Veljavna zakonodaja v Sloveniji	64
5.1.1 Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk	64
5.1.2 Sklep o kapitalski ustreznosti	66
5.2 Značilnosti portfelja in kreditna tveganja v slovenskih bankah	69
5.2.1 Spremembe v portfelju slovenskih bank	69
5.2.2 Kreditna tveganja posameznih dejavnosti	74
5.2.3 Stanovanjsko kreditiranje v Sloveniji	75

6. Izkušnje SKB banke na področju upravljanja kreditnega portfelja	76
6.1 Oblikovanje rezervacij	79
6.2 Izgradnja modela za obvladovanje kreditnega tveganja	80
6.3 Uporaba metode scenarijev pri upravljanju kreditnega portfelja	82
6.4 Izračunavanje RAROC kot osnove za odločanje o naložbah	87
6.5 Nadaljnje aktivnosti za razvoj aktivnega upravljanja kreditnega portfelja	90
7. Sklep	91
8. Literatura in viri	94
8.1 Literatura	94
8.2 Viri	96
Slovar tujih izrazov	

1. Uvod

Velik del aktive bilance stanja poslovne banke predstavljajo krediti različnim vrstam komitentov, od fizičnih in pravnih oseb, do bank. Krediti se razlikujejo po ročnosti, po tem, kako so zavarovani, po višini, ceni in tudi z vidika obveznosti, ki jih morajo kreditojemalci izpolnjevati in so zapisane v kreditnih pogodbah.

V času trajanja kreditnega razmerja se dogajajo spremembe, ki vplivajo na odplačevanje obveznosti iz naslova kreditnih pogodb. Te spremembe so lahko posledica političnih in gospodarskih sprememb v neki državi, lahko pa izvirajo iz spremenjenih razmer na strani kreditojemalca. Zato so banke izpostavljene na eni strani kreditnemu tveganju, to je, da kreditojemalec svojih obveznosti ne bo poravnal v celoti in pravočasno, na drugi strani pa tudi tveganju predčasnega vračila kredita, kar vpliva na spremenjen denarni tok banke. Zanimariti ne smemo tudi tveganja spremembe obrestne mere, čeprav je to pri kreditih s spremenljivo obrestno mero bolj ali manj obvladljivo. Banke vedno večji poudarek dajejo tudi obvladovanju operativnih tveganj, ki so sestavni del vsakodnevnega poslovanja banke.

Da bi se banka v čim večji meri zavarovala pred tveganji, s katerimi se srečuje pri kreditiranju, se mora tveganj zavedati, spremljati finančni položaj svojih komitentov ter splošno gospodarsko in politično situacijo v posamezni regiji, panogi in v svetu. Poznavanje zunanjih dejavnikov in lastnega kreditnega portfelja vplivata tudi na oblikovanje strategije banke in izvajanje poslovne politike. Na osnovi spremljanja kvalitete svojega kreditnega portfelja banka oblikuje ustrezne rezervacije, ki služijo kot varovalo pred morebitnimi izgubami.

Poleg tega lahko banka izvaja aktivno politiko upravljanja kreditnega portfelja, kar pomeni, da kredite prodaja in kupuje na sekundarnem trgu, uporablja izvedene finančne instrumente za zavarovanje pred kreditnimi tveganji, ali listinjenje, kot mehanizem združevanja in prodaje kreditov ter izdaje vrednostnih papirjev na osnovi paketa kreditov.

Namen naloge je prikazati pomembnost kreditiranja v poslovni banki kot dejavnosti, ki običajno prinaša največ prihodkov in je po drugi strani povezana z najrazličnejšimi tveganji. Za sodobne banke je značilno, da tveganja, povezana s kreditiranjem, ne le sprejemajo, ampak skušajo s svojim kreditnim portfeljem tudi čim bolj aktivno in učinkovito upravljati.

V drugem poglavju, ki sledi uvodu, se bomo osredotočili na premoženjsko bilanco banke in sicer predvsem na postavko kapitala, katere pomen bo zaradi prenove Baselskega sporazuma doživel nekatere spremembe. Naslednje, tretje poglavje, obravnava značilnosti in vrste kreditov, postopek kreditiranja, oblikovanje cene kredita in tveganja, povezana s kreditiranjem.

Sledi osrednji del naloge, v katerem uvodoma pojasnjujemo pojma bonitete kreditojemalca in kredita in nadaljujemo z opisom trenutno razpoložljivih modelov za merjenje kreditnega tveganja. V največji meri pa je četrto poglavje namenjeno teoretični analizi načinov upravljanja

kreditnega portfelja banke in vplivu aktivnega upravljanja kreditnega portfelja na organizacijske spremembe v bankah. V petem poglavju se bomo osredotočili na razmere pri upravljanju kreditnega portfelja v slovenskih bankah, pri čemer bomo kot izhodišče vzeli veljavno zakonodajo, ki ureja to področje. Hkrati bomo na osnovi izvedenih analiz ocenili značilnosti kreditnega portfelja in kreditnega tveganja v slovenskih bankah. V zadnjem, šestem poglavju pojasnujemo problematiko upravljanja kreditnega portfelja v SKB banki z vidika oblikovanja rezervacij, izgradnje modela za obvladovanje kreditnega tveganja in uporabe metode scenarijev kot osnove za aktivno upravljanje kreditnega portfelja. V tem poglavju bomo povzeli tudi izkušnje SKB banke pri uvajanju kalkulacije RAROC kot metode, ki se uporablja kot osnova za odločanje o naložbah v skupini Societe Generale. Poglavje bomo zaključili z nekaterimi aktivnostmi, ki jih v SKB banki že izvajamo za aktivnejše upravljanje kreditnega portfelja, oz. načrtujemo njihov razvoj v bližnji prihodnosti.

Cilj magistrskega dela je torej podrobneje spoznati zakonodajne okvire za obvladovanje kreditnih tveganj, ki temeljijo na Baselskem sporazumu. S približevanjem Evropski uniji in povezovanjem slovenskih bank z evropskimi bankami, se ustrezno prilagaja tudi zakonodaja v Sloveniji, slovenske banke pa vedno več pozornosti posvečajo ne več le rasti bilančne vsote, ampak tudi načinom za aktivno upravljanje kreditnega portfelja. Vse to pa seveda pomembno vpliva na spremembe v organizaciji bank, potrebo po prenovi informacijskih sistemov in nenazadnje tudi na kreditno kulturo bank.

Z vidika metode dela se opiram na analizo veljavne zakonodaje in predlogov za njihove spremembe. Nadalje povzemamo teoretična spoznanja s področja načinov aktivnega upravljanja kreditnega portfelja in s tem povezanih modelov za merjenje kreditnega tveganja. Pri analizi razmer v slovenskih bankah z vidika kvalitete kreditnega portfelja in kreditnih tveganj posameznih dejavnosti izhajamo iz analitičnih ugotovitev s strani nadzorne institucije, Banke Slovenije. V zadnjem poglavju se pri vrednotenju razmer na področju upravljanja kreditnega portfelja v SKB banki opiram na empirična spoznanja.

2. Premoženjska bilanca poslovne banke

Banke v ekonomiji igrajo vlogo finančnega posrednika, saj na eni strani sprejemajo vloge in na drugi dajejo kredite.

Bilanca stanja se sestoji na eni strani iz sredstev in na drugi strani iz obveznosti. Obe strani bilance stanja sta izenačeni, kar pomeni, da so celotna sredstva enaka vsoti vseh obveznosti in bančnega kapitala. Obveznostim z drugo besedo rečemo tudi viri sredstev ali pasiva bilance stanja. Banke pridobivajo sredstva z zbiranjem vlog in zadolževanjem. Pridobljena sredstva pa potem nalagajo v vrednostne papirje ali jih uporabijo za kreditiranje.

Najbolj smiselna klasifikacija sredstev in obveznosti je glede na njihovo likvidnost. Tako v bilanci najprej razvrstimo najbolj likvidne postavke in prehajamo k vedno manj likvidnim. Pri

tem njihova ročnost ni najboljši kriterij za razvrščanje, čeprav zagotovo tudi vpliva na likvidnost. Druga značilnost, ki jo zasledimo pri proučevanju bilance banke, je delitev postavk glede na to, od koga banka pridobiva sredstva in komu jih posreduje. To je koristna informacija predvsem z vidika razumevanja odnosov banke in odvisnosti banke od centralne banke, drugih bank in ostalih subjektov denarnega trga (International Accounting Standards, 1999, str. 673).

2.1 Sredstva banke (aktiva)

Sredstva banke predstavljajo prihodnje ekonomske koristi, ki so rezultat preteklih transakcij oziroma dogodkov, pri čemer se prihodnje ekonomske koristi običajno odražajo v obliki neto denarnih pritokov v banko (Woelfl, 1993, str. 94). Slovenski računovodski standard 31 obravnava računovodske rešitve v bankah in upošteva tudi Mednarodne računovodske standarde. V skladu z njim ima shema bilance stanja najmanj naslednje postavke (Slovenski računovodski standardi, 2002, str. 227):

- denar v blagajni in stanje na računih v centralni banki,
- državne obveznice in drugi vrednostni papirji za reeskont pri centralni banki,
- posojila bankam,
- posojila strankam, ki niso banke,
- dolžniški vrednostni papirji, ki niso namenjeni trgovanju,
- vrednostni papirji, namenjeni trgovanju,
- dolgoročne naložbe v kapital strank v skupini,
- dolgoročne naložbe v kapital drugih strank,
- neopredmetena dolgoročna sredstva,
- opredmetena osnovna sredstva,
- lastni deleži,
- vpoklicani nevplačani kapital,
- druga sredstva,
- usredstvene (aktivne) časovne razmejitev.

Na tem mestu moramo obrazložiti razliko med kreditom in posojilom. V finančnih krogih se je udomačila beseda kredit, medtem ko številni lektorji, pravniki in v končni fazi tudi naši računovodski standardi uporabljajo izraz posojilo. Kredit je širši pojem od posojila. Z vsakim posojilom nastane kredit, medtem ko vsak kredit ne nastane s posojilom (Ribnikar, 1998, str. 59). Beseda kredit izvira iz latinskega glagola credere, ki pomeni zaupati. Zato dati na kredit oziroma kreditirati pomeni dati na upanje. Pravno razmerje med upnikom in dolžnikom imenujemo kreditno razmerje. Z upnikove strani je to razmerje terjatev, z dolžnikove strani dolg (Ribnikar, 1994, str. 8). V nadaljevanju bomo zato uporabljali besedo kredit.

2.2 Obveznosti do virov sredstev banke (pasiva)

Obveznosti do virov sredstev predstavljajo obvezo banke, da bo zagotovila sredstva oziroma izvedla storitve drugim osebam v prihodnosti kot rezultat izvedenih transakcij oziroma preteklih

dogodkov (Woelfl, 1993, str. 96). Med obveznosti Slovenski računovodski standardi vključujejo (Slovenski računovodski standardi, 2002, str. 227):

- dolgove do bank,
- dolgove do strank, ki niso banke,
- dolžniške vrednostne papirje,
- druge dolgove,
- udolgovane (pasivne) časovne razmejitev,
- dolgoročne rezervacije za obveznosti in stroške,
- rezervacije za splošna bančna tveganja,
- podrejene obveznosti,
- vpoklicani kapital:
 - osnovni kapital,
 - nevpoklicani kapital (kot odbitna postavka),
- kapitalske rezerve,
- rezerve iz dobička,
- predvrednotovalni popravek kapitala:
 - splošni predvrednotovalni popravek kapitala,
 - posebni predvrednotovalni popravek kapitala,
- preneseni čisti poslovni izid (preneseni čisti dobiček ali prenesena čista izguba iz prejšnjih let),
- čisti poslovni izid (čisti dobiček ali čista izguba) poslovnega obdobja.

2.2.1 Kapital banke

Bančništvo je panoga, ki ni kapitalsko intenzivna, zlasti če jo primerjamo z npr. avtomobilsko industrijo, letalsko industrijo ali pa industrijo jekla, kjer ravno velike potrebe po kapitalu predstavljajo oviro za vstop v panogo. Z zakonodajnega vidika morajo imeti banke, kot bomo videli v nadaljevanju, relativno majhen delež kapitala glede na celotna sredstva banke. Konkurenca med bankami le-te sili v velike investicije, predvsem na področju moderne informacijske tehnologije. Zato so ovire za vstop v panogo z ekonomskega vidika v bančništvu precej večje, saj zahtevajo začetni kapitalski vložek, ki precej presega minimalne kapitalske zahteve (Canals, 1994, str. 190).

Kapital banke je razlika med celotnimi sredstvi banke in celotnimi obveznostmi. Banka kapital pridobi z izdajo delnic in z zadržanim dobičkom. Kapital na pasivni strani bilance banke odseva čisto premoženje in predstavlja vir, iz katerega lahko banka financira svojo dejavnost. Pri tem moramo izpostaviti razliko med ekonomskim in regulatornim kapitalom. Namen ekonomskega kapitala je primarno omejiti verjetnost bančnega zloma kot ga zaznavajo lastniki, pri čemer gre za subjektivno ocenjevanje. Regulatorni vidik je širši in zadeva tudi sistemske vidike morebitnega propada banke oziroma zahteva, da imajo banke več kapitala, kot bi ga imele sicer, če bi upoštevale zgolj interne sisteme alokacije kapitala (Karacadag, Taylor, 2000, str. 9).

Kapital se lahko povečuje interno (povečevanje rezerv preko dobičkov) ali pa kot rezultat odločitev lastnikov banke preko dokapitalizacije (Remšak, Šuler, 2001, str. 8). Seveda ni namen banke povečevanje kapitala, ki bi bilo samemu sebi namen. Smiselno je, da je kapital čim bolj izkoriščen, kar ima posledice tudi v ustrezni donosnosti poslovanja.

Kapital ima za banko naslednje štiri funkcije (Stone, Zissu, Volume II, 1994, str. 25):

- predstavlja zaščito za nezavarovane depozitarje v primeru nesolventnosti banke ali njene likvidacije,
- absorbira nepričakovane izgube banke in ji omogoča nadaljevanje poslovanja,
- omogoča pridobitev fizičnih kapacitet in ostale potrebne opreme za zagotavljanje bančnih storitev, kakor tudi sredstev za nadaljnji razvoj storitev, tehnologije in poslovne mreže,
- predstavlja zakonodajno oviro za neutemeljeno povečevanje bančne aktive.

Kapital banki omogoča pridobitev zaupanja javnosti in njenim kreditorjem zaupanje v njeno finančno trdnost, dolgoročni obstoj, rast in razvoj.

2.2.1.1 Baselski sporazum iz leta 1988

Do poznih 70. let so bile banke v veliki meri predmet stroge regulative, po drugi strani pa tudi zelo zaščitene. Glavni razlog je v ZDA izhajal iz slabih spominov na čase velike depresije, v Evropi pa na čase hiperinflacije v 30. letih (Matten, 1996, str. 3). Bretton-Woodski sporazum iz leta 1944 je vzpostavil sistem deviznih tečajev in posledično obrestnih mer, kar je pripomoglo k stabilnosti bančnega sistema in k relativno enostavnemu upravljanju tveganj. Poleg tega je v tem obdobju veljala stroga kontrola izdaje bančnih licenc, kar je pripomoglo k dejstvu, da so banke lahko poslovale brez bojazni pred prevzemi ali vstopom nove konkurence v panogo. V številnih primerih je bil bančni sistem zaščiten do te mere, da je država diktirala celo obrestne mere na depozite bančnih komitentov, kar je onemogočalo kakršnokoli konkurenco med bankami.

V začetku 70. let je prišlo do propada Bretton-Woodskega sporazuma, kar je povzročilo povečanje volatilnosti (spremenljivosti) obrestnih mer in deviznih tečajev. Postopoma je bil bančni sistem priča deregulaciji, najprej so se sprostile kontrole na področju regulacije deviznih tečajev, kasneje pa tudi neelastična cenovna politika (oblikovanje obrestnih mer).

Pod pritiskom, da bi banke zaščitile svoje komitente in svoje lastne interese, je na področju bančništva prišlo do razvoja globalizacije, novih finančnih instrumentov in špekulacije (Stone, Zissu, Volume I, 1994, str. 6). Globalizacija na področju financ je pomenila, da so se banke začele intenzivno vključevati v mednarodne aktivnosti, ki so vplivale tako na aktivno kot na pasivno stran njihovih bilanc. Razmejitev med domačimi in mednarodnimi financami je postala zabrisana, hkrati pa je globalizacija omejila obseg in moč bančne regulative v posamezni državi. Na področju razvoja novih finančnih instrumentov je v 70. in zgodnjih 80. letih prišlo do inovacij na dveh področjih. Prišlo je do razvoja sekurizacije, s pomočjo katere so se deli bančne aktive (npr. hipotekarni krediti) transformirali v instrumente, s katerimi se trguje. Po drugi strani so se zelo povečale zunajbilančne obveznosti bank, predvsem na račun izdaje

garancij, akreditivov in izvedenih finančnih instrumentov za zaščito pred obrestnimi tveganji in tveganji spremembe deviznih tečajev. Makroekonomska nestabilnost v 70. letih je vodila k najrazličnejšim špekulacijam, zlasti na področju deviznega trgovanja, saj so devizni tečaji izredno nihali.

Kot posledica deregulacije so se banke srečale s konkurenco, kar je povzročilo dokaj predvidljive rezultate. Banke, nevjajene pritiskov konkurence, so začele na veliko kreditirati predvsem latinsko-ameriške države, kar je sčasoma povzročilo zlom številnih med njimi. Bančni sistem je v očeh javnosti začel izgubljeni zaupanje. Dobički bank so se zmanjševali, vrednosti njihovih delnic so padale, banke so imele v svojih bilancah veliko visoko tveganih kreditov ter različnih novih finančnih instrumentov, ki so jih izdajale komitentom dvomljive bonitete.

Edina možnost za rešitev nastalega položaja, ne da bi pri tem povzročili povečanje konkurenčnih razlik med državami, je bila vzpostavitev konsenza na mednarodni ravni. Tako se je pod pokroviteljstvom Banke za mednarodne poravnave v Baslu (BIS) oblikoval poseben odbor, ki se sestoji iz predstavnikov centralnih bank in nadzornih oblasti naslednjih držav: Belgija, Kanada, Francija, Nemčija, Italija, Japonska, Nizozemska, Švedska, Švica, Velika Britanija, ZDA in Luksemburg (Matten, 1996, str. 23). Glavni namen odbora je zmanjšati razlike v načinu nadzora bank v svetu in izboljšati kakovost nadzora.

Baselski odbor je julija 1988 objavil sporazum, znan pod imenom Basle Accord (Baselski sporazum), ki je postal globalni standard za regulativo kapitalske ustreznosti. Baselski sporazum je nastajal v sredini 80. let, ko se je svet spopadal s finančno krizo v državah tretjega sveta. V veliki meri je bil usmerjen v reševanje problemov v japonskem bančnem sistemu, ki je bil takrat priča nevarnemu zmanjšanju kapitalskih rezerv (Irving, 2001, str. 5).

Baselski sporazum priporoča, da naj znaša razmerje med kapitalom in tveganju prilagojeno aktivo najmanj 8%. Sporazum tudi natančno priporoča, kaj naj banke uvrščajo med kapital in koliko kapitala naj imajo izločenega za posamezne vrste tveganj. Kapital banke je tako nekakšno varovalo pred prihodnjimi, nepredvidljivimi izgubami, ki banki omogoča nemoteno poslovanje tudi v primeru nenadnega padca vrednosti njenih sredstev.

Kapital banke je sestavljen iz temeljnega in dodatnega kapitala in je korigiran za določene odbitke. Namen teh korekcij je pridobiti realnejšo oceno kapitala. Temeljni kapital sestavljata lastniški kapital in (razkrite) rezerve. Vsaj 50% celotnega kapitala banke mora v skladu z Baselskim sporazumom sestavljati temeljni kapital, ki pomembno vpliva na konkurenčno sposobnost banke in ustvarjanje dobička. Dodatni kapital predstavljajo skrite oz. nerazkrite rezerve, rezerve iz naslova revalorizacije, splošne rezervacije za tveganja, ki jih ne moremo pripisati točno določenim bilančnim ali zunajbilančnim postavkam, hibridni instrumenti in podrejeni (subordiniran) dolg (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, 1988, str. 4-7). Kot odbitne postavke pri izračunu kapitala se štejejo naložbe banke v druge banke in finančne organizacije. Ključni razlog za odštevanje teh naložb je preprečiti

večkratno rabo istih resursov kapitala v različnih delih skupine.

Osnova, s katero kapital primerjamo, je tehtana in izvira predvsem iz kreditnih tveganj. Najprej se bilančne in zunajbilančne postavke zmanjšajo za oblikovane posebne rezervacije (iz naslova točno določenih postavk), potem pa se te tehtajo in po teži različno vstopajo v tehtano tvegano aktivo. Bilančne in zunajbilančne terjatve so glede na obliko zavarovanja in dolžnike tehtane z utežmi 0, 20, 50, ali 100% oz. za zunajbilančno aktivo pretvorjene s konverzijskimi faktorji¹. Utež 0% imajo na primer bankovci, terjatve do držav OECD, terjatve do centralnih bank itd. Utež 20% imajo terjatve do domačih bank in terjatve do tujih prvovrstnih bank. Terjatve, zavarovane z zastavo nepremičnine nosijo 50% utež. 100% utež imajo naložbe v osnovna sredstva, krediti podjetjem in prebivalstvu.

Kapitalskim zahtevam, ki jih je narekoval Baselski sporazum, so se banke postopoma lahko prilagodile do konca leta 1992, vendar pa je bil odziv bank na uvedbo sporazuma zelo hiter, saj se je veliko število bank njegovim zahtevam prilagodilo že pred pretekom predpisanega petletnega obdobja za prilagoditev. Uvedba Baselskega sporazuma je izenačila pogoje poslovanja bank na mednarodni ravni in veliko pripomogla k izboljšanju kapitalske ustreznosti številnih bank.

Namen uvedbe Baselskega sporazuma je bil predvsem v izboljšanju varnosti in trdnosti bančnega sistema. Kljub temu, da so se morale kapitalskim zahtevam prilagoditi mednarodno dejavne banke desetih najrazvitejših držav in držav članic Evropske unije, so tudi številne druge države začele uporabljati smernice Baselskega sporazuma.

2.2.1.2 Novosti, ki jih prinaša prenova Baselskega sporazuma

Novi sporazum o kapitalu bank, prijelo se ga je ime Basel 2, ki bo 1. januarja 2007 nadomestil sporazum iz leta 1988, želi izboljšati prožnost merjenja kapitala bank in uveljaviti večjo občutljivost kapitala na tveganja bančnega poslovanja (Borak, 2002, str.5). V juniju 1999 je bil narejen prvi predlog za razpravo oz. v januarju 2001 še t.i. drugi konzultacijski paket. Predvideno je, da bo nov Baselski sporazum dokončno pripravljen konec leta 2003.

V zadnjih letih se svetovni finančni sistem spopada s precejšnjimi gospodarskimi nihanji, tveganja v sodobni ekonomiji pa so vse bolj kompleksna. Napredek na področju razvoja novih finančnih instrumentov je osupljiv, kar je tudi eden od razlogov za prenavo Baselskega sporazuma. V določenih primerih namreč izračun kapitalske ustreznosti z uporabo sedanjega

¹ Za zunajbilančne postavke, ki nadomeščajo kredite (npr. finančne garancije, ki služijo kot zavarovanje za kredite) se uporablja 100% konverzijski faktor. Storitvene garancije (npr. garancije za sodelovanje na licitaciji, za dobro izvedbo posla itd.) in potencialne obveznosti za kreditne linije z ročnostjo nad enim letom imajo 50% konverzijski faktor. Dokumentarni akreditivi, zavarovani z odpremo blaga, nosijo 20% konverzijski faktor (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, 1988, str. 13). Kreditne linije z ročnostjo do enega leta in na odpoklic niso predmet kapitalskih zahtev. Pri določanju konverzijskega faktorja za obrestne zamenjave, opcije, futures in forward pogodbe ter izvedene finančne instrumente za zavarovanje pred tečajnimi tveganji banke upoštevajo ročnost pogodbe in spremenljivost obrestnih mer oz. medvalutnih tečajev.

sporazuma ni več dober odraz finančnega položaja posamezne banke. Obstoječi sporazum posveča pozornost le kreditnemu in tržnemu tveganju, ostala tveganja, kot so tveganje spremembe obrestne mere, likvidnostno tveganje in operativno tveganje, pa zanemarja. Zato je prenova sporazuma toliko bolj razumljiva.

Namen prenovljenega sporazuma je oblikovati fleksibilen okvir za obvladovanje razširjene palete tveganj, pri čemer mora sporazum spodbujati varnost in trdnost finančnega sistema in konkurenčno enakopravnost.

Stopnja najnižje kapitalske ustreznosti ostaja nespremenjena in znaša 8%. Tudi definicija kapitala se ne spreminja, spremenjena pa je definicija tveganj. Baselski odbor je pripravil nov, t.i. tristebni način ugotavljanja kapitalske ustreznosti, ki bo temeljil na prenovljenem dosedanjem kvantitativnem oz. prvem stebru (drugačnem zajemanju tveganj, saj bodo poleg spremenjenih zajemanj kreditnih tveganj in tržnih tveganj zajeta tudi operativna tveganja), drugem stebru oz. regulativnem nadzoru in 3. stebru oz. tržni disciplini.

V okviru prvega stebra, ki zadeva izračun minimalnih kapitalskih zahtev, bodo banke lahko uporabljale bodisi standardiziran način ali pa način, ki bo temeljil na internih ratingih. Prišlo bo do sprememb pri načinu merjenja tveganosti dolžnikov oz. utežeh. Najpomembnejša novost bo odprava največje pomanjkljivosti sporazuma iz leta 1988, saj za terjatve do podjetij ne bo več veljala zgolj »splošna« utež 100%. Možna bo tudi 20% ali 50% utež za podjetja z visoko boniteto oz. 150% za tista s slabo. Podobno naj bi veljalo tudi za države. Pri ocenjevanju tveganosti držav naj bi zunanji ratingi nadomestili razlikovanje med državami OECD in tistimi, ki to niso. Pri ocenjevanju tveganosti bank pa bodo banke lahko imele tudi boljšo oceno od tveganosti države, če jo bodo pridobile od zunanjih rating agencij.

Zunajbilančne obveznosti za vse kreditne linije, ne glede na ročnost, imajo v skladu z novim predlogom 20% utež. Izjema so le kreditne linije na odpoklic, ki enako, kot predpisuje trenutno veljavni Baselski sporazum, niso predmet kapitalskih zahtev.

Revidirana shema za določanje uteži posameznim vrstam kreditnega tveganja bo zahtevala izpolnjevanje minimalnih kriterijev s strani zunanjih institucij za ocenjevanje kreditnih tveganj. Baselski odbor, ki bo te institucije nadzoroval, med minimalne kriterije uvršča (A New Capital Adequacy Framework, Consultative paper, 1999, str. 33-34):

- objektivnost: metodologija za oblikovanje kreditnih ocen (ratingov) mora biti stroga, sistematična, dosledna in ovrednotena na podlagi preteklih izkušenj; ocene morajo biti predmet rednih pregledov in morajo biti občutljive na spremembe v finančnem položaju ocenjevanega subjekta; pred uporabo ocen za nadzorne namene bi bilo potrebno zagotoviti vsaj eno leto (zaželeno pa tri leta) dolgo časovno vrsto podatkov in testiranje pravilnosti ocen za nazaj,
- neodvisnost: rating agencija mora biti neodvisna, njena metodologija za oceno bonitete ne sme biti predmet političnih ali ekonomskih vplivov in pritiskov,

- transparentnost in mednarodni dostop: posamične ocene, kot tudi splošna ocenjevalna metodologija, uporabljena s strani rating agencije, morajo biti dostopne domači in tuji zainteresirani javnosti z legitimnimi interesi; od rating agencije se sicer ne zahteva, da izvaja ocenjevanje v več kot eni državi, vendar morajo biti podatki o njenih ocenah na voljo tudi institucijam v drugih državah, na enakih osnovah kot za domače institucije,
- razkritje: rating agencija mora javno razkriti oz. objaviti svojo ocenjevalno metodologijo, vključno z definicijo neplačila in časovnega horizonta, s čimer naj bi se med drugim preprečil proces kupovanja ratingov ter povečala primerljivost med podeljenimi ratingi; razkrita naj bi bila tudi matrika prehodov, ki kaže na verjetnost premikov ratingov iz enega bonitetnega razreda v drugega,
- zadostne vire: obseg razpoložljivih človeških virov v rating agenciji mora dopuščati redne stike z najvišjimi in operativnimi ravnmi managementa v ocenjevanih podjetjih; vsak rating mora biti kombinacija kvantitativnega in kvalitativnega pristopa k ocenjevanju,
- kredibilnost: izhaja iz zgoraj navedenih kriterijev, hkrati pa bo vsaka nova rating agencija, ki se bo pojavila, predmet natančnega pregleda,
- priznanje s strani nacionalnih nadzornih oblasti pod skupnim nadzorom Baselskega odbora.

Proces določanja uteži tveganja za posamezne ocene oz. razrede tveganosti, definirane s strani rating agencij, bo v domeni nacionalnih regulatorjev in bo moral biti javen in transparenten. Tudi banke bodo morale izbrano rating agencijo in njene ocene uporabljati konsistentno, tako za namen izračuna tehtane tvegane aktive, kot za upravljanje s tveganji (Rubin, 2002, str. 39). Kot prispevek k večji tržni disciplini naj bi banke objavljale imena rating agencij, katerih ocene uporabljajo za izračun tveganosti naložb, hkrati z deležem tehtanja, ki temelji na ocenah posamezne agencije. Določanje kapitalskih zahtev na podlagi zunanjih ratingov naj bi temeljilo na vsaj dveh ocenah primernih rating agencij ali eni oceni, če nobena druga agencija ne bi dodelila ocenjenemu subjektu nižje ocene.

Razprave glede uporabe zunanjih rating agencij v regulatorne namene se v glavnem vrtijo okrog vprašanja natančnosti oziroma kakovosti ratingov. Zaskrbljujoča sta predvsem problema podinvestiranosti in nezadostnosti resursov v rating agencijah, ki ju otežuje pojav zastojkarstva, saj je večini tržnih udeležencev na voljo brezplačen dostop do informacij, ki jih ponujajo rating agencije in samostojni analitiki (Rubin, 2002, str. 39). Storitve rating agencij po drugi strani predstavljajo javno dobro, saj agencije s svojo prisotnostjo na finančnem trgu povečujejo tržno učinkovitost. Neodvisne in objektivne analize rating agencij spodbujajo finančne institucije k bolj kakovostnim lastnim analizam.

Dodatna potreba po zunanjih ratingih, do katerih bo prišlo v primeru njihove uporabe v okviru nove kapitalske sheme, bi lahko povzročila hiter nastanek novih agencij in okrepitev konkurence na področju analize tveganj. Pritiski za doseganje dobičkonosnosti lahko po drugi strani še dodatno zmanjšajo že tako premajhna vlaganja agencij v kadre in informacijsko tehnologijo. To daje dodatni pomen oblikovanju strogih kriterijev za priznavanje rating agencij v regulatorne namene. Baselski kriteriji sicer predstavljajo dobro osnovo za izbiro kakovostnih, neodvisnih

rating agencij, vendar jih bo potrebno z vidika njihove operativne uporabe nekoliko dopolniti oz. natančneje definirati (Rubin, 2002, str. 40).

Izvajanje procesa odobravanja rating agencij s strani nacionalnih regulatorjev lahko sproži nekonsistentnosti, v najslabšem primeru pa celo politizacijo pri ocenah državnega tveganja in posledično neenak konkurenčni položaj bank iz različnih držav. Lokalne agencije se bodo zato morale pri določanju ratingov prilagoditi ocenjevalnim lestvicam, ki jih uporabljajo mednarodno priznane rating agencije. Potencialnim problemom, ki izhajajo iz decentraliziranega načina sistema odobravanja, bi se morda dalo izogniti z njegovo centralizacijo, ob sodelovanju multilateralnih finančnih institucij ali nacionalnih regulatorjev v okviru BIS. V državah, kjer imajo rating agencije kratko zgodovino, bi bilo nujno strogo in dosledno izvajati kriterije izbire agencij oz. jih še redefinirati, saj obstajajo dokazi, da so novo nastale agencije zaradi želje, pridobiti stranke, nagnjene k podeljevanju višjih ratingov.

Banke bodo v skladu s predlogom Baselskega odbora za izračun minimalnih kapitalskih zahtev v bodoče lahko uporabljale tudi lastne kvalitativne in kvantitativne ocene kreditnega tveganja. Ker je na tem področju še precej odprtih vprašanj, ki izvirajo predvsem iz problemov primerjav metodologij in sistemov za oceno kreditnih tveganj med različnimi institucijami in državami, je Baselski odbor na temo uporabe internih ratingov pripravil poseben konzultacijski dokument.

Interni model naj bi omogočal, če banka tovrstni model uporablja in uspe prepričati regulatorja v njegovo natančnost in zanesljivost, manjšo porabo regulatornega kapitala v primerjavi s standardiziranim modelom, ki je bolj preprost ter enak za vse banke in mora zato imeti vgrajene dodatne varovalke za zagotavljanje zadostne kapitalske ustreznosti (Barle, Žunič, 2002, str. 112).

Interni model mora biti:

- konceptualno razumljiv (transparenten in logičen),
- dejansko uporabljen pri upravljanju s tveganji (namen ne sme biti le zadostitev zahtevam bančnih regulatorjev),
- primerljiv z drugimi finančnimi institucijami,
- empirično ovrednoten (testiran na realnih podatkih).

Zahteva po primerljivosti in empiričnem ovrednotenju pomeni, da mora interni model vsaj delno temeljiti na uporabi kvantitativnih metod. Poleg tega morajo biti rezultati modela predstavljeni v takšni obliki, da jih je možno testirati z uporabo ustreznih statističnih metod. Kvantitativne metode na področju tržnih tveganj so v splošnem že dokaj razvite. Tudi na področju kreditnih tveganj se kvantitativne metode vse bolj uveljavljajo, čeprav so zaenkrat le dopolnitev kvalitativnim metodam klasične kreditne analize. Glede tega je najslabše stanje na področju operativnih tveganj, kjer se še iščejo ustrezni pristopi za merjenje in sistematično analizo.

Pristop, ki temelji na interni oceni, bo od bank zahteval, da svoje naložbe razdelijo v šest razredov in sicer: terjatve do podjetij, bank, držav, prebivalstva, projektno financiranje in lastniški kapital (The New Basel Capital Accord, Consultative Document, 2001, str. 32). Za terjatve do podjetij je značilno, da osnovni vir poplačila le-teh izhaja iz opravljanja dejavnosti podjetja in ne iz denarnega toka, pridobljenega iz naslova prodaje nepremičnin ali izvajanja projektov. Za razliko od tega je pri projektnem financiranju odplačevanje kredita odvisno od uspešnosti izvedbe projekta, saj je denarni tok iz naslova projekta osnova za poplačilo obveznosti do banke. Projektno financiranje tako vključuje gradbene projekte, investicije v izgradnjo transportne infrastrukture, telekomunikacije, energetiko ipd. Naložbe v lastniški kapital vključujejo lastniške deleže v drugih podjetjih, lastništvo prednostnih in navadnih delnic drugih podjetij ter tudi posredne pozicije, ki jih ima banka v nekem podjetju preko skladov, kot posledica zamenjav lastniškega in dolžniškega kapitala. Če se bodo banke odločile za ta pristop, bodo morale razviti uporabo internih ratingov za vse vrste naložb, v vseh svojih poslovalnicah in podružnicah.

Že sam proces razvoja in implementacije internih modelov lahko prispeva k izboljšanju upravljanja tveganj v bankah, kar je veliko večja pridobitev od možnega zmanjšanja minimalnega zahtevanega regulatornega kapitala. Interni modeli namreč omogočajo izboljšati določanje absolutnih in relativnih cen posameznih bančnih tveganj, preferenc do tveganj (pripravljenost za zavestno prevzemanje večjega ali manjšega tveganja) in verjetnosti izgub zaradi izpostavljenosti tveganju.

Poleg kreditnega in tržnega tveganja se banke srečujejo še z drugimi vrstami tveganj, ki zaenkrat niso zajeta pri izračunu minimalnih kapitalskih zahtev. To je v prvi vrsti operativno tveganje, pa tudi tveganje, povezano s slovesom posamezne banke in tveganje, ki izhaja iz zakonodajnih okvirov njenega poslovanja. Z vidika ocene operativnega tveganja se postavlja vprašanje, kako ga meriti. Baselski odbor predlaga več načinov merjenja operativnega tveganja, od preproste uporabe t.i. benchmarkinga², do uporabe različnih modelov. V primeru uporabe benchmarkinga bi banka lahko izhajala iz agregatnega merila poslovne dejavnosti, kot so npr. bruto prihodek, neobrestni prihodki, operativni stroški itd.

V primeru uporabe modelov je potrebno upoštevati trdnost njegovih predpostavk, kvaliteto uporabljenih podatkov, v kakšni meri se odziva na zunanje spremenljivke in področja operativnega tveganja, ki jih model ne zajema. Obstajajo tudi druge metode, ki jih banka lahko uporablja za ugotavljanje operativnega tveganja in posledično za izračun minimalnih kapitalskih zahtev, na primer merila, ki temeljijo na volatiliti stroškov, vrednosti blagovne znamke, tveganju v okviru ene poslovne dejavnosti v primerjavi z drugo ali pa na primer merila, ki temeljijo na dogodkih, ki povzročajo izgubo glede na obseg poslovanja (A New Capital Adequacy Framework, Consultative paper, 1999, str. 51).

² Benchmarking je sistematičen proces vrednotenja in primerjanja poslovanja z neposrednimi tekmeci v panogi, s tekmeci v širšem smislu – npr. geografsko ali v svetovnem merilu. Običajno primerjave delamo z najboljšo prakso, kar pomeni da osnova primerjave ni nedosegljiv cilj, ampak realnost.

Banke bodo morale razkriti, kakšen način merjenja operativnega tveganja bodo uporabljale, kakšna je izpostavljenost operativnemu tveganju za vsako posamezno področje poslovanja in delež kapitala, ki ga banka namenja za pokrivanje potencialnih izgub iz naslova operativnega tveganja. Prav tako bodo morale zagotoviti podatke o ključnih elementih operativnega tveganja, ki so (The New Basel Capital Accord, Consultative Document, 2001, str. 32):

- politika tveganj,
- organizacijska struktura,
- način poročanja o tveganjih,
- dokumentacija o postopkih upravljanja s tveganji,
- učinkovita uporaba informacijskega sistema,
- organizacija in odgovornosti neodvisne službe za kontrolo tveganj,
- neodvisni pregledi sistema upravljanja tveganj na letni ravni,
- aktivna vloga uprave banke in njenega najvišjega vodstva pri prevzemanju odgovornosti za operativna tveganja,
- načini zmanjševanja in omejevanja operativnega tveganja.

Drugi steber prenovljenega sporazuma temelji na štirih principih regulativnega nadzora, v skladu s katerimi: (A New Capital Adequacy Framework, Consultative paper, 1999, str. 53):

- mora banka poslovati nad predpisanim minimalnim kapitalskim količnikom,
- mora banka oblikovati postopek za ocenjevanje skupne kapitalske ustreznosti glede na njen profil tveganj in strategijo za ohranjanje kapitalske ravni,
- mora nadzorni organ preveriti in oceniti postopek ocenjevanja kapitalske ustreznosti in strategijo njenega ohranjanja,
- mora nadzorni organ preverjati, ali banka dosega predpisani minimalni kapitalski količnik in takoj ukrepati, da prepreči njegov padec pod razumno raven.

Poslovanje banke nad predpisano minimalno višino kapitala je v veliki meri odvisno od:

- izkušenj in kvalitete managementa in ključnih kadrov banke,
- nagnjenosti k tveganju in načinu upravljanja z njimi,
- značilnosti trgov, kjer posluje,
- kvalitete, zanesljivosti in volatilnosti prihodkov,
- kvalitete kapitala in možnosti za njegovo povečanje,
- diverzifikacije dejavnosti in koncentracije izpostavljenosti,
- likvidnostnega položaja in obveznosti banke,
- kompleksnosti organizacijske strukture banke,
- ustreznosti sistema in kontrole upravljanja s tveganji,
- podpore in nadzora s strani lastnikov,
- nadzora s strani drugih nadzornih organov,
- poslovnih ciklov in splošne makroekonomske situacije.

Pomembno je, da banka kritično oceni svojo kapitalsko ustreznost in potrebo po kapitalu v prihodnosti z vidika svojega poslovnega plana in kvalitativnih ter kvantitativnih faktorjev

tveganj, s katerimi se sooča.

Nadzor bank z vidika kapitalske ustreznosti v vseh državah, članicah Baselskega sporazuma, poteka na osnovi kontrole v samih bankah, na osnovi pregleda poročil in tudi preko pregleda zunanjih in notranjih revizorjev. Pri tem je nadzor usmerjen predvsem na oceno banke glede lastnega profila tveganj in potreb po kapitalu z vidika novih aktivnosti ali trgov. Hitra intervencija ob znižanju količnika kapitalske ustreznosti je zelo pomembna, saj je velik del sredstev banke relativno nelikviden, poleg tega pa imajo banke omejene možnosti hitrega pridobivanja novega kapitala. Zato je nadzor bank ključnega pomena, seveda pa nadzor ni dovolj, saj ne more nadomestiti učinkovitega upravljanja.

Tretji steber, ki ga predlaga Baselski odbor v svojem konzultacijskem dokumentu, je tržna disciplina. Za doseganje tega cilja odbor predlaga, da banke najmanj enkrat letno razkrijejo podatke o strukturi kapitala, izpostavljenosti tveganjem in tveganju prilagojenem količniku kapitalske ustreznosti. V okviru strukture kapitala morajo banke poleg temeljnega in dodatnega kapitala opredeliti uporabo računovodskih standardov, politiko oblikovanja rezervacij in prihodkov ter način vrednotenja sredstev in obveznosti. Banke morajo zagotoviti dovolj informacij za oceno, če razpoložljivi kapital zadostuje za pokrivanje kreditnega, tržnega in drugih tveganj, s katerimi se banka srečuje pri svojem poslovanju.

Baselski sporazum poudarja pet temeljnih načel upravljanja kreditnega tveganja. V prvi vrsti je treba v banki oblikovati primerno kulturo in okolje za upravljanje kreditnih tveganj, kar pomeni, da mora biti uprava banke odgovorna za odobravanje in nadzor nad strategijo kreditnega tveganja in politiko banke nasploh. Strategija mora odražati odnos banke do tveganja (večja ali manjša naklonjenost tveganju) in raven dobička, ki ga pričakuje glede na izpostavljenost kreditnemu tveganju. Vodstvo banke je odgovorno za implementacijo strategije kreditnega tveganja in razvoj politik ter postopkov za ugotavljanje, merjenje, nadzor in kontrolo kreditnega tveganja na ravni posamezne naložbe in celotnega portfelja. Banka mora ugotavljati in nadzirati kreditno tveganje za vse svoje produkte in aktivnosti in zagotavljati, da so novi produkti in aktivnosti tudi predmet ustreznih postopkov upravljanja s tveganji.

Nadalje mora imeti banka stabilen in natančno definiran proces odobravanja naložb, ki jasno opredeljuje ciljne trge, namen in strukturo naložb in virov za njihovo poplačilo ter poudarja dobro poznavanje posameznega podjetja. Za posamezne komitente in skupine povezanih oseb je potrebno določiti limit zadolžitve, ki opredeljuje najvišjo možno izpostavljenost banke do posameznega komitenta ali skupine povezanih oseb z vidika različnih bilančnih in izvenbilančnih produktov banke. Banka mora imeti tudi jasne postopke odobravanja novih naložb in obnavljanja, podaljševanja in reprogramiranja obstoječih. Naložbe povezanim osebam (podjetjem in individualnim komitentom) morajo biti še posebej nadzorovane.

V skladu s predlogom novega Baselskega sporazuma bodo morale banke vzpostaviti tudi ustrezen sistem vzdrževanja in upravljanja kreditnega portfelja ter nadzora nad posameznimi

naložbami, vključno z oblikovanjem rezervacij. Glede na vrsto, obseg in kompleksnost dejavnosti posamezne banke se bo moral oblikovati tudi interni sistem za oceno tveganj. Prav tako bo potrebno vzpostaviti tudi informacijski sistem, ki bo zagotavljal informacije o sestavi in kvaliteti kreditnega portfelja ter omogočal identificiranje morebitne koncentracije tveganj. Pri tem bodo banke morale upoštevati tudi potencialne spremembe ekonomskih dejavnikov, ki vplivajo na kreditno tveganje.

Odobrovanje naložb mora biti ustrezno vodeno in nadzorovano, izpostavljenost banke do komitentov pa mora biti v skladu s standardi dobrega gospodarja in internimi limiti. Oblikovati je potrebno interne kontrole, ki bodo omogočale, da se kakršnakoli odstopanja od politike, postopkov in limitov takoj poročajo vodstvu banke. Prav tako je potrebno zagotoviti sistem zgodnjega odkrivanja in reševanja slabih naložb.

Zaradi vseh naštetih nalog bank je poleg notranjih kontrol v samih bankah potrebno zagotoviti tudi ustrezen zunanji nadzor za ugotavljanje, merjenje in kontrolo kreditnega tveganja in neodvisno oceno bančnih strategij, politik in postopkov z vidika odobravanja naložb in upravljanja kreditnega portfelja. Zato morajo nazorni organi (centralne banke) oblikovati limite, s katerimi določijo maksimalno izpostavljenost do posameznega komitenta ali skupine povezanih oseb.

Kljub temu, da je bila objava predloga novega Baselskega sporazuma sprejeta s precejšnjim odobravanjem, so se pojavila tudi nekatera kritična mnenja (Danielsson, 2002, str. 3-4):

- predlog izhaja iz zmotne domneve, da so tržne cene eksogeno določene in da torej začarana povratna zanka med cenami, nestanovitnostjo in likvidnostjo ne obstaja; zlasti ni upoštevano, da že obstoj regulacije, občutljive na tveganje, lahko spremeni obnašanje bank,
- Baselski odbor v starem sporazumu in predlogu novega predlaga, da se kapital banke določa s pomočjo enega samega agregiranega števila; to implicitno nakazuje, da je tveganost finančne institucije mogoče izraziti z eno samo številko; ideja, da se aktivnosti kompleksnega mednarodno aktivnega podjetja lahko povzamejo iz nekaj števil, izvedenih iz računovodskih podatkov, je bolj podobna idejam centralnega planiranja kot teorijam sodobne tržne ekonomije; poleg tega so nedavni računovodski škandali (Enron, WorldCom) pokazali, da se ni mogoče zanesti na računovodske podatke, ki so jih revidirale najbolj znane revizorske hiše; za merjenje tveganj na osnovi postopkov predloga novega sporazuma bo zelo težko vpeljati mehanizme revidiranja, še težje pa bo dokazati pravilnost uporabljenih modelov,
- predlog novega sporazuma je, tako kot zdaj veljavni sporazum, zasnovan na konceptu regulatornega kapitala, pri čemer je relevantnost regulatornega kapitala kot učinkovitega podpornika finančne stabilnosti zelo vprašljiva,
- predlog je v precejšnji meri zasnovan na veri v zmožnost statističnih modelov, da učinkovito merijo tveganja; po drugi strani pa predlog novega sporazuma ne uporablja novejših, že uveljavljenih statističnih in matematičnih metod, ki bi lahko izboljšale modeliranje kreditnega tveganja,

- predlog novega sporazuma tudi popolnoma zanemarljivo nekatere vrste tveganj, kot je na primer likvidnostno tveganje; ignorira tudi oblikovanje rezervacij kot pomembnega instrumenta upravljanja kreditnih tveganj v bankah; če predlog ne bo ustrezno dopolnjen, banke ne bodo vedno stimulirane za oblikovanje zadostnega obsega rezervacij.

Iz naštetega sledi, da bo moral biti predlog novega Baselskega sporazuma pred praktično implementacijo še bistveno dopolnjen oz. spremenjen.

3. Značilnosti kreditov in tveganja, povezana z njimi

Osnovna dejavnost bank je kreditiranje. Za doseganje visokih dobičkov morajo banke odobravati takšne kredite, ki so poplačani v celoti. Pri kreditiranju se banke srečujejo s problemoma napačne izbire in moralnega hazarda (Mishkin, 1998, str. 507). Problem napačne izbire izhaja iz predpostavke, da so običajno kreditjemalci, za katere obstaja velika možnost, da svojih obveznosti do banke ne bodo poravnali tisti, ki največ povprašujejo po kreditih. Namreč podjetja, ki želijo investirati v zelo tvegane projekte, ki obetajo visoke donose, imajo velike potrebe po finančnih sredstvih. Možnost, da posojenih sredstev ne bodo sposobni vrniti, je zaradi tveganja projektov velika.

S problemom moralnega hazarda se banke soočajo po tem, ko so že odobrile kredit. Po pridobitvi kredita obstaja večja možnost, da bo kreditjemalec sredstva vložil v tvegane investicijske projekte, ki obetajo visok donos. Večje tveganje pa je povezano z manjšo verjetnostjo, da bo dolg do banke poplačan.

Da bi banke premagale problem napačne izbire in moralnega hazarda, so razvile različne tehnike, ki vključujejo: presojo in nadzor, vzpostavitev dolgoročnih odnosov s komitenti, ki vključuje tudi dogovor o obveznem kreditiranju pod določenimi pogoji, zavarovanje, kjer se kot posebna oblika pojavlja zagotavljanje sredstev na izločenem računu, in omejevanje kreditiranja (Mishkin, 1998, str. 507).

Problem napačne izbire sili banke v to, da na osnovi učinkovite presoje ne odobrijo kredita komitentmu, za katerega se lahko pričakuje, da svojega dolga ne bi poplačal. Za to seveda potrebujejo ustrezne informacije, ki jih pridobijo od komitenta in na osnovi javno dostopnih podatkov. Za zmanjšanje problema moralnega hazarda banke v kreditne pogodbe vključujejo posebne klavzule, ki omejujejo kreditjemalca predvsem na področju vključevanja v tvegane aktivnosti. Seveda banke izvajajo redno kontrolo, če se kreditjemalci držijo zavez iz kreditnih pogodb.

Na osnovi dolgoročnega odnosa s komitentom banka pridobi o njem potrebne informacije. Spremljanje stanja na računu komitenta in vezav sredstev pri banki kaže na likvidnost komitenta in potrebo po dodatnih finančnih sredstvih. Če se je komitent pri banki v preteklosti že zadolževal, ima banka tudi podatke o odplačevanju kredita. Zato vzpostavitev dolgoročnega odnosa s komitentom pomeni tudi nižje stroške pridobivanja informacij in nadzora. Prav tako

podjetje na osnovi dolgotrajnega odnosa z banko lažje pride do cenejših virov financiranja. Banke so lahko tudi lastniki podjetij, tako da imajo v lasti določen odstotek njihovih delnic in so na ta način lahko tudi člani nadzornega odbora podjetja. Takšen sistem je značilen predvsem za japonske in nemške banke, v Združenih državah Amerike pa je prepovedan na osnovi Glass-Steagall – ovega zakona iz leta 1930 (Mishkin, 1998, str. 510). Posebna oblika ureditve dolgoročnega odnosa med banko in komitentom je podpis dogovora o kreditiranju, kjer se banka zaveže, da bo komitentu odobrila določen znesek po določeni obrestni meri. Za podjetje je prednost v tem, da lahko pridobi finančna sredstva, kadarkoli jih potrebuje. Banka pa na osnovi zaveze v kreditni pogodbi pridobiva informacije o finančnih rezultatih podjetja, njegovi poslovni dejavnosti itd. Na ta način banka zmanjšuje stroške nadzora in zbiranja informacij.

Zavarovanje zmanjšuje posledice napačne izbire, saj zmanjšuje izgubo v primeru neporavnavanja kreditnih obveznosti. Če namreč kreditojemalec ne poravnava obveznosti, banka unovči zavarovanje in tako delno ali v celoti pokrije izgubo iz naslova kreditiranja. Zagotavljanje določenega zneska na izločenem računu pri banki služi kot posebna oblika zavarovanja, hkrati pa povečuje verjetnost, da bo kredit poplačan. Poleg tega banka na ta način tudi bolj učinkovito nadzira kreditjemalca in njegovo finančno stanje ter posledično zmanjšuje možnost moralnega hazarda.

Omejevanje kreditiranja izvajajo banke v dveh oblikah in sicer določenim komitentom niso pripravljene odobriti kredita tudi po višji obrestni meri, drugim pa so sicer pripravljene odobriti kredit, vendar v manjšem znesku, kot ga želi. V prvem primeru se želijo banke izogniti napačni izbiri. Na prvi pogled je sicer nelogično, zakaj banka ne odobri kredita tudi v primeru velikega tveganja, če je to podjetje pripravljeno plačati višjo obrestno mero. Zelo tvegani projekti sicer lahko prinesejo visoke dobičke, vendar je verjetnost za to relativno majhna. Mnogo večja je verjetnost, da podjetje ne bo sposobno plačati niti obresti. Banke odobravajo kredite v manjšem znesku, kot ga želi komitent zato, da zmanjšajo problem moralnega hazarda. Namreč, večji kot je kredit, večja je možnost, da bo komitent del ali celoto denarja vložil v tvegane aktivnosti ali aktivnosti, ki onemogočajo odplačilo kredita.

3.1 Vrste kreditov

Kreditiranje je pomembna dejavnost, ker omogoča zadovoljevanje potreb po finančnih sredstvih v določeni regiji in s tem tudi razvoj te regije. Na osnovi kreditiranja banka razvije in utrdi odnos s komitentom in lahko izvaja navzkrižno prodajo drugih produktov. Kreditiranje je tudi dejavnost, s katero banka ustvarja največji del svojih prihodkov. Sestava kreditnega portfelja se med bankami razlikuje in je odvisna od izkušenj in znanja bančnih strokovnjakov ter odločitve banke, katere panoge bo kreditirala, katero geografsko področje bo pokrivala in kakšne so njene omejitve z vidika velikosti kreditov, ki jih je pripravljena in tudi zmožna dati.

V grobem se bistveno razlikujeta kreditiranje individualnih komitentov oziroma prebivalstva in kreditiranje podjetij, kamor sodijo tudi finančne institucije. Manjše banke se običajno

specializirajo na kreditiranje individualnih komitentov in manjših podjetij. Velike banke, ki razpolagajo z zadostnim kapitalom, imajo ustrezno usposobljene bančne strokovnjake in sodobno tehnologijo, so ponavadi tiste, ki lahko spremljajo potrebe velikih multinacionalnih podjetij in finančnih institucij. Zato se z vidika organizacije banke pogosto srečamo z delitvijo na t.i. »retail« (na drobno) področje, kjer gre za spremljanje manjših komitentov in odobravanje malih zneskov, in »wholesale« (na debelo) področje, kjer imamo opravka z velikimi zneski in manjšim številom velikih komitentov.

3.1.1 Kreditiranje individualnih komitentov

Pri odobravanju kreditov individualnim komitentom banko zanima, kakšna je raven prostih denarnih sredstev komitenta. Zato pred odobritvijo kredita banka pridobi podatke o tem, koliko kreditov in drugih obveznosti in v kakšni višini komitent že ima in kakšna je njegova mesečna obveznost iz naslova poravnavanja teh obveznosti. Poleg tega so seveda pomembni tudi mesečni prihodki komitenta iz naslova plače in / ali drugih virov in premoženjsko stanje komitenta, kar pomeni predvsem lastništvo nepremičnin. Banka namreč teži k temu, da skupna obveznost komitenta z vidika odplačevanja kreditov ne presega približno ene tretjine mesečnega prihodka oziroma da po odplačilu vseh kreditnih obveznosti komitent ostane znesek, s katerim lahko prosto razpolaga in mu omogoča normalno življenje. Odplačevanje kreditov je ponavadi mesečno, v obliki anuitete, ki je vsak mesec enaka in je sestavljena iz glavnice in obresti. Predvsem pri dolgoročnih kreditih je delež obresti v začetnem obdobju odplačevanja kredita bistveno večji od deleža glavnice v znesku anuitete, kasneje pa se delež obresti zmanjšuje.

Na področju kreditiranja prebivalstva v grobem ločimo potrošniške in stanovanjske kredite. Potrošniški krediti so običajno krajše ročnosti, kratkoročni do 1 leta in srednjeročni do 5 let. Pogosto so ti krediti gotovinski, kar pomeni, da stranka prejme gotovino in banke ne zanima, kako jo bo porabila. Lahko pa so potrošniški krediti tudi namenski, npr. za financiranje nakupa avtomobila, stanovanjske opreme, potovanj, plačilo šolnine ipd. V tem primeru običajno na osnovi izdanega računa s strani prodajalca produkta oziroma storitve banka sredstva nakaže na račun prodajalca. Potrošniški krediti se pogosto odpravajo brez zavarovanja, predvsem, če gre za manjše zneske in krajšo ročnost. Seveda pa je pri tem pomembno, da komitent z banko že dalj časa sodeluje in uporablja različne produkte banke, na osnovi česar mu banka zaupa. V primerih kreditov daljše ročnosti in večjih zneskov banka lahko zahteva zavarovanje v obliki kreditno sposobnega poroka, preko zavarovalnice ali na osnovi zastave premoženja, npr. vrednostnih papirjev. Višina obrestne mere je odvisna od ročnosti kredita, poslovnega sodelovanja z banko in zavarovanja kredita. Pri kratkoročnih kreditih je obrestna mera lahko fiksna, pri srednjeročnih kreditih pa je običajno spremenljiva.

Stanovanjski krediti predstavljajo pomemben vir financiranja za reševanje stanovanjskih problemov prebivalstva, kar je tudi v interesu države, zato večina držav na tak ali drugačen način sodeluje pri vzpostavitvi sistema stanovanjskega kreditiranja. Več o tem bomo spregovorili v posebnem poglavju o listinjenju, s katerim predvsem banke v zahodni državah rešujejo problem

držanja stanovanjskih posojil v svojih bilancah do njihovega izteka.

Stanovanjski krediti so dolgoročni, z zapadlostjo od 10 do 20 let, v tujini tudi 30 in več let. Namenjeni so nakupu stanovanj in stanovanjskih hiš. Banke dajejo stanovanjska posojila na osnovi vlog stanovanjskega varčevanja, na osnovi drugih bančnih vlog in na osnovi »hipotekarnih« obveznic, to je zastavnih listov ali »mortgage-backed securities« (Ribnikar, 1999, str. 6). O slednjem bomo več povedali v nadaljevanju.

Obrestna mera za tovrstne kredite je najpogosteje spremenljiva, saj se na ta način banke zavarujejo pred tveganjem spremembe obrestne mere. Če se namreč povišajo pasivne obrestne mere, bo v primeru fiksne obrestne mere za stanovanjski kredit banka ustvarila izgubo. Stanovanjski krediti so zavarovani z zastavo nepremičnine oziroma hipoteko, s kreditno sposobnimi poroki ali preko zavarovalnice. Hipoteka pomeni, da če dolžnik ne poravnava svojih obveznosti do upnika, se upnik lahko poplača z izkupičkom od prodaje nepremičnine (Ribnikar, 1994, str. 137). Zaradi posebnosti slovenske zakonodaje, ki v veliki meri ščiti posameznika, je hipoteka kot zavarovanje pri nas precej neučinkovita.

Za slovenske razmere je značilno, da so bili do sredine 80. let, ko se je v Jugoslaviji začela uporabljati indeksacija bančnih vlog in kreditov, stanovanjski in drugi krediti bolj darila kot krediti (Ribnikar, 1999, str. 2). V 90. letih pa so se stanovanja, ki so bila v družbeni lasti, na veliko prodajala tistim, ki so v njih stanovali, za minimalno ceno. Večina stanovanj pri nas je v lastništvu tistih, ki v njih stanujejo. Lastniki teh stanovanj v glavnem nimajo dolgov. Povpraševanje po stanovanjih se v glavnem zadovoljuje z novimi stanovanji, katerih cene so zelo visoke.

Kot posebnost na področju kreditiranja individualnih komitentov moramo omeniti še kredite na osnovi kreditnih kartic. Za tovrstne kredite je značilno, da je obrestna mera višja kot pri običajnih potrošniških kreditih, ker so nezavarovani in povezani z večjim tveganjem (Graddy, Spencer, 1990, str. 446). Komitenti radi posegajo po teh kreditih, ker jim omogočajo varnost, fleksibilnost, poleg tega kreditne kartice sprejemajo številni trgovci, njihova uporaba pa je enostavna in uporabnikom zagotavlja tudi preglednost v obliki mesečnih izpiskov prometa. Uporaba kreditnih kartic zmanjšuje tudi tveganje, povezano s prenašanjem večjih vsot denarja, kar je pomembno zlasti na potovanjih v tujino. Banka pa uporablja kreditne kartice tudi kot enega od načinov, da vzpostavi poslovni odnos s komitentom in preko prilog k mesečnim izpiskom izvaja navzkrižno prodajo drugih produktov.

3.1.2 Kreditiranje podjetij

Kreditiranje podjetij je zelo kompleksna dejavnost banke, ki zahteva specifična znanja bančnih strokovnjakov. Vprašanja, na katera mora banka odgovoriti, preden se odloči za kreditiranje posameznega podjetja, so (Basu, Rolfes, 1995, str. 77-78):

- ali je namen kreditiranja v skladu z dejavnostjo podjetja, njegovimi finančnimi in siceršnjimi

zmožnostmi,

- ali je namen kredita legalen, saj si banka ne more privoščiti škandala, ki ga lahko povzroči financiranje dejavnosti, ki je v nasprotju z zakonodajo,
- ali je namen kredita v skladu z bančno politiko komercialnega kreditiranja, ki izhaja iz strategije banke, ciljnega trga in etičnih smernic, ki jim banka sledi (npr. financiranje ekoloških projektov, nefinanciranje iger na srečo ipd.),
- ali kreditiranje zahteva posebna strokovna znanja na strani banke in ali njeni bančni strokovnjaki ta znanja imajo.

V splošnem delimo kredite podjetjem na kredite za splošne potrebe podjetja in kredite, namenjene specifičnim potrebam. Splošne potrebe podjetja vključujejo financiranje obratnih sredstev, zalog, tekočih obveznosti do dobaviteljev, razširitve poslovanja in investicij. Med specifične namene uvrščamo projektno financiranje, financiranje nakupa drugih podjetij, financiranje velikih gradbenih projektov ipd.

Kreditni za obratna sredstva so ponavadi sezonskega značaja in z ročnostjo nekaj mesecev. S stalnimi komitenti se banke pogosto dogovorijo za odobritev kreditne linije za določeno obdobje, ponavadi eno leto, znotraj katerega lahko podjetje koristi in vrača sredstva v skladu s svojimi potrebami in zmožnostmi. To daje podjetjem veliko fleksibilnost pri upravljanju svojih finančnih tokov. Banke ponavadi ne zahtevajo zavarovanja za tovrstne kredite, vsebujejo pa kreditne pogodbe posebne klavzule, ki banki omogočajo odstop od pogodbe, če podjetje ne izpolnjuje v njej zapisanih obveznosti.

Kratkoročni krediti podjetjem, ki so finančno šibkejša, so običajno zavarovani z zastavo zalog ali odstopom terjatev. Pri odstopu terjatev v zavarovanje banka preverja tudi boniteto glavnega dolžnika, to je podjetja, do katerega ima kreditojemalec terjatve.

Srednjeročni in dolgoročni krediti z zapadlostjo od 1 do 7 let so namenjeni financiranju amortiziranih osnovnih sredstev, investicijam v opremo, zemljišča, zgradbe in širitvi dejavnosti ali začetku nove dejavnosti (Graddy, Spencer, 1990, str. 429). V teh primerih banka od podjetja zahteva poslovni načrt in predvideni denarni tok za čas trajanja kredita. Kreditne pogodbe praviloma vsebujejo klavzule, ki omogočajo, banki da preverja, kako se spreminjajo postavke bilance stanja in izkaza denarnih tokov. Banka ima tudi možnost odstopiti od pogodbe ali zahtevati restrukturiranje kredita, v kolikor podjetje ne izpolnjuje obveznosti iz kreditne pogodbe.

Posebna oblika kreditiranja je namenjena financiranju nakupa lastniškega deleža v drugem podjetju. V tem primeru gre lahko za prevzem drugega podjetja ali združitve z njim, pri čemer je potrebno upoštevati veljavno zakonodajo, ki ureja prevzeme in združitve. Tovrstni krediti so običajno zavarovani z zastavo nepremičnin. Tudi drugi krediti, ki so namenjeni financiranju specifičnih potreb podjetja, zahtevajo od banke posebna znanja. Zato se številne banke specializirajo za kreditiranje določene panoge, ki ima specifične potrebe in na ta način ustvarjajo

tržne niše. Ker ne gre za masovne produkte ampak bolj za »butične« posle, je konkurenca na tem področju manjša, oblikovanje cene pa je bolj odvisno od tega, koliko je podjetje pripravljeno plačati za sklenitev posla, kot pa od razmerja med tveganjem in donosom.

Posebno področje predstavljajo krediti finančnim institucijam, ki imajo relativno majhen delež v vseh kreditih podjetjem in so praviloma kratkoročni ter jih banke odobravajo brez zavarovanja (Graddy, Spencer, 1990, str. 432). Obrestne mere za tovrstne kredite so običajno zelo nizke, pogosto pa banke zaračunajo finančnim institucijam provizijo za rezervacijo sredstev. Finančne institucije imajo običajno odobrene kreditne linije pri več bankah in jih koristijo v skladu s svojimi potrebami, predvsem za potrebe zagotavljanja plačil za izdane komercialne papirje.

3.2 Postopek kreditiranja

Postopek kreditiranja navzven morda deluje zelo enostavno, saj med nepoznavalci panoge pogosto velja prepričanje, da potem, ko banka kredit odobri, le še nadzoruje vračilo glavnice in obresti. V resnici pa gre za stalen in kompleksen proces, ki zahteva skupinsko delo in visoko usposobljenost bančnih strokovnjakov za različna področja. Sam način odobravanja in spremljanja kreditov se med bankami razlikuje, razlike pa izhajajo predvsem iz različne velikosti bank, kompleksnosti poslov, ki jih opravljajo in geografskega področja, ki ga pokrivajo. Kljub temu lahko strnemo značilnosti postopka kreditiranja, ne glede na razlike med bankami, in jih razdelimo na pozitivne in negativne značilnosti, kot je prikazano v naslednji tabeli. Postopek kreditiranja na področju prebivalstva je relativno enostaven in smo ga že predstavili v posebnem poglavju, zato se bomo v nadaljevanju osredotočili na postopek kreditiranja podjetij, ki je kompleksnejši, tako z organizacijskega vidika, kot z vidika potrebnih znanj in izkušenj.

Tabela 1: Pozitivne in negativne značilnosti postopka kreditiranja

<i>Pozitivne značilnosti</i>	<i>Negativne značilnosti</i>
Močna kultura odobravanja kreditov	Šibka kultura odobravanja kreditov (birokratski pristop, oblika pred vsebino)
Mehanizmi za določanje kreditnih tveganj	Odločitve skrbnikov podjetij so pogosto spremenjene s strani vodstva
Sistematičen pristop k ocenjevanju tveganj	Vodstvo banke ne usmerja procesa kreditiranja
Odločitve skrbnikov podjetij so redko spremenjene s strani vodstva	Odločitve o odobritvi kreditov so sprejete s strani vodstva pred pregledom zahtevka
Periodično spremljanje rezultatov (kreditnega portfelja) s strani vodstva banke	Pomanjkanje sistematičnosti pri ocenjevanju kreditnih tveganj
Politika kreditiranja in standardi za dokumentacijo in analize so jasni	Nekonsistentnost na področju standardov kreditiranja in izvajanja analiz
Izobraževanje in usposabljanje je stalen del poslovanja	Neprimerna politika kreditiranja, kontrole in postopkov
Proces kreditiranja in predpisani standardi so sprejeti na vseh ravneh vodenja	Vodstvo banke se počasno in nenaklonjeno odziva na očitne problematične naložbe
Odkrivanje slabih naložb in njihovo razreševanje sta prioriteta vodstva	Rezervacije so običajno nezadostne
Osnova za nagrade so število in kvaliteta odobrenih kreditov	V procesu kreditiranja prevladuje želja po prekomerni rasti in dobičku
Obstaja sistematičen pristop k nadzoru kreditnega portfelja z vidika koncentracije	

Vir: Basu, Rolfes, 1995, str. 47

Postopek kreditiranja se začne, ko podjetje na tak ali drugačen način banki predloži zahtevek za odobritev naložbe. Skrbnik podjetja na osnovi predložene dokumentacije, razgovorov in pogajanj s stranko spozna njegove potrebe po financiranju in oblikuje primerno finančno rešitev. V nadaljevanju skrbnik podjetja ali poseben specializiran oddelek v banki izvede analizo finančnega položaja podjetja, pri čemer mora upoštevati vse ključne dejavnike tveganja, kot so: finančni, operativni, pravni, zakonodajni dejavniki, konkurenca, vodstvo podjetja, proizvodi in storitve, obrestne mere ipd. V večjih bankah tovrstno analizo izvajajo specializirani oddelki za oceno tveganj. Na osnovi skrbnega pregleda vseh navedenih dejavnikov skrbnik podjetja pripravi poseben dokument - predlog za odobritev naložbe in ga posreduje v odobritev ustreznemu organu odločanja.

Predlog za odobritev naložbe mora vsebovati naslednje elemente (Basu, Rolfes, 1995, str. 50):

- opis pogojev kreditiranja (zapadlost, provizije in obrestna mera, opis zavarovanja, namen kreditiranja, način odplačevanja itd.),
- utemeljitev predlagane naložbe, vključno z vsemi tveganji, ki jih odobritev naložbe potencialno lahko prinese; utemeljitev mora vsebovati tudi analizo donosnosti glede na tveganja in razloge za morebitna odstopanja od poslovne politike,

- finančno analizo, ki kaže zmožnost podjetja, da bo odplačalo obveznosti iz naslova kredita v skladu s pogoji kreditiranja; pri tem je potrebno analizirati tudi sekundarne vire odplačila,
- analizo nefinančnih tveganj, ki jih odobritev naložbe lahko povzroči,
- oceno tveganja kreditnega zahtevka.

Sama odobritev naložbe je interaktiven proces med skrbnikom podjetja, njegovim neposrednim vodjem, organom odločanja, oddelkom za oceno kreditnih tveganj in po potrebi tudi drugih bančnih specialistov (pravnikov, specialistov za davke ipd.). Pri odločanju je, ne glede na različnost kreditnih zahtevkov, pozornost potrebno posvetiti naslednjim vidikom tveganja:

- okoljevarstveno tveganje,
- tveganje, ki je povezano s konkurenco v panogi,
- tržno tveganje in tveganje, povezano s produktom, ki ga podjetje proizvaja,
- viri odplačila,
- finančno tveganje,
- kvaliteta vodstva podjetja,
- tveganje, povezano s potencialno prodajo kredita na sekundarnem trgu.

Na osnovi odobritve naložbe skrbnik podjetja pripravi pogodbo, ki je osnova za knjiženje potencialne obveznosti. Ob črpanju kredita se potencialna obveznost zmanjša za znesek črpanja, hkrati pa se v aktivni bilance banke vzpostavi terjatev iz naslova glavnice kredita. Za knjigovodsko spremljavo in spremljavo odplačevanja kreditov navadno skrbi posebni podporni oddelek. Skrbnik podjetja hrani kreditno dokumentacijo in je odgovoren za njeno točnost, popolnost in kvaliteto. Prav tako je odgovornost skrbnika, da nadzoruje odplačevanje obveznosti s strani podjetja in izpolnjevanje ostalih pogojev iz kreditne pogodbe. Pri tem je zelo pomembno zgodnje odkrivanje problematičnih naložb in ustrezno ukrepanje. Skrbnik mora tudi poskrbeti, da so naložbe v vseh obdobjih življenjskega cikla pravilno razvrščene v bonitetne razrede in so posledično oblikovane tudi ustrezne rezervacije.

Spremljanje kreditnega tveganja in ostalih tveganj, povezanih s kreditiranjem, zahteva od skrbnika podjetja veliko znanja o podjetju, panogi, trgu, proizvodih in storitvah, ki jih podjetje proizvaja. V velikih bankah so skrbniki podjetij specializirani in razdeljeni v oddelke po panogah, geografskih področjih in produktih. Novi in izpopolnjeni bančni produkti zahtevajo, da se banke vedno bolj usmerjajo k aktivni prodaji, zato se tudi vloga skrbnikov podjetij spreminja in zajema predvsem trženjske in prodajne aktivnosti. Naloga oddelka za oceno tveganj pa postaja spremljanje in upravljanje kreditnih tveganj (Basu, Rolfes, 1995, str. 61). Zaradi številnih sprememb v načinu poslovanja, razvoja novih produktov in vedno večjega poudarka na aktivnem upravljanju kreditnega portfelja v bankah, zelo pogosto (na dve do štiri leta) prihaja do reorganizacij in ta trend se bo verjetno nadaljeval tudi v prihodnje.

3.2.1 Oblikovanje cene kredita

Cilj oblikovanja cene kredita je zagotoviti želeno stopnjo donosnosti kreditnega portfelja banke. Gre za ex ante proces, kar pomeni, da ceno kredita določimo danes, da bi v prihodnosti dosegli zahtevani donos, ki ga narekujejo lastniki banke (Graddy, Spencer, 1990, str. 363). Na oblikovanje cene vplivajo tveganost posameznega posla in posredni in neposredni stroški, ki nastajajo v procesu kreditiranja.

Pri določanju cene kredita moramo torej upoštevati po eni strani stroške in po drugi strani prihodke, ki jih prinaša kreditiranje. Stroškovne postavke so naslednje (Basu, Rolfes, 1995, str. 124):

- strošek vira sredstev, pri čemer so viri lahko različni ali pa gre za en sam vir financiranja; kot najbolj pravilen pristop k virom financiranja se je izkazal pristop, kjer sta zapadlost vira in zapadlost kredita časovno usklajena,
- neposredni neobrestni stroški, ki so povezani z odobravanjem in spremljanjem kredita,
- posredni neobrestni stroški, ki vključujejo stroške podpornih dejavnosti in režijske stroške, kot so stroški procesiranja podatkov in izvajanja transakcij, stroški plač zaposlenih in drugi stroški; tako neposredni kot posredni stroški temeljijo na oceni dejanskih stroškov za povprečno velik kredit; stroški so izraženi v obliki odstotka glede na povprečni kredit; razvoj stroškovnega računovodskega sistema omogoča spremljanje tovrstnih stroškov,
- premija za tveganje, ki je odvisna od bonitetne ocene komitenta in zavarovanja kredita in vpliva tudi na oblikovanje rezervacij,
- zelena profitabilnost, izražena kot donos na kapital (ROE), ki jo narekujejo lastniki banke,
- davčna stopnja.

Na prihodkovni strani so postavke naslednje (Basu, Rolfes, 1995, str. 123):

- obrestna mera,
- prihodki iz naslova provizij za sklenitev kreditnega posla, za vodenje kreditnega posla, za rezervacijo sredstev itd.

Obrestno mero iz navedenih podatkov izračunamo tako, da od stroškov odštejemo prihodke iz naslova provizij in vse skupaj delimo s pričakovano povprečno višino kredita (Basu, Rolfes, 1995, str. 125). Ker je trg bančnih kreditov zelo konkurenčen, se pogosto dogaja, da cene na trgu narekujejo banke z najnižjimi cenami. To so pogosto banke, ki na novo vstopajo na določen trg. V tem primeru je banka pred dilemo, ali tudi sama zniža ceno, ali pa prepusti poslovno priložnost bankam z nižjimi cenami. Na dolgi rok mora banka dosegati želeno profitabilnost, ki jo narekujejo njeni lastniki. S finančnega vidika namreč ni pomembna bilančna vsota banke, ampak dobiček, ki ga ustvarja. Zato je pomembno, da banka vodi proaktivno politiko, kar pomeni, da je prva na trgu in ne čaka in posnema tekmecev. Ta pristop je seveda zelo zahteven, vendar pa je oblikovanje cene, ki temelji na oceni tveganja, pomemben korak k proaktivni politiki (Basu, Rolfes, 1995, str. 129). Banka mora težiti k ugotavljanju profitabilnosti komitenta in ne le posameznega kredita, da bo dosegla želeni donos. Banka namreč lahko zniža obrestno

mero pri kreditu, vendar dodatne prihodke pridobi pri drugih poslih, za katere se komitent zaveže, da jih bo opravljal preko nje.

Obrestna mera je običajno izražena v obliki odstotka na letni osnovi. Pri določenih poslih se obresti plačajo vnaprej, v tem primeru govorimo o diskontu. Obresti lahko pripisujemo h glavnici in tako pri izračunu naslednjih obresti kot osnovo za izračun upoštevamo glavnico, povečano za obresti. Obrestna mera je lahko fiksna, kar pomeni, da velja za celotno obdobje kreditiranja. Pogodbe s fiksno obrestno mero se običajno sklepajo s podjetji, katerih prihodki se ne odzivajo na spremembe cen na trgu.

Za podjetja, katerih prihodki so v veliki meri v korelaciji s stopnjo inflacije, je primernejša spremenljiva obrestna mera (Graddy, Spencer, 1990, str. 375). Spremenljiva obrestna mera je sestavljena iz dela, ki se spreminja na določeno izbrano periodo in marže, ki je običajno fiksna za celotno obdobje kreditiranja ali pa se skladno s pogodbo po preteku nekega obdobja ponovno določi. Spremenljivi del obrestne mere najpogosteje temelji na LIBOR-ju ali EURIBOR-ju, ki sta referenčni obrestni meri za medbančne kredite in ju določajo dnevno v Londonu oziroma Bruslju. Njuna višina je odvisna tudi od tega, za kakšno obdobje veljata. Tako najbolj pogosto govorimo o mesečnem, trimesečnem, šestmesečnem ali letnem LIBOR-ju oziroma EURIBOR-ju. Izbrana perioda je odvisna od ročnosti kredita, pričakovanj glede spreminjanja obrestnih mer v prihodnosti in tega, kako se določa oziroma spreminja obrestna mera na strani virov financiranja.

Tudi na slovenskem trgu se dnevno že oblikuje t.i. slovenska medbančna obrestna mera, ki pa zaenkrat še ni zaživela kot obrestna osnova za sklepanje kreditnih pogodb, bo pa zagotovo razvoj šel v tej smeri. Pribitek oziroma marža nad izbrano referenčno obrestno mero je običajno odvisna od bonitete komitenta, zavarovanja kredita in njegove ročnosti. V primeru spremenljive obrestne mere se banka lahko zavaruje pred pretiranim padcem referenčne obrestne mere, ki povzroči tudi padec skupne obrestne mere, tako da določi minimum, pod katerega skupna obrestna mera ne sme pasti. Na enak način lahko določi tudi maksimum in s tem zavaruje interes komitenta, da se obrestna mera ne dvigne nad nivo, ki bi zanj predstavljal preveliko obremenitev. Lahko pa se banka in komitent dogovorita za določitev minimuma in maksimuma, v okviru katerih se lahko giblje skupna obrestna mera.

Provizije, ki jih banka zaračuna komitentu, s katerim sklene kreditno pogodbo, so različne. Lahko so izražene v obliki odstotka od določenega zneska ali pa so določene v fiksnem znesku. Za sklenitev kreditnega posla banka zaračuna provizijo, ki jo mora komitent plačati pred koriščenjem kredita in je običajno izražena v določenem odstotku od odobrenega zneska kredita. Pri dolgoročnih kreditih banka lahko zaračunava tudi stroške vodenja kredita, ki so običajno periodični in so določeni v odstotku glede na stanje kredita. Banka lahko zaračuna tudi tako imenovano provizijo za rezervacijo sredstev. V tem primeru izračuna provizijo od neizkoriščenega dela kredita, znesek te provizije pa je odvisen tudi od obdobja, ko so sredstva ostala neizkoriščena na posebnem računu pri banki. Banka ima možnost zaračunati provizijo tudi

v primeru predčasnega vračila kredita, da bi se zavarovala pred tveganjem nepredvidenih prilivov. Tudi stroške, ki nastajajo v procesu odobravanja in spremljanja kredita, banka običajno prevale na komitentata. Gre za stroške ureditve zavarovanja, stroške opominjanja ipd.

3.2.2 Razreševanje problematičnih naložb

Razreševanje problematičnih naložb je povezano z njihovim restrukturiranjem, s pogajanjem s kreditorejmalci, spremljanjem teh naložb in nenazadnje njihovim poplačilom in / ali odpisom. Do sredine 80. let so banke smatrale razreševanje problematičnih naložb kot nujno, a sekundarno dejavnost. Ko pa so se težave začele kopičiti, so banke razvile bolj profesionalen in sofisticiran pristop, saj lahko učinkovito razreševanje problematičnih naložb pomembno vpliva tudi na rezultat banke.

Problematične naložbe so naložbe, pri katerih je očitno, da del ali celotna vrednost kredita ne bo poplačana, v kolikor banka ne bo naredila ustreznih korakov za zmanjšanje izgube. V trenutku, ko je neka naložba spoznana za problematično, postane njeno upravljanje drugačno od upravljanja ostalih naložb. Poznamo dva pristopa k razreševanju problematičnih naložb z vidika odgovornosti za njihovo spremljanje. V skladu s prvim pristopom ostane upravljanje odnosa s stranko in odgovornost za razreševanje in spremljanje naložbe v rokah skrbnika podjetja, ob pomoči pravnih in davčnih specialistov ter strokovnjakov s področja računovodstva. Drugi pristop narekuje prenos odgovornosti za razreševanje slabe naložbe v poseben, za to specializiran oddelek, ki skrbi za upravljanje in spremljanje celotnega portfelja problematičnih naložb.

V prvem primeru govorimo o decentraliziranem pristopu, ki ima naslednje prednosti (Basu, Rolfes, 1995, str. 149):

- omogoča skrbniku podjetja pridobitev izkušenj in znanja,
- skrbnik podjetja, ki je bil posredno ali neposredno odgovoren za odobritev naložbe, je odgovoren tudi za njeno razreševanje, zato obstaja večja verjetnost, da se bo temu aktivno posvetil,
- obstaja večja verjetnost ohranitve poslovnega odnosa, v kolikor pride do ugodne razrešitve,
- skrbnik podjetja dodobra pozna podjetje in razmere v panogi.

Obstaja pa tudi vrsta pomanjkljivosti tega pristopa in sicer ima skrbnik podjetja običajno premalo specifičnega znanja in izkušenj, ki jih zahteva razreševanje problematičnih naložb v povezavi s pravnimi postopki, postopki unovčenja zavarovanj in postopki, povezanimi z morebitno likvidacijo ali stečajem podjetja. Poleg tega razreševanje problematičnih naložb zahteva tudi določene pogajalske veščine, hkrati pa mora vodstvo banke imeti veliko zaupanja v ljudi, ki izvajajo postopke za razreševanje slabih naložb. Nenazadnje so tovrstni postopki dolgotrajni in skrbnik podjetja lahko na ta način izgubi veliko priložnosti za trženje in prodajo novih naložb.

Zaradi pomanjkljivosti decentraliziranega pristopa je veliko bank oblikovalo posebne

specializirane oddelke za razreševanje problematičnih naložb. Prednosti centraliziranega pristopa so sledeče (Basu, Rolfes, 1995, str. 149-150):

- omogoča novo, neodvisno oceno naložb in z njimi povezanih tveganj s strani izkušenih specialistov za razreševanje problematičnih naložb,
- specialisti v oddelku za razreševanje problematičnih naložb niso obremenjeni s preteklimi odločitvami in odnosom s stranko, kar bi lahko vplivalo na odločitve pri razreševanju,
- imajo več izkušenj na področju kompleksnih pravnih, davčnih in računovodskih zadev, ki so povezane z razreševanjem problematičnih naložb,
- so običajno bolj agresivni pri upravljanju problematičnih naložb,
- so bolj konsistentni pri izvajanju potrebnih postopkov in uživajo tudi večjo verodostojnost znotraj banke,
- se ukvarjajo le z razreševanjem slabih naložb in niso obremenjeni s trženjem in prodajo,
- kontrola in merjenje razmerja med stroški in učinkom razreševanja problematičnih naložb sta enostavnejša, če se prihodki in odhodki vodijo v okviru posebnega profitnega centra.

Seveda je centraliziran pristop povezan z večjimi stroški, saj zahteva oblikovanje posebne, visoko kvalificirane ekipe ljudi, ki potrebuje tudi ustrezno administrativno podporo. Oddelek za razreševanje slabih naložb običajno odgovarja in poroča neposredno vodstvu banke. V velikih bankah so strokovnjaki lahko razdeljeni na področja po panogah, produktih, geografskih regijah in tudi po državah. Pomen izkušenj, kreativnosti in discipline, ki jih zahteva razreševanje problematičnih naložb, pa kljub večjim stroškom govori v prid centraliziranega pristopa.

Identifikacija problematičnih naložb je pomemben sestavni del oblikovanja bonitetnih ocen naložb. Če sistem oblikovanja bonitetnih ocen deluje pravilno, se problematične naložbe pojavijo takrat, ko se posameznim naložbam v ocenjevalnem procesu zniža boniteta. Ko so naložbe razvrščene v kategorijo problematičnih naložb, zahtevajo pogostejši in natančnejši pregled in večjo pozornost tudi s strani vodstva banke. Pravočasno ugotavljanje problematičnih naložb in njihovo razreševanje s strani za to usposobljenih specialistov, je ključnega pomena za doseganje ustreznih rezultatov.

Po identifikaciji problematične naložbe je takoj potrebno izvesti naslednje aktivnosti (Basu, Rolfes, 1995, str. 145):

- prenos odgovornosti za upravljanje s problematičnimi naložbami v za to specializiran oddelek,
- popoln pregled kreditne dokumentacije in podatkov o komitentu, ponovna ocena vrednosti zavarovanja, ugotovitev dejanskih in neizogibnih kršitev kreditne pogodbe, kakor tudi preučitev, kakšne možnosti ima banka za razrešitev problematične naložbe glede na pogoje, zapisane v kreditni pogodbi,
- oceno kreditnega tveganja in tveganja komitenta,
- sprejem odločitve, ali je potrebna izvedba takojšnjih aktivnosti za zaščito interesov banke in minimiziranje tveganj, ki lahko vključujejo: unovčenje in prodajo zavarovanj, ponovno opredelitev pogojev kreditiranja, začetek stečajnega postopka ali postopka likvidacije,

prekinitev kreditne pogodbe ipd.

Na osnovi analize naložbe, komitenta in okolja, v katerem posluje, ter v skladu s strategijo banke za razreševanje problematičnih naložb in njenim trenutnim položajem, je treba izdelati natančen dolgoročen plan, časovno opredeliti cilje in določiti časovne točke za izvedbo morebitnih alternativnih postopkov. Vodstvo banke igra pomembno vlogo pri odločanju in nadzorovanju razreševanja problematičnih naložb. Postopek razreševanja je odvisen predvsem od tega, kakšen je finančni položaj komitenta.

Če banka ugotovi, da obstajajo možnosti, da bo komitent kredit delno ali v celoti poplačal, se z njim dogovori za restrukturiranje kredita, ki lahko vključuje spremembo zapadlosti kredita (podaljšanje), spremembo obrestne mere, spremembo zahtev glede doseganja finančnih kazalnikov, spremembo zavarovanja in spremembo drugih zahtev, zapisanih v kreditni pogodbi. Če banka meni, da bo restrukturiranje poslovanja podjetja in njegove strukture stroškov izboljšalo rezultate poslovanja podjetja, banka podjetju lahko odobri nove kredite. V primeru kvalitetnega zavarovanja, banka lahko zavarovanja proda. V kolikor podjetje razpolaga s premoženjem, ki ga je mogoče unovčiti, se banka lahko odloči za rubež premoženja. V dogovoru s podjetjem lahko banka izvede tudi zamenjavo svojih terjatev do podjetja z lastniškim deležem v podjetju. Banka lahko tudi prekine pogodbe in začne stečajni postopek ali postopek likvidacije podjetja. Nenazadnje se banka lahko odloči tudi za prodajo kredita, če za to obstajajo tržne možnosti in priložnosti.

Redno spremljanje razreševanja problematičnih naložb je pomembno tudi zaradi ustreznega razvrščanja naložb v bonitetne razrede, posledičnega oblikovanja rezervacij in izvajanja odpisov terjatev, ki jih ni mogoče izterjati. Zato je urejenost in popolnost kreditne dokumentacije in dokumentacije o podjetju zelo pomembna. Kreditna mapa mora vsebovati naslednjo dokumentacijo:

- korespondenco s podjetjem,
- zahtevke za odobritev naložb, vključno z dokumentacijo o odobritvah in zavrnitvah,
- dokumentacijo o finančnem položaju podjetja: revidirane in nerevidirane finančne izkaze, finančne projekcije, bančne analize bilance stanja in izkaza uspeha,
- pravno dokumentacijo: kreditne pogodbe, pogodbe o zavarovanju, garancije itd.

Kreditna mapa lahko vsebuje tudi dokumentacijo o analizi panoge, podatke o zgodovini odnosa med banko in podjetjem in morebitne analize in poročila s strani specializiranih institucij za izdelavo bonitetnih ocen.

Ustrezen sistem ugotavljanja kreditnih tveganj in razvrščanja naložb v bonitetne razrede je ključnega pomena za učinkovito razreševanje problematičnih naložb. V številnih primerih se znaki, da ima podjetje težave, kažejo tudi že pred tem, ko se naložbe temu podjetju uvrstijo med problematične. Pomembno je, da banka te znake identificira, jih ustrezno interpretira in seveda tudi primerno ravna. Znake, ki opozarjajo na potencialne probleme, lahko razdelimo v tri kategorije, ki jih ponazarja spodnja tabela.

Tabela 2: Znaki, ki opozarjajo na možnost nastanka problematičnih naložb

<i>Strukturni/strateški</i>	<i>Finančni</i>	<i>Upravljavski</i>
Diferenciacija produktov ne obstaja, struktura stroškov je slaba	Šibke finančne kontrole in nekonsistentnost pri poročanju	Podjetje upravlja ena sama oseba
Spremembe zakonodaje vplivajo na konkurenčnost	Pozno ali nepopolno poročanje o pomembnih finančnih podatkih	Nadzorni svet je pod vplivom vodstva podjetja in / ali je neučinkovit pri izvajanju obveznosti in odgovornosti
Neučinkovit sistem distribucije v spremenjenih tržnih razmerah	Sprememba revizorja	Prepogosta menjava članov nadzornega sveta ali vodstvenih kadrov
Nekonsistentnost strateškega planiranja	Padajoči finančni trendi	Nenadna zamenjava predsednika uprave ali ključnih vodstvenih kadrov
Prevzemi, združevanja, prodaje v panogi	Poslabšanje kazalnikov likvidnosti in denarnih tokov, zvišanje stroškov, znižanje marže	Nepoglobljeno vodenje in upravljanje
Spremembe v povpraševanju / tržnem deležu kot posledica spremenjene tehnologije ali zakonodaje	Spremembe v računovodskih postopkih	Nenavadno vedenje članov najožjega vodstva
Uvajanje ali opustitev ključnih proizvodov / storitev	Nedoseganje planov	
Občutno restrukturiranje, širjenje ali krčenje podjetja	Neplačevanje ali neredno odplačevanje obveznosti	
	Tožbe in / ali zaplembe premoženja	

Vir: Basu, Rolfes, 1995, str. 152

Pomembno je, da banka našete znake pravočasno identificira in v najkrajšem možnem času tudi ustrezno ukrepa. K temu veliko pripomore tudi visoko razvita notranja kultura in podpora s strani vodstva banke, ki razvoj na področju razreševanja problematičnih naložb smatra za konkurenčno prednost banke.

3.3 Vrste tveganj

Finančne institucije, med katerimi pomembno vlogo igrajo banke, se pri svojem poslovanju srečujejo s številnimi tveganji. Obvladovanje tveganj v največji meri vpliva na uspešnost bank in drugih finančnih institucij. Tveganje je nezmožnost, da bi pravilno napovedali prihodnji tok dogodkov oziroma nezmožnost popolnoma nadzorovati, da bi bili rezultati prihodnjega toka

dogodkov enaki načrtovanim (Mramor, 1997, str. 22). Tveganj je mnogo vrst in sicer se banke pri svojem poslovanju srečujejo tveganjem spremembe obrestne mere, tržnim tveganjem, tveganjem spremembe deviznega tečaja, kreditnim tveganjem, tehnološkim in operativnim tveganjem, deželnim tveganjem, likvidnostnim tveganjem, tveganjem, povezanim z zunajbilančnimi postavkami in tveganjem nesolventnosti.

3.3.1 Tveganje spremembe obrestne mere

Tveganje spremembe obrestne mere je tveganje, da se bodo obrestne mere spremenile, kar pomeni, da bo postala pogodbeno določena obrestna mera drugačna od tržne (Ribnikar, 1994, str. 209). Tveganje spremembe obrestne mere izhaja iz neusklajene zapadlosti aktive in pasive oziroma z drugimi besedami sredstev banke in obveznosti banke. Če ima banka npr. dolgoročne naložbe (na aktivni strani bilance banke), ki jih financira s kratkoročnimi viri (na pasivni strani bilance banke), je potencialno izpostavljena tveganju refinanciranja (Saunders, 1997, str. 74). V primeru zvišanja obrestnih mer namreč banka tvega, da bo obrestna mera na strani virov presegla obrestno mero, po kateri je odobrila kredit daljše ročnosti od vira, iz katerega se naložba financira.

Po drugi strani je banka izpostavljena tveganju reinvestiranja v primeru, da so njene naložbe krajše ročnosti od njenih virov. Ob padcu obrestnih mer bo banka lahko ponovno investirala sredstva po nižji obrestni meri, kot jo plačuje za svoje obveznosti. Obrestna mera vpliva tudi na tržno vrednost aktive in pasive. Tržna vrednost je enaka diskontiranemu bodočemu denarnemu toku. Ob naraščanju obrestnih mer se diskontna stopnja povečuje, medtem ko tržna vrednost pada in obratno. V primeru, da so naložbe daljše ročnosti od virov in ko imamo opravka s padanjem obrestnih mer, se tržna vrednost naložb zmanjšuje bolj kot tržna vrednost obveznosti. V tem primeru je banka izpostavljena tudi tveganju ekonomske izgube in nesolventnosti (Saunders, 1997, str. 74).

Izpostavljenost banke obrestnemu tveganju lahko ugotavljamo z uporabo različnih modelov. Model izenačevanja ročnosti (maturity model) je najpreprostejši in meri razliko med tehtanim povprečjem ročnosti naložb in virov. Če je razlika med njima enaka nič, govorimo o imunizaciji, kar pomeni, da je banka v celoti zaščitena pred tveganjem spremembe obrestne mere (Saunders, 1997, str. 95).

Boljše merilo za ugotavljanje tveganja spremembe obrestne mere je t.i. model trajanja (duration model), ki poleg zapadlosti terjatev in obveznosti upošteva tudi dospelost posameznih denarnih tokov. To je predvsem pomembno v primeru obročnega ali anuitetnega odplačevanja kreditov. Imunizacija na podlagi tega modela je dinamična in zahteva stalno prilagajanje portfelja, da zagotovimo usklajenost dospelosti denarnega toka na aktivni in pasivni strani bilance banke (Saunders, 1997, str. 119).

Tretji model je model ponovne določitve obrestne mere, ki ugotavlja razliko med naložbami, katerih obrestna mera se bo spremenila v določenem prihodnjem obdobju in obveznostmi, za katere se bo obrestna mera ponovno oblikovala v določenem časovnem obdobju. Gre torej za razkorak med spreminjanjem obrestnih mer na strani prihodkov in odhodkov v izbranem časovnem obdobju (Saunders, 1997, str. 137). Banke ponavadi svoje terjatve in obveznosti uvrstijo v razrede v skladu s spreminjanjem obrestnih mer v prihodnosti, za obdobja različne dolžine: npr. do enega meseca, od enega do treh mesecev, od treh do šestih mesecev, od šestih mesecev do enega leta itd. Pomanjkljivost tega modela je, da ne upošteva tržne vrednosti terjatev in obveznosti, ampak njihovo knjigovodsko vrednost.

3.3.2 Tržno tveganje

Tržno tveganje je povezano z aktivnim trgovanjem terjatev, obveznosti in izvedenih finančnih instrumentov (derivativov). Z aktivnim upravljanjem svojega portfelja so banke v večji meri podvržene tovrstnemu tveganju, kot pa če opravljajo le tradicionalne posle sprejemanja depozitov in odobravanja kreditov, pri čemer le-te obdržijo v svoji bilanci do njihove zapadlosti. Tržno tveganje je prisotno vsakič, ko ima banka odprto in nezavarovano dolgo ali kratko pozicijo v obveznicah, delnicah, derivativih in se cene le-teh spreminjajo v nasprotni smeri od pričakovane (Saunders, 1997, str. 76). Gre za negotovost prihodkov banke, ki je povezana s spremembami tržnih razmer, ki se kažejo v spremembah cen, obrestnih mer, volatilnosti trga in tržne likvidnosti. Negotovost lahko merimo za različna časovna obdobja, od enega dneva, do enega leta.

Upravljanje tržnega tveganja je pomembno zaradi naslednjih razlogov (Saunders, 1997, str. 159):

- zagotavlja informacije vodstvu banke glede tveganja, kateremu je izpostavljena banka preko svojih trgovcev (dealerjev) in omogoča primerjavo med izpostavljenostjo tveganju in razpoložljivim kapitalom banke,
- omogoča oblikovanje ekonomsko upravičenih limitov za posameznega trgovca v okviru določenega segmenta trgovanja,
- na osnovi primerjave donosnosti in tržnega tveganja na različnih segmentih trgovanja omogoča identifikacijo področij z največjim potencialnim donosom na enoto tveganja, kamor lahko banka usmeri več sredstev in kapitala,
- omogoča oblikovanje racionalnega sistema nagrajevanja trgovcev na osnovi njihove dosežene stopnje donosnosti glede na tveganje,
- z vidika veljavne zakonodaje, Baselskega sporazuma, tržno tveganje vpliva na izračun minimalnih kapitalskih zahtev.

3.3.3 Kreditno tveganje

Kreditno tveganje izhaja iz negotovosti plačila glavnice in / ali obresti ob njihovi zapadlosti s strani kreditojemalca. Prav tako kreditno tveganje izhaja tudi iz prerazvrstitev kreditov navzgor ali navzdol (Schimko, 1999, str. 137). V teku življenjskega cikla kredita se namreč zaradi

razlogov na strani kreditojemalca banka lahko odloči za oblikovanje dodatnih rezervacij ali ukinitvev le teh. Odločitev je odvisna od rednosti odplačevanja kredita, zavarovanja kredita, finančnih rezultatov podjetja, zakonodaje v posamezni državi in strategije banke.

Kreditno tveganje je največje tveganje v finančnem sistemu. Je neizogiben del večine poslovnih transakcij in ga je potrebno upoštevati tudi pri izvajanju planskih aktivnosti banke. Za kreditno tveganje je značilno tudi, da je v veliki meri odvisno od specifične situacije in je nestandardizirano.

V primeru kreditnega dogodka, ki ga neplačilo obveznosti iz naslova kredita predstavlja, lahko banka izgubi del ali celotno glavnico in zasluži nič ali le del obresti. Na osnovi zavarovanja kredita ali po zaključku stečajnega postopka ali postopka likvidacije podjetja lahko banka del ali celoto izposojenih sredstev dobi nazaj. Zaradi navedenih razlogov mora banka stalno nadzorovati podjetja, katerim je odobrila kredite in zbirati informacije o njih.

Učinkovito upravljanje kreditnega tveganja vpliva na donosnost kreditnega portfelja. Za učinkovito upravljanje je zelo pomembno, da banka v čim večji meri diverzificira svoje kreditno tveganje tako, da izkorišča ekonomijo obsega. Učinek diverzifikacije je namreč takšen, da zmanjšuje verjetnost slabih naložb v portfelju. Seveda pa diverzifikacija zmanjšuje le specifično kreditno tveganje, ki je značilno za posamezno podjetje. Banka pa je kljub diverzifikaciji še vedno izpostavljena sistematičnemu kreditnemu tveganju, ki je značilno za celotno gospodarstvo.

Merjenje kreditnega tveganja je odločilno za oblikovanje pravilne cene kredita in postavitev ustreznih limitov zadolžitve za posameznega komitenta (Saunders, 1997, str. 176). Z merjenjem kreditnega tveganja ugotavljamo verjetnost, da kreditojemalec svojih obveznosti ne bo poravnal. To lahko banka ugotavlja na osnovi informacij, ki jih ima o komitentu, bodisi iz zunanjih virov ali pa neposredno od komitenta.

3.3.4 Tveganje spremembe deviznega tečaja

Globalizacija finančne dejavnosti prispeva k temu, da so banke izpostavljene tveganju spremembe deviznega tečaja (ali tečajnemu tveganju). Tovrstno tveganje izhaja iz trgovanja s tujimi valutami, odobravanja kreditov v tujih valutah, nakupov tujih vrednostnih papirjev in izdaje vrednostnih papirjev v tujih valutah. O izravnani devizni poziciji govorimo, ko je višina obveznosti banke v posamezni tuji valuti enaka višini naložb, ki jih ima banka v tej tuji valuti. Za dolgo pozicijo je značilno, da je aktiva v določeni tuji valuti večja od pasive, obratno velja za kratko pozicijo. V primeru dolge pozicije je banka izpostavljena tveganju, da bo vrednost tuje valute v primerjavi z domačo padla, kar bi posledično vplivalo na zmanjšanje vrednosti aktive banke bolj kot njene pasive. Tveganje spremembe deviznega tečaja je tem večje, tem bolj nestanovitno je devizni tečaj za posamezno valuto.

Pred tveganjem spremembe deviznega tečaja se banka lahko zavaruje tako, da ima izravnano aktivo in pasivo v posamezni tuji valuti, tako z vidika višine naložb in obveznosti, kakor tudi z vidika njihove ročnosti. Drugi način zavarovanja pred tovrstnim tveganjem so finančne terminske pogodbe in terminski devizni posli. S sklenitvijo finančne terminske pogodbe (financial futures) se stranki vnaprej dogovorita za tečaj, po katerem bosta sklenila posel v prihodnosti. Tovrstne pogodbe so standardizirane z vidika njihovega dospelja in količine blaga, kar omogoča enostavno trgovanje z njimi na borzi. Terminski devizni posli (forward) so po vsebini enaki, razlika je le v tem, da je količina blaga poljubna, dospelost posla pa kadarkoli. Tretji način zavarovanja pred tečajnim tveganjem je v diverzifikaciji naložb in obveznosti pod pogojem, da spremembe deviznih tečajev in obrestnih mer v različnih državah niso v korelaciji.

3.3.5 Likvidnostno tveganje in tveganje nesolventnosti

Za razliko od ostalih vrst tveganj je likvidnostno tveganje prisotno v vsakodnevnom poslovanju banke. Le v izjemnih primerih lahko tovrstno tveganje preraste v tveganje nesolventnosti. Likvidnostno tveganje ima lahko svoje razloge na strani pasive ali na strani aktive bilance stanja. O razlogih na strani pasive govorimo, ko imetniki vlog želijo takoj priti do denarja. Če gre za nezaupanje v banko ali so potrebe po denarju nepričakovane in velike, lahko nastopi likvidnostna kriza. Ker banka razpolaga le z manjšo količino denarja, ki ni obrestovan, si mora banka sredstva izposoditi ali prodati katero od svojih manj likvidnih naložb. To je lahko povezano z velikimi stroški, ker mora banka v najkrajšem času prodati svoja sredstva po ceni, ki jo lahko doseže na trgu. Tudi ponudba sredstev, ki si jih banka želi izposoditi, je lahko omejena ali pa sredstva sploh niso na razpolago. Takšni primeri lahko ogrozijo solventnost banke.

Na strani aktive bilance stanja razlog za likvidnostno tveganje lahko predstavljajo potencialne obveznosti iz naslova kreditnih pogodb. Ob podpisu kreditne pogodbe se namreč banka zaveže, da bo stranki na njeno zahtevo izplačala sredstva do višine, ki izhaja iz pogodbe.

Zaradi navedenih razlogov v bankah obstajajo mehanizmi, na osnovi katerih se dnevno spremlja likvidnost banke. Da bi se izognile likvidnostnim problemom, banke dnevno planirajo prilive in odlive in spremljajo njihovo realizacijo. Pri tem so pozorne na cikličnost potreb po denarju in na velike vlagatelje, ki bi lahko nepričakovano in v velikih količinah zahtevali dvig denarja. Banke imajo možnost, da si sredstva izposodijo pri centralni banki ali na medbančnem trgu. Poleg tega tudi zakonodaja v večini držav zahteva, da imajo banke oblikovane določene denarne rezerve, ki se oblikujejo glede na stanje vlog in depozitov in se običajno zbirajo pri centralni banki.

Tveganje nesolventnosti nastopi kot posledica prekomernega obrestnega, tržnega, kreditnega, deželnega, likvidnostnega, tečajnega, tehnološkega ali katerega drugega tveganja, s katerimi se srečuje banka pri svojem poslovanju. Nesolventnost nastopi, ko je kapital banke nezadosten, da bi pokrila izgube iz naslova enega ali več tveganj. Večji kot je delež kapitala v primerjavi z obveznostmi iz naslova najetih kreditov, večja je verjetnost, da se bo banka sposobna spopasti z izgubo iz naslova nepričakovanih sprememb obrestnih mer, nepričakovanih izgub pri

kreditiranju ali drugih razlogov (Saunders, 1997, str. 84). Zato se vodstvo bank in zakonodajne oblasti osredotočajo na upravljanje kapitala in kapitalsko ustreznost bank, kot na ključno merilo za ohranjanje solventnosti in rasti bank.

3.3.6 Ostala tveganja

Deželno tveganje ali tveganje tuje države lahko opredelimo kot potencialno finančno izgubo, do katere pride zaradi makroekonomskega in / ali političnega položaja v določeni državi (Mrak, 1998, str. 137). V okviru deželnega tveganja so zbrana politična, ekonomska in finančna tveganja, vezana na poslovanje v določeni državi in so istočasno, vsaj v določeni meri, pod kontrolo vlade te države. Tveganja, ki so posledica nesposobnosti oziroma nepripravljenosti partnerja v določeni državi, da izvrši plačilo, so kreditna tveganja projekta in niso sestavni del deželnega tveganja. Tovrstno tveganje namreč ni vezano na natančno opredeljen namen oziroma projekt.

Vedno večji delež v poslovanju banke predstavljajo potencialne obveznosti banke, ki ji prinašajo neobrestne prihodke. To so garancije različnih vrst in ročnosti, akreditivi, finančne terminske pogodbe in terminski posli, opcije, zamenjave in drugi izvedeni finančni instrumenti. Potencialne obveznosti, ki jih banka izkazuje zunajbilančno, vplivajo na prihodnjo sestavo bilance banke. Tako mora banka na primer ob unovčenju garancije svoje obveznosti do upravičenca poravnati v obliki plačila, kar postane bilančna terjatev do prosilca za izdajo garancije. Zato mora banka veliko pozornost posvečati tudi odobravanju in upravljanju zunajbilančnih obveznosti, saj neprimerna uporaba tovrstnih instrumentov lahko pripelje do velike izgube za banko.

V zadnjih dvajsetih letih je bil napredek na področju tehnologije v bankah in drugih finančnih institucijah zelo očit. Banke so in še vlagajo veliko sredstev v računalnike, razvoj komunikacij in tehnološke podpore, ki omogoča čim večjo avtomatiziranost postopkov. Cilj razvoja tehnologije v bankah je znižanje operativnih stroškov, povečanje dobička in prodor na nove trge. Pri tem si banke prizadevajo doseči ekonomijo obsega (znižanje stroškov na enoto zaradi povečanega obsega poslovanja) in ekonomijo povezanosti (doseganje stroškovnih sinergij zaradi uporabe iste tehnologije za več storitev). Tehnološko tveganje nastopi, če banka ne doseže predvidenih prihrankov pri stroških iz naslova ekonomije obsega in ekonomije povezanosti. Z razvojem tehnologije pa je povezano tudi operativno tveganje, ki izhaja iz nepravilnega delovanja ali nedelovanja podpornega sistema v banki. Bistvena lastnost operativnih tveganj je, da izhajajo iz ekstremnih oz. izjemnih dogodkov, kot so na primer kriminal (poneverbe, bančni ropi), kršitve internih bančnih procedur, napake v informacijski tehnologiji ter naravne nesreče. Operativna tveganja se včasih manifestirajo kot kreditna ali tržna tveganja (npr. velike izgube pri trgovanju s finančnimi instrumenti, slaba posojila).

Poleg vseh navedenih tveganj se banke srečujejo še z vrsto drugih tveganj, kot so nepričakovane spremembe v davčni zakonodaji, dvig inflacije ali nestanovitnost inflacijskih gibanj, povečana

brezposelnost in druga makroekonomska tveganja. Tudi nepričakovani dogodki, kot so izbruh vojne, revolucije ali nepričakovani finančni zlomi, ki so se v preteklosti že dogajali, vplivajo na spremembe na finančnih trgih in predstavljajo veliko tveganje tudi za banke. Dogodki, kot so kraje, nezakonito ravnanje zaposlenih v banki ali izguba zaupanja komitentov v banko, lahko povzročijo veliko škodo ali vplivajo na propad banke.

4. Upravljanje kreditnega portfelja

Spremljanje kvalitete kreditnega portfelja in sprememb, ki se dogajajo zaradi odobravanja novih naložb, odplačevanja kreditov, spremenjenih gospodarskih razmer itd., je temelj, na katerem sloni upravljanje kreditnega portfelja. Banke in njihovo vodstvo veliko pozornost posvečajo kontroli kreditnega portfelja in oblikovanju ustreznega razmerja med rezervacijami, kapitalom, celotnim kreditnim portfeljem in celotno bančno aktivo (Basu, Rolfes, 1995, str. 63). Pravočasno in pravilno oblikovanje rezervacij, kot zavarovanje pred izgubami zaradi neodplačevanja kreditov, je odgovornost vodstva banke. Rezervacije neposredno vplivajo na poslovanje banke, njeno likvidnost, možnost pridobitve dodatnega kapitala in kreditov, dobiček banke ter tudi na njeno bonitetno oceno. Ustreznost oblikovanih rezervacij je tudi predmet notranje in zunanje revizije in nadzornih institucij. Večina razvitih držav ima oblikovane posebne standarde za oblikovanje rezervacij, ki temeljijo na bonitetni oceni naložbe in so odvisni od tveganja, povezanega s posamezno naložbo. Nadzorne institucije lahko na osnovi pregleda kreditnega portfelja in oblikovanih rezervacij zahtevajo spremembe bonitetnih ocen in oblikovanje dodatnih rezervacij.

Oblikovanje rezervacij kot mehanizem za upravljanje kreditnega portfelja ima pomembno vlogo v današnjem bančništvu, vendar predstavlja le pasivno obliko upravljanja kreditnega portfelja, aktivne oblike se razvijajo v zadnjem času. Tradicionalno je bil trg bančnih kreditov neučinkovit, sploh v primerjavi s trgom vrednostnih papirjev. Trg bančnih kreditov je bil predvsem trg, ki je temeljil na odnosu med kreditojemalcem in banko, ki je kredit odobrila, ga strukturirala in igrala tudi vlogo investitorja, s tem, da je kredit zadržala v svojem portfelju (Fabozzi, 1998, str. 50).

Dodana vrednost, ki jo je banka prispevala k takšni transakciji, je izhajala predvsem iz njenega poznavanja konkretnega kreditojemalca in v določenih primerih tudi posebnosti panoge. Tako so se banke pogosto specializirale in ustvarile tržne niše. Bolj kot je bila določena panoga kompleksna, manj bank je imelo potrebno znanje za financiranje takšne panoge. Kot posledica tovrstne specializacije bank je prihajalo do velike koncentracije v njihovih kreditnih portfeljih, kar pa se je izkazalo kot problem le takrat, ko je določena tržna niša zašla v težave. Dokler seveda tudi banke niso spoznale »teorije portfelja«.

Moderne tehnike obvladovanja kreditnih tveganj so se začele razvijati kot posledica slabih izkušenj bančne industrije v poznih 80. in v začetku 90. let, ko so se številne banke srečevale s problemom slabega odplačevanja obveznosti iz naslova kreditnih poslov (Garside, Stott, Stevens, 1999, str. 1). Velike izgube v tem obdobju so izhajale predvsem iz želje bank, da povečajo svoje

tržne deleže, ne glede na kvaliteto kreditojemalcev in na diverzifikacijo portfelja.

Neustrezno upravljanje kreditnega tveganja je tudi po mnenju Baselskega odbora vir največjih problemov bank (ERisk, 2002, str. 1). Probleme povzročajo premalo strogi standardi pri odobravanju kreditov, slabo obvladovanje kreditnega tveganja in premalo posvečanja pozornosti gospodarskim in drugim spremembam, ki vplivajo na sposobnost odplačevanja kreditojemalcev. Povečana konkurenca v bančništvu, konsolidacija panoge in razvoj nove tehnologije predstavljajo dodaten pritisk za banke, da izboljšajo upravljanje svojega kreditnega portfelja.

V zadnjih letih smo priča velikim spremembam na področju upravljanja kreditnega portfelja, ki jih uvajajo vodilne banke v Severni Ameriki in Evropi. Namesto tradicionalnega načina, kjer banka po odobritvi kredita le-tega obdrži v svoji bilanci, se vedno bolj uveljavlja aktivni način upravljanja kreditnega portfelja. Banka ne gleda več le na tveganje, povezano s posamezno naložbo, ampak na tveganje portfelja kot celote. Tudi če so v portfelju le naložbe z minimalnim kreditnim tveganjem, je portfeljsko tveganje lahko veliko, predvsem zaradi velike koncentracije. Možnosti, ki jih prinaša aktivno upravljanje kreditnega portfelja, mora seveda najprej spoznati in podpreti vodstvo banke. Nov pogled na problematiko upravljanja kreditnega portfelja zahteva namreč dobro poznavanje teorije s področja ugotavljanja in merjenja kreditnega tveganja in uporabe mehanizmov za njegovo zmanjšanje. Velik poudarek je tudi na pravočasnem zagotavljanju kvalitetnih podatkov za izvajanje analiz, zato je sodobna tehnološka podpora odločilnega pomena. Nujne so seveda tudi spremembe v organizaciji banke, kjer mora biti področje, zadolženo za upravljanje kreditnega portfelja, ločeno od odobravanja naložb. Aktivni način upravljanja kreditnega portfelja pa morajo zaposleni prevzeti tudi kot del kreditne kulture banke.

Dejavniki, ki vplivajo na razvoj aktivnega upravljanja kreditnega portfelja so (Kuritzes, 1998, str. 1-2):

- povečana likvidnost, ki se izraža na sekundarnem trgu kreditov, kjer prihaja do prodaje kreditov, zlasti ko gre za velike kreditojemalce z visoko boniteto; preko prodaje in nakupov kreditov, obveznic, komercialnih papirjev in drugih kreditnih instrumentov banke preoblikujejo strukturo svoje bilance; razvoj kreditnih izvedenih instrumentov (derivativov) po drugi strani omogoča prenos oziroma preoblikovanje tveganja, ki izhaja iz kreditiranja,
- izginjanje razlik med komercialnim in investicijskim bančništvom v univerzalnih bankah, kjer krediti in obveznice postajajo substituti in se zato krediti, obveznice in kreditni derivativi enega dolžnika upravljajo v okviru enega portfelja; vsi ti instrumenti so namreč le različna sredstva za preoblikovanje kreditnega tveganja,
- potreba po večji diverzifikaciji kreditnega portfelja, saj se banke vedno bolj zavedajo omejitev, ki jih ima pasivna strategija absorpcije kreditnega tveganja - odobritve in držanja določene izpostave v bilanci; predvsem regionalne banke se srečujejo s problemom prevelike koncentracije,
- potencialni davčni prihranki in ugoden vpliv na višino predpisanega kapitala, kar izhaja predvsem iz umikanja kreditov iz bilance banke v roke vzajemnih, pokojninskih in drugih

skladov ter institucij in posledično zmanjšuje kapitalske zahteve in dvojno obdavčenje; povpraševanje s strani (nebančnih) investitorjev, ki želijo pridobiti kredite v svoje bilance, vpliva na naraščanje zunajbilančnih obveznosti bank,

- napredek na področju analize kreditnega tveganja je pripeljal do razvoja sofisticiranih modelov kreditnega portfelja.

Kreditni tveganji postajajo postavka v bilanci stanja, ki je zanimiva za investitorje, saj predstavlja sredstvo diverzifikacije tako za banke, kot za druge finančne institucije, vključno z zavarovalnicami. Banke stremijo k temu, da po eni strani maksimizirajo tveganju prilagojeno stopnjo donosa, po drugi strani pa se skušajo znebiti kreditnega tveganja, ki izhaja iz prevelike koncentracije in korelacije v njihovem portfelju.

4.1 Boniteta kreditojemalca in kredita

Prvi korak pri upravljanju kreditnega portfelja je, da banka identificira tvegane posle v svojem portfelju kreditov in drugih transakcij. Banke to običajno dosežejo tako, da določijo boniteto vsakemu posameznemu dolžniku in na osnovi zavarovanja posamezne naložbe tudi vsaki posamezni naložbi.

Pri odobranju kreditov prebivalstvu banke v glavnem uporabljajo računalniške programe, ki so se izkazali za bolj primeren in cenejši način ugotavljanja verjetnosti neplačila od individualne obravnave s strani bančnega strokovnjaka. Takšen avtomatiziran način se uveljavlja tudi pri določanju bonitete malih podjetij in samostojnih podjetnikov. V program, ki temelji na statistično izpeljanih modelih za ocenjevanje obnašanja potrošnikov, je potrebno vnesti podatke, kot so dohodek, premoženje, zadolženost, poravnavanje obveznosti ipd. Na podlagi vnesenih podatkov in podatkov, ki jih program primerja z vzorci v množici ostalih, program izračuna bonitetno oceno dolžnika.

Na izračun bonitete individualnega komitenta vplivajo naslednji dejavniki:

- zgodovinski podatki o odplačevanju kreditov, obveznosti iz naslova kartičnega poslovanja, podatki o plači, morebitnih tožbah,
- višina obveznosti na vseh tipih računov (potrošniški krediti, stanovanjski krediti, limiti, itd.),
- trajanje kreditnega razmerja z banko,
- vrsta kreditov, najetih pri banki.

Pri določanju bonitete podjetij si banke sicer pomagajo z računalniškimi programi, ki jim omogočajo izračun različnih kazalcev poslovanja podjetja, vendar pa je tukaj bonitetna ocena v veliki meri odvisna od strokovne presoje. Razlog za različen način določanja bonitetne ocene je seveda v podatkih. Obstaja namreč na tisoče primerov slabih kreditov v množici vseh podatkov o kreditnih poslih na področju kreditiranja individualnih komitentov.

Na področju kreditiranja podjetij je primerov slabih naložb veliko manj, delno zaradi manjšega števila podjetij, ki neredno odplačujejo svoje obveznosti, delno pa zaradi tega, ker je podatke o njih težko pridobiti. Zato je izdelava modelov in uporaba statističnega pristopa praktično nemogoča. Banke v veliki meri uporabljajo subjektivne metode, ki temeljijo na interpretaciji različnih finančnih kazalcev, ki izhajajo iz finančnih izkazov podjetja in na podatkih o panogi.

V zadnjem času se zaradi napredka na področju tehnike oblikovanja modelov v povezavi s pripravami na nov Baselski sporazum, ki uvaja oblikovanje internih ratingov, postavlja vprašanje glede uporabe modelov tudi na področju odobravanja komercialnih kreditov.

Prednosti, ki jih ima strokovna presoja pred avtomatiziranim določanjem bonitete na področju kreditiranja podjetij so predvsem (Hickman, 2002, str. 1-2):

- upoštevanje kvalitativnih dejavnikov kot so: ocena sposobnosti vodstva podjetja, strateški in konkurenčni položaj, nevarnosti, ki jih lahko povzroči sprememba zakonodaje ali pravnih sporov,
- posvečanje pozornosti specifičnim dejavnikom, ki izhajajo iz konkretne situacije in jih zato ni mogoče vključiti v model.

Seveda pa obstajajo tudi slabosti, ki jih prinaša individualna presoja:

- na bonitetno oceno vplivajo izkušnje ocenjevalca, kar lahko povzroči nekonsistentnost,
- osebno poznavanje kreditojemalca lahko vpliva na zmanjšanje objektivnosti pri ocenjevanju,
- zaradi kompleksnih vprašanj in množice podatkov, ki jih mora ocenjevalec pretehtati, je individualna presoja tudi precej bolj zamudna.

Iz navedenega izhaja, da imata oba načina določanja bonitete podjetja določene prednosti in pomanjkljivosti, ki pa jih je potrebno presojati tudi z vidika kompleksnosti posameznega posla, velikosti kredita in cenovne konkurenčnosti trga. Kjer gre za masovne, standardizirane posle, se v večji meri lahko poslužujemo uporabe modelov, sicer pa je najbolj priporočljiva kombinacija obeh načinov določanja bonitete.

Sistemi določanja bonitetne ocene se med bankami razlikujejo. Banke sicer upoštevajo podobne faktorje tveganja pri določanju bonitete, vendar pa se njihov pomen in kombinacija kvalitativnih ter kvantitativnih dejavnikov razlikuje med bankami in celo za različne posojilojemalce v okviru iste banke. Nekatere banke se odločajo na osnovi presoje strokovnjakov, druge na osnovi statističnih modelov, tretje uporabljajo kombinacijo obojega. Vsak pristop zahteva različen nadzor in sprejemanje odločitev.

V vsakem primeru banke analizirajo predvideni denarni tok podjetja, iz katerega je mogoče razbrati, kako podjetje pridobiva denarna sredstva in kako jih porablja za svoje poslovanje. Nadalje banke izračunajo različne finančne kazalnike, ki jih primerjajo s povprečjem v panogi in na osnovi podatkov iz preteklosti ugotavljajo trende. Finančni kazalniki predvsem kažejo, kakšna je likvidnost podjetja, njegova finančna moč in sposobnost izrabe sredstev za ustvarjanje prodaje

in dobička. Nenazadnje banke analizirajo finančne izkaze podjetja, bilanco stanja in izkaz uspeha za več let. Na osnovi njihove analize ocenjujejo nadaljnji razvoj podjetja in njegove potrebe ter občutljivost podjetja na predvidene spremembe v samem podjetju in v gospodarskem okolju (Glantz, 1994, str. 364). Večina bank oblikuje mnenje na osnovi presoje podjetja, približno polovica pa upošteva tudi tveganje, ki izhaja iz posebnosti konkretne transakcije. Boniteta podjetja običajno vpliva na ceno storitev banke in višino limita zadolženosti pri banki.

V svetu obstajajo specializirane agencije, ki se ukvarjajo z ocenami kreditne sposobnosti podjetij. Prevladujoč tržni delež imata Moody's in Standard & Poor's, v zadnjem času pa jima je začela delati konkurenco tudi Fitch, ki je nastala junija 2000, po združitvi Fitch IBCA in Duff & Phelps (ERisk, 2002, str. 6).

Vloga navedenih institucij je, da prispevajo k transparentnosti informacij, kar je eden od pomembnih dejavnikov učinkovitega trga. Spremembe, ki se v zadnjih letih dogajajo na področju razvoja upravljanja kreditnega portfelja v bankah, vplivajo tudi na razvoj institucij za ocenjevanje kreditne sposobnosti. Še bolj pa se bo njihova vloga verjetno spremenila v prihodnosti, ko bo v skladu s prenovo Baselskega sporazuma boniteta podjetja postala eden od ključev za določanje višine kapitala banke. Poudarjeni vlogi agencij za ocenjevanje kreditne sposobnosti podjetij sicer večina bank nasprotuje. Kljub temu, da gre za neodvisne institucije, njihove storitve plačujejo podjetja, za katera izdelujejo bonitetne ocene, kar predstavlja konflikt interesov. Poleg tega navedenim agencijam tudi očitajo, da prepočasi znižujejo bonitetne ocene, ko se začnejo pojavljati problemi oziroma krize.

Ocena kreditne sposobnosti se lahko nanaša le na določeno transakcijo oziroma kredit (Fabozzi, 1998, str. 54). Številni krediti so zavarovani ali pa kreditne pogodbe vsebujejo klavzule, ki postavljajo banko v ugodnejši položaj od drugih kreditodajalcev v primeru stečaja, likvidacije podjetja ipd. Zato se lahko boniteta podjetja razlikuje od bonitetne ocene posameznega kredita tega podjetja. Tako imajo lahko dobro zavarovani krediti (z depozitom, prvovrstnimi vrednostnimi papirji, zastavo nepremičnine) boljše boniteto od samega podjetja. Po drugi strani so lahko subordinirani krediti (podrejeni dolg) ali nezavarovani krediti slabše ocenjeni od podjetja.

V začetku³ so se banke upirale temu, da bi institucije za izdelavo bonitet za njihove komitente pripravljale ocene posameznih kreditnih poslov. Bile so mnenja, da izdelava takšne ocene podaljšuje postopek izvedbe posameznega posla in prinaša dodatne stroške. Poleg tega so se banke bale, da bo izdelava bonitete posameznega kredita še dodatno vplivala na znižanje obrestne marže. Zato je Standard & Poor's začel ponujati te storitve neposredno podjetjem (Fabozzi, 1998, str. 55). Le-ta so namreč ugotovila, da je bonitetna ocena posameznega kreditnega posla, na katero vplivata zavarovanje in pogodbeno določila, najpomembnejši dejavnik oblikovanja njihovih finančnih možnosti. Bonitetna ocena kredita namreč vpliva na

³ Standard & Poor's je prve bonitetne ocene bančnih kreditov izdelal leta 1995, število se sedaj vsako leto povečuje.

oblikovanje cene kredita, na pogoje kreditiranja in na dostopnost do virov financiranja za podjetje nasploh.

Tako postaja ocenjevanje kreditne sposobnosti podjetja, kakor tudi posameznega kreditnega posla poleg statistične kategorije tudi strateško orodje za podjetje. Številna podjetja se namreč pred pomembnimi strateškimi odločitvami, kot so združitve, investicije in dezinvesticije, restrukturiranje ipd., obračajo na institucije za izdelavo bonitetnih ocen z namenom, da ugotovijo, kako bo takšna odločitev vplivala na njihovo boniteto.

S pridobitvijo bonitetne ocene kredit dobi tudi pomembno investicijsko značilnost, ki vpliva na to, da se za investicije v kredite odločajo tudi zavarovalnice, najrazličnejši skladi in institucionalni investitorji.

Bonitetna ocena posameznega kreditnega posla temelji na verjetnosti, da kreditodajalec svoje obveznosti ne bo poravnal in na tem, kakšna je možnost, da po nastanku kreditnega dogodka vseeno pride do določenega poplačila. Pričakovano izgubo izračunamo tako, da pomnožimo pogostost kreditnega dogodka (neplačila obveznosti iz naslova kreditne pogodbe) z resnostjo izgube (Fabozzi, 1998, str. 62). Pogostost kreditnega dogodka je v odstotku merjena verjetnost, da kreditodajalec ne bo zmožen plačila obresti in / ali glavnice v skladu z odplačilnim načrtom. Vsaka bonitetna ocena nosi določen odstotek verjetnosti nastanka kreditnega dogodka, kar temelji na zgodovinskih podatkih. Bonitetna ocena temelji na analizi konkurenčnega položaja podjetja, njegovem finančnem položaju, oceni managementa, pričakovanem razvoju panoge, strukturi kapitala in značilnostih denarnega toka. Poleg tega sta pri določanju bonitetne ocene posameznega kreditnega posla pomembna še resnost izgube in odstotek pričakovane izgube.

Tabela 3: Pogostost nastanka kreditnega dogodka v % za 10-letno obdobje

<i>Bonitetna ocena</i>	<i>Verjetnost kreditnega dogodka</i>
AAA	1,00
AA	1,50
A	1,55
BBB+	3,35
BBB	4,25
BBB-	7,75
BB+	11,25
BB	14,50
BB-	21,00
B	33,25

Vir: Fabozzi, 1998, str. 62, po podatkih Fitch IBCA

Resnost izgube predstavlja ocenjeno izgubo, ki jo lahko pričakuje kreditodajalec ob nastanku

kreditnega dogodka. Na vrednostno oceno resnosti izgube vpliva zavarovanje kredita, kjer je pomembna pokritost kredita z zavarovanjem, ohranjanje in spreminjanje vrednosti zavarovanja skozi čas in likvidnost zastavljenega premoženja. Resnost izgube je odvisna tudi od tako imenovane simulacije scenarija v primeru, da pride do kreditnega dogodka. Namreč, na resnost izgube vpliva tudi način, kako reševati podjetje v primeru neporavnavanja obveznosti, ali z reorganizacijo podjetja ali z njegovo likvidacijo.

Do likvidacije podjetja običajno pride v primerih, ko ima podjetje relativno slabo izhodišče za nadaljnje poslovanje, njegovi finančni rezultati se poslabšujejo, struktura kapitala je preprosta, proizvodi oziroma storitve, ki jih ponuja pa ali zastareli, ali na udaru konkurence. Ko likvidacija postane verjeten scenarij razreševanja podjetja v težavah, je zelo pomembna analiza zavarovanja. Tri najbolj pogoste oblike zavarovanja so: zastava terjatev, zalog in nepremičnin. Pri analizi zastavljenih terjatev je pomembna boniteta kupca, starost terjatev in ekonomski položaj panoge, v kateri kupec posluje. Analiza zalog temelji na tveganju zastaranja, izpostavljenosti, povezani s tekočo proizvodnjo, in kvaliteti proizvodnih, distribucijskih in prodajnih kanalov za končne proizvode. Analiza zastavljenih nepremičnin je odvisna od posebnosti panoge, posebnosti same nepremičnine in njenih kapacitet.

Reorganizacija je pogosto rešitev za podjetja, ki so sicer visoko zadolžena ali pa se soočajo s problemi na operativni ravni, sicer pa proizvajajo specializirane proizvode oziroma nudijo relativno redke storitve. Običajno gre za podjetja, ki so imela v preteklosti stabilen finančni položaj, imajo vodilni položaj na trgu in diverzificirano bazo kupcev.

Zgodovinski podatki o bonitetnih ocenah podjetij, ki jih izdelujejo za to specializirane agencije, so tudi osnova za statistične analize, katerih namen je določiti verjetnost, da bo prišlo do spremembe določene bonitetne ocene v danem časovnem obdobju. Te informacije so največkrat podane v obliki tako imenovanih matrik prehodov, iz katerih je razvidno, kakšna je verjetnost, da bo prišlo do spremembe bonitetne ocene iz enega v drugi razred.

Tabela 4: Povprečna enoletna svetovna matrika prehodov

<i>Začetna bonitetna ocena</i>	<i>Bonitetna ocena konec leta (v %)</i>							
	AAA	AA	A	BBB	BB	B	CCC	D
AAA	89,61	6,61	0,40	0,10	0,03	0,00	0,00	0,00
AA	0,58	88,65	6,55	0,61	0,05	0,11	0,02	0,01
A	0,06	2,28	87,48	4,72	0,47	0,21	0,01	0,04
BBB	0,03	0,24	5,05	83,04	4,33	0,80	0,12	0,21
BB	0,03	0,10	0,43	6,43	74,68	7,13	0,99	0,91
B	0,00	0,11	0,28	0,49	5,36	73,81	3,48	5,16
CCC	0,14	0,00	0,28	1,12	1,54	9,13	53,09	20,93

Vir: ERisk, 2002, str. 7

4.2 Modeli za merjenje kreditnega tveganja

Teorija portfelja razlikuje tržno ali sistemsko in posamično tveganje portfelja. Za tveganje portfelja je pomembno sistemsko tveganje, ki je nerazpršljivo in je posledica vpetosti finančnega posrednika v poslovno – tržno okolje. Sistemsko tveganje izvira iz zunanjih dogodkov, kot so vojne, visoka inflacija, recesija, visoke obrestne mere, kar ima vpliv na vsa podjetja in ga ne moremo odstraniti z diverzifikacijo.

Posamično tveganje je razpršljivo in ga povzročajo dogodki, ki so specifični za posamezno podjetje, kot so na primer tožbe, stavke, uspešno ali neuspešno izvedeni programi trženja ipd. Posamično tveganje je možno odstraniti z ustrezno diverzifikacijo portfelja, zato s portfeljskega vidika ni pomembno (Brigham, Gapenski, 1996, str. 52). Sistemsko tveganje je pogojeno s korelacijo oziroma povezanostjo izgub posameznih naložb v portfelju. Eden temeljnih problemov pri obvladovanju kreditnega tveganja portfelja je premagati koncentracijo portfelja, ki je pogojena s korelacijo naložb oziroma dolžnikov banke.

Donos vloženega kapitala mora lastnikom banke pokriti najmanj prevzeto sistemsko tveganje, ki je po teoriji portfelja določeno z variabilnostjo izgub celotnega portfelja. Portfeljska izguba je določena z velikostjo izgube posamične izpostave in njene povezanosti oz. korelacije z drugimi izgubami. Ob dejstvu, da izgube nastajajo zaradi plačilne nesposobnosti dolžnikov, je pomembna predvsem povezanost teh dolžnikov v gospodarstvu in njihova soodvisnost od splošnih pogojev gospodarjenja. Na osnovi teh spoznanj so bili v svetu razviti številni modeli za merjenje tveganja kreditnega portfelja oziroma verjetnosti nastopa izgub, ki jih banke uporabljajo za aktivno upravljanje svojih kreditnih portfeljev.

Modeli za merjenje kreditnega tveganja so različni in lahko temeljijo na kvalitativnih ali kvantitativnih elementih. Za odločitev o ceni kredita ali višini limita za posamezno podjetje lahko uporabljamo enega ali več modelov. Bolj preprosti so kvalitativni modeli, kjer skuša banka pridobiti informacije o podjetju interno, torej na osnovi trenutne izpostavljenosti podjetja do banke iz naslova kreditov, garancij itd. ter depozitnega poslovanja in opravljanja drugih poslov preko banke. Banka lahko informacije pridobi tudi iz zunanjih virov, najpogosteje od specializiranih institucij, ki se ukvarjajo z določanjem bonitete podjetij. Koliko informacij bo banka pridobila za posamezno podjetje, je odvisno od višine potencialne zadolžitve in stroškov zbiranja informacij. Za sprejem odločitve o odobritvi krediti sta ključni dve vrsti informacij in sicer informacije o samem podjetju in tržne informacije, ki vplivajo na vsa podjetja na trgu.

Informacije o podjetju, ki vplivajo na odločitev o kreditiranju, so: ugled podjetja, njegova zadolženost, (ne)stanovitnost prihodkov in zavarovanje. Ugled podjetja pri banki je odvisen predvsem od preteklih izkušenj banke s podjetjem z vidika poravnavanja obveznosti. Na osnovi dolgotrajnega poslovnega sodelovanja na različnih področjih poslovanja banka sklepa s podjetji tudi posebne dogovore, ki lahko vključujejo različne ugodnosti za podjetje, predvsem z vidika cen bančnih storitev.

Zadolženost podjetja oziroma njegova kapitalska struktura, ki jo merimo s količnikom zadolženosti kot razmerjem med dolgom in kapitalom, vpliva na verjetnost kreditnega dogodka. Visoka zadolženost namreč vpliva na stroške iz naslova obresti, ki zmanjšujejo prost denarni tok podjetja. Po drugi strani relativno majhna zadolženost lahko pomeni večjo verjetnost plačila obveznosti, ampak po neki točki tudi večjo verjetnost propada podjetja in s tem izgube glavnice in obresti za banko (Saunders, 1997, str. 192).

Velika nestanovitnost prihodkov pomeni večjo verjetnost, da podjetje svojih obveznosti do banke ne bo poravnalo. To je značilno predvsem za nova podjetja in podjetja, ki razvijajo novo tehnologijo in so zato s tega vidika, kot tudi z vidika ugleda na slabšem, kar se tiče pogojev kreditiranja.

Pomemben dejavnik je seveda tudi zavarovanje, ki glede na vrednost in likvidnost vpliva na varnost naložbe z vidika banke. Najbolj varne so naložbe, zavarovane z depozitom ali zastavo prvovrstnih vrednostnih papirjev, sledi zastava nepremičnin, premičnin in ostale manj varne oblike zavarovanje, npr. odstop terjatev, menice itd.

Z vidika tržnih informacij, ki vplivajo na odločitev o odobritvi kredita, sta pomembna gospodarski cikel in višina obrestnih mer. Faze gospodarskega cikla različno vplivajo na podjetja v različnih panogah. V fazi recesije podjetja v panogah, ki proizvajajo trajne dobrine, kot so avtomobili, bela tehnika ali gradbeništvo, dosegajo slabše rezultate kot podjetja v panogah, ki proizvajajo potrošne dobrine, kot so hrana, pijača, tobak. Zato se v fazi recesije banke bolj previdno odločajo o kreditiranju. Visoke obrestne mere v ekonomiji pomenijo restriktivno monetarno politiko in so v korelaciji z večjim kreditnim tveganjem.

Oblikovanje modelov kreditnega tveganja je veliko težje kot pri tržnem tveganju. Institucije, ki želijo dobro upravljati različna tveganja, s katerimi se soočajo pri svojem poslovanju, se v zadnjem času veliko ukvarjajo z vprašanjem, kako združiti model tržnega tveganja z modelom kreditnega tveganja. Zaenkrat likvidni trg za čisto kreditno tveganje še ne obstaja. Zato je določitev cene kreditnega tveganja za posameznega dolžnika in posamezno ročnost zelo zahtevna naloga. Verjetnosti izgube ni možno opazovati neposredno na trgu, ampak jo lahko izpeljemo iz javno dostopnih podatkov o bonitetni oceni ali določimo na osnovi subjektivne ocene. Tudi ocena korelacije med izgubami v kreditnem portfelju je težavna.

Obstoječi portfeljski modeli so oblikovani z namenom, da pomagajo odpraviti navedene probleme portfelja kreditov, ki ga v veliki meri sestavljajo krediti velikim korporacijam z javno dostopnimi bonitetnimi ocenami in v nekaterih primerih tudi krediti individualnim komitentom.

Najbolj pogosto uporabljeni modeli za določanje kreditnega tveganja so (ERisk, 2002, str. 7):

- Portfolio Manager (KMV),
- CreditMetrics (JP Morgan),
- CreditRisk+ (Credit Suisse Financial Products),

- CreditPortfolioView (McKinsey).

Ti modeli omogočajo uporabniku merjenje kreditnega tveganja celotnega portfelja, kakor tudi prispevka posamezne naložbe k tveganju portfelja. Tveganje kreditnega portfelja je rezultat tveganja posamezne naložbe, njene teže v portfelju in korelacije med naložbami. Za izračun tveganja kreditnega portfelja je potrebno v model vnesti podatke o izpostavljenosti kreditnemu tveganju, verjetnosti izgube in verjetnosti izterjave. Razlike med modeli izhajajo predvsem iz postopka izračuna, uporabljenih parametrov in načina vključitve posameznega podatka v model.

Osnova merjenja kreditnega tveganja je ugotavljanje pričakovane in nepričakovane izgube, ki ključno vplivata na oceno prihodnje izpostavljenosti tveganju. Pričakovana izguba je rezultat produkta med verjetnostjo nastanka kreditnega dogodka, velikostjo terjatve ob njegovem nastanku in stopnje poplačila terjatve. Nepričakovana izguba je vsota odklonov pričakovanih izgub od povprečja pričakovanih izgub, ki so agregirani z upoštevanjem variančno-kovariančne matrike teh izgub (Zavodnik, 2002, str. 34).

Portfolio Manager in CreditMetrics temeljita na Mertonovem⁴ pristopu k merjenju verjetnosti neplačila kreditnih obveznosti. Osnovna predpostavka tega pristopa je, da je lastniški kapital tveganega podjetja enak »call«⁴ opciji na neto vrednost sredstev podjetja (Das, 2000, str. 269). Podjetje preneha poravnati svoje obveznosti, ko postane vrednost naložb manjša od vrednosti virov za te naložbe. Verjetnost nastanka kreditnega dogodka tako temelji na razmerju med vrednostjo naložb in virov, oziroma je odvisna od tega, koliko naložbe presegajo vire in od volatilnosti samih naložb (Schimko, 1999, str. 292).

Portfolio Manager meri trenutno tveganje in donos portfelja in omogoča ugotavljanje vpliva spremembe v izpostavljenosti do posameznega podjetja, kakor tudi večjih sprememb v kreditnem portfelju. V okviru CreditMetrics modela je vsak kredit razvrščen v bonitetni razred, na osnovi matrike prehodov pa so določene verjetnosti prehoda kredita iz enega v drug bonitetni razred. Kreditni dogodki so posledica sprememb v neopazovanih spremenljivkah, ki so odvisne od zunanjih dejavnikov tveganja. CreditMetrics in Portfolio Manager sta primerna za določanje kreditnega tveganja portfelja, ki se v veliki meri sestoji iz naložb velikim podjetjem, katerih delnice kotirajo na svetovnih borzah (ERisk, 2002, str. 8).

CreditRisk+ temelji na statistični metodologiji in matematičnih modelih, ki jih uporabljajo tudi v zavarovalništvu za ugotavljanje nastanka kreditnih dogodkov. Na osnovi analize makroekonomskih dejavnikov in analize posamezne panoge ugotavlja verjetnost nastanka kreditnega dogodka za vsak bonitetni razred. Primeren je za merjenje kreditnega tveganja za portfelj kreditov, ki ga sestavljajo naložbe manjšim komitentom in nelikvidne naložbe. Namenjen je za izračunavanje ekonomskega kapitala za kreditno tveganje. Omogoča

⁴ Robert C. Merton je skupaj z Myronom Scholsom leta 1997 prejel Nobelovo nagrado za razvoj nove metode določanja cene derivativov.

izračunavanje rezervacij na osnovi predvidevanja ter merjenje diverzifikacije in koncentracije za podporo upravljanju kreditnega portfelja (Zavodnik, 2002a, str. 100).

CreditPortfolioView je ekonometričen model, ki temelji na makroekonomski analizi (Schimko, 1999, str. 291). Upošteva makroekonomske značilnosti posamezne države, kot so stopnja nezaposlenosti, višina bruto domačega proizvoda itd., in tudi analizira pogoje v vsaki posamezni panogi.

Banke imajo torej na izbiro vrsto modelov za ugotavljanje kreditnega tveganja, lahko pa uporabljajo tudi več modelov in primerjajo rezultate, pri čemer morajo posebno pozornost posvečati konsistentnosti uporabljenih parametrov. Pomembno je, da modele testiramo, pri čemer je priporočljivo, da testi vključujejo podatke za daljša obdobja in različne tržne razmere.

Merjenje kreditnega tveganja na osnovi modelov ima tudi veliko skupnega z upravljanjem kreditnega portfelja. Pomembna sta transparentnost in širina uporabljenih pristopov. Razvoj na področju modelov za merjenje kreditnega tveganja se bo gotovo nadaljeval, zato morajo biti banke pripravljene na prehod iz uporabe enega modela na drug, bolj izpopolnjen ali bolj primeren model za njeno poslovanje.

Z vidika merjenja tveganj moramo opozoriti tudi na omejitve, ki so posledica bančnih računovodskih izkazov. Najbolj primerno bi sicer bilo, če bi se v bančnih računovodskih izkazih dosledno uporabljale tržne oz. poštene vrednosti finančnih instrumentov. Vendar pa bi bilo to smiselno le v razmerah idealne učinkovitosti in likvidnosti trgov za vse vrste finančnih instrumentov, kar v stvarnosti nikoli ni doseženo.

Zlasti za tradicionalne bančne produkte, med katere sodijo tudi krediti, obstajajo številni tehtni argumenti proti dosledni uporabi tržnega načela pri njihovem vrednotenju (Barle, 1997, str. 84):

- banka v splošnem nima pravih spodbud za poročanje zaupnih informacij, kot so na primer tiste, ki se nanašajo na kreditno tveganje; če ta informacija postane javno dostopna, banka v veliki meri izgubi primerjalne prednosti, ki izhajajo iz asimetričnosti informacij,
- pogosto je zelo težko oceniti pravo tržno vrednost nekaterih oblik sredstev, kot so na primer nestandardizirani krediti, nepremičnine in kapitalski vložki,
- težave pri merjenju tržnih vrednosti določenih finančnih instrumentov že same po sebi spodbudijo deformacije; tako bi se na primer lahko zgodilo, da bi banka dajala prednost takim naložbam, ki jih je težko tržno ovrednotiti, le zato, da bi na ta način pridobila informacijsko prednost pred konkurenco.

Poleg tega bi dnevni prenos eksternih nestanovitnosti v bančne računovodske izkaze povzročil prevelika nihanja v poslovnem rezultatu, ki bi negativno vplivala na vrednost delnic banke in tudi na predstave rating agencij o naložbeni tveganosti banke. Nevarnost takega pristopa je v tem, da lahko povzroči povečanje razlik med računovodsko podobo banke in ekonomsko stvarnostjo. Naravna zaščita pred to nevarnostjo je oblikovanje zadostnega obsega rezervacij,

hkrati pa je treba z vsemi razpoložljivimi analitičnimi metodami spremljati tveganost portfelja. Idealno bančno računovodstvo bi moralo zagotavljati zgodnje opozorilne signale o spremembah glavnih trendov, ki vplivajo na vrednost in tveganost portfelja. Tak način funkcioniranja pa najbrž ne bo mogoč brez bistvenih sprememb v računovodskih pristopih in standardih (Merton, 1994, str. 455).

4.3 Načini upravljanja kreditnega portfelja

Učinkovito upravljanje kreditnega portfelja predstavlja konkurenčno prednost banke, kar ji omogoča doseganje boljših rezultatov. Razvoj teorije financ in informacijske tehnologije sta dva ključna dejavnika, ki vplivata na spremembe na področju upravljanja kreditnih tveganj.

Osnovni namen upravljanja kreditnega portfelja je zmanjšanje velike koncentracije tveganja in diverzifikacija. Vprašanje pa je, kako velika mora biti koncentracija tveganja, da postane problematična. Zaradi tega morajo imeti banke sposobnost, da s kvantitativnimi merili ugotovijo tveganje in donos tako individualnih transakcij (kreditov), kot tudi celotnega kreditnega portfelja.

Razvoj upravljanja kreditnega portfelja poteka v stopnjah, pri čemer vsaka naslednja stopnja predstavlja napredek v primerjavi s predhodno stopnjo. Na prvi stopnji so vse ključne odločitve, odobravanje naložb, nadzor in cenovna politika, decentralizirane in bolj ali manj temeljijo na intuiciji. Odpisi terjatev so posledica slabe presoje ali spremenjenih razmer. Tehnološka podpora ne obstaja. Cilj vodstva je maksimiranje neto prihodkov (ERisk, 1999, str. 1).

Na drugi stopnji razvoja se pojavi razvrščanje kreditov na dobre in slabe, pri čemer obstajajo tri do štiri ocene za slabe in tri do štiri ocene za dobre naložbe. Ocena nima nobenega vpliva na oblikovanje cene in odobritev naložbe. Tudi oblikovanje rezervacij ni vezano na sistem razvrščanja kreditov. Z vidika ciljev banke se ta stopnja ne razlikuje od prve.

V tretji fazi postane najpomembnejše maksimiranje dobička na kapital (ROE), ki postane tudi eno od meril za ugotavljanje uspešnosti direktorjev posameznih organizacijskih enot. Ugotavljanje dobičkonosnosti produkta oziroma komitenta ni vezano na tveganje. Na tej stopnji zato obstaja velika nevarnost pretiranega odobravanja naložb, kar sicer potencialno vpliva na povečanje dobička, vendar hkrati povzroča veliko tveganje.

Na četrti stopnji se razvrščanje naložb razširi na približno deset razredov, pri čemer je vsak razred povezan s pričakovano izgubo, ki je odvisna od pogostosti neporavnavanja obveznosti in resnosti izgube v posameznem razredu. Določanje cen storitev temelji na razvrstitvi naložbe v posamezen razred in s tem na oceni tveganja naložbe. Ocene dodeljujejo kreditni referenti ali posebni odbori, delno že na podlagi kvantitativnih modelov.

Peta stopnja razvoja je povezana z uvajanjem moderne portfeljske teorije v upravljanje kreditnega portfelja, kjer so glavne naloge: nadzor nad kvaliteto portfelja, ocena portfeljske izgube, oblikovanje limitov izpostavljenosti po panogah in ugotavljanje odnosa med tveganjem in donosom naložb v portfelju. Kljub uporabi sofisticiranih modelov rezultati na tej stopnji pogosto predstavljajo razočaranje, predvsem zaradi nenatančnih podatkov, ki so osnova za pripravo modela. Podatki namreč v veliki meri temeljijo na zgodovinskih podatkih o izgubah v posamezni panogi in ne upoštevajo pričakovane izgube, obsega izpostavljenosti in geografskih posebnosti. Poleg tega prihaja do nasprotij med organizacijsko enoto, ki je odgovorna za upravljanje kreditnih tveganj in organizacijskimi enotami, ki odobravajo naložbe, v okviru katerih kreditni referenti delujejo predvsem na osnovi izkušenj in intuicije. Ta faza v razvoju upravljanja kreditnega portfelja zato za banko predstavlja potencialno nevarnost v smislu, da zaradi nedoseganja zelenih rezultatov vodstvo banke preneha podpirati razvoj kvantitativnih modelov, ki so podlaga za nadaljnji razvoj upravljanja kreditnega portfelja. Zato je na tej stopnji nujno treba zagotoviti centraliziran sistem nadzora nad podatki o naložbah in potrditi ter izboljšati točnost in konsistentnost internega določanja bonitetnih ocen naložb na osnovi kvantitativnih modelov (ERisk, 1999, str. 3).

Osnovni cilj, ki ga zasleduje banka na šesti stopnji razvoja, je zagotavljanje ravnotežja med tveganjem in donosnostjo. Razvoj analitičnih meril bančnih tveganj na tej stopnji omogoča tudi ustrezen razvoj tehnik upravljanja kreditnega portfelja. Napredek se kaže predvsem na področjih (ERisk, 1999, str. 3):

- razlikovanja tveganj z uvedbo 15 do 20 bonitetnih razredov,
- uporabe ustreznih meril korelacije, ki upoštevajo povezavo med nastankom kreditnega dogodka in panogo, geografskim področjem in makroekonomskimi dejavniki, ki vplivajo na poslovanje posameznega podjetja in
- uvedbe tehnik merjenja, koliko posamezna naložba glede na njeno višino, kvaliteto in korelacijske značilnosti prispeva k nepričakovani izgubi.

Banke na osnovi analitičnih meril na tej stopnji oblikujejo skupni limit glede na volatiliteto izgube v portfelju naložb, ki je odvisen od strukture kapitala in nagnjenosti k tveganju. Prav tako postavijo tudi limite po posameznih panogah in vrstah transakcij, zaradi ustrezne diverzifikacije kreditnega portfelja in pričakovanih donosov posamezne naložbe, kakor tudi pričakovanih donosov po panogah. Banke cene svojih storitev oblikujejo na osnovi sistematičnega tveganja, ki ga prevzemajo, nesistematičnega dela tveganja pa se lahko znebijo le z diverzifikacijo. Skladno z novimi dognanji na področju upravljanja kreditnega portfelja se razvija tudi informacijski sistem, ki omogoča dnevno spremljanje sprememb v izpostavljenosti in nadzor nad kreditnim tveganjem bolj likvidnih naložb v realnem času. Centralizirana enota za ugotavljanje bonitete, oblikovanje cen storitev in odobravanje naložb igra na tej stopnji vedno bolj odločilno vlogo.

Na zadnji, sedmi stopnji, postane diverzifikacija ključnega pomena za doseganje zelenega razmerja med tveganostjo in donosom. To pa vodi k neizogibnemu konfliktu med organizacijsko enoto, ki upravlja kreditni portfelj in organizacijskimi enotami, ki odobravajo naložbe, saj

slednje težijo predvsem h geografski in panožni specializaciji in transakcijam velikega obsega. Kreditno tveganje se je pred razvojem različnih instrumentov upravljanja kreditnega portfelja, ki jih bomo opisali v nadaljevanju, pojmovalo kot statično. Upravljanje kreditnega portfelja je bilo osredotočeno na ocenjevanje kreditnega tveganja in ustrezno oblikovanje rezervacij ter pridobitev kapitala kot načinov za pokrivanje izgube v primeru kreditnih dogodkov. Osnovne tehnike upravljanja so vključevale diverzifikacijo kreditnega portfelja in pridobitev ustreznih zavarovanj.

4.3.1 Kreditni izvedeni instrumenti (derivativi)

Kreditni izvedeni instrumenti (derivativi) so posebna oblika finančnih instrumentov, katerih vrednost je izvedena iz tržne vrednosti osnovnega instrumenta, iz katerega izhaja kreditno tveganje (Das, 2000, str. 7). Osnovni instrumenti so lahko obveznice, izdane s strani podjetij, ali veliki bančni krediti, za katere je enostavno možno določiti ceno na osnovi objavljenih kotacij s strani specializiranih trgovcev. Manjši in srednje veliki krediti, kjer je določitev cene bolj zapletena, še niso predmet množičnega trgovanja, verjetno pa bodo v prihodnosti (Duffee, Zhou, 1997, str. 4).

Kreditni derivativi so bilateralne finančne pogodbe, ki omogočajo prenos kreditnega tveganja ločeno od ostalih vrst tveganj, ki izhajajo iz osnovnega instrumenta. Torej omogočajo ločitev lastništva in upravljanja kreditnega tveganja od ostalih vidikov lastništva določenega finančnega instrumenta (ERisk, 2002, str. 11). Njihov osnovni namen je zaščita pred tveganjem nastanka kreditnega dogodka na strani kreditojemalca, ki ga imenujemo tudi referenčna entiteta. Stranko, ki išče zaščito in prodaja kreditno tveganje, imenujemo kupec zaščite, stranka, ki zaščito zagotavlja in kupuje kreditno tveganje, pa je prodajalec zaščite (EnronCredit.com, 2000, str. 2). Kreditni derivativi omogočajo trgovanje s kreditnim tveganjem med dvema pogodbenima strankama tudi pri najbolj nelikvidnih naložbah.

Kreditni derivativi nudijo bankam, ki želijo aktivno upravljati kreditno tveganje, vrsto prednosti. Prvič, stranka, katere kreditno tveganje je predmet prenosa, ni vpletena v samo transakcijo. To omogoča bankam, da prenos kreditnega tveganja ne vpliva na odnos s stranko, ki ni nujno, da sploh izve za transakcijo. Drugič, pogoji kreditnega derivativa so lahko prilagojeni potrebam kupca in prodajalca, ne pa kreditojemalca. Nenazadnje kreditni derivativi omogočajo prodajo kreditnega tveganja, pri čemer sama naložba ostane v aktivih bilance banke (ERisk, 2002, str. 11). Proti plačilu določene premije je tako banka zavarovana pred nevarnostjo, da se stanje kreditojemalca poslabša, kar posledično vpliva na odplačevanje kredita.

Osnovna značilnost kreditnih derivativov je, da ločuje in izolira kreditno tveganje in na ta način olajšuje trgovanje s kreditnim tveganjem in sicer z namenom:

- zamenjave kreditnega tveganja,
- prenosa kreditnega tveganja,
- zavarovanja pred kreditnim tveganjem.

Po kreditnih derivativih povprašujejo banke, finančne institucije in drugi institucionalni investitorji. Uporaba kreditnih derivativov s strani bank izhaja predvsem iz želje po zavarovanju pred kreditnim tveganjem, izboljšanju diverzifikacije portfelja in boljšem upravljanju kreditnega portfelja.

Kreditni derivativi so zelo fleksibilni instrumenti, saj jih lahko kupujemo in prodajamo tudi na sekundarnih trgih. Banka lahko z njihovo pomočjo zmanjša koncentracijo kreditne izpostavljenosti do določenega komitenta. V ta namen kupi kreditni derivativ za obstoječo izpostavo, hkrati pa lahko proda kreditni derivativ, kjer je referenčna entiteta podjetje, do katerega banka še ni izpostavljena (EnronCredit.com, 2000, str. 3). Na ta način po eni strani plača provizijo za nakup kreditnega derivativa, po drugi strani pa prejme provizijo za prodajo drugega derivativa. Istočasen nakup zaščite pred kreditnim tveganjem za eno referenčno entiteto in prodajo zaščite pred kreditnim tveganjem za drugo entiteto, ki ni v korelaciji s prvo, imenujemo »credit switch« (Bhanot, 2001, str. 17).

4.3.1.1 Vrste kreditnih derivativov

Med kreditne derivate uvrščamo naslednje vrste instrumentov (Das, 2000, str. 8):

- zamenjave polnega donosa (total return swaps),
- produkte, vezane na kreditni pribitek (credit spread products),
- kreditne zamenjave (credit default swaps).

Pri zamenjavah polnega donosa gre za zunajbilančno postavko, kjer ne obstaja obveza po realizaciji nakupa obveznice ali kredita, ampak gre za kopijo osnovnega kreditnega posla. Investitor, ki je lahko tudi druga banka, prevzema celotno kreditno tveganje. Banka vsa plačila obresti in provizij iz naslova kredita prenaša investitorju, investitor pa v zameno banki plača stroške vira kredita (npr. LIBOR). Ob zapadlosti kredita ali ob nastanku kreditnega dogodka pride do poravnave na osnovi spremembe vrednosti kredita ali obveznice.

Običajno so predmet zamenjave polnega donosa krediti ali obveznice, ki so predmet trgovanja na borzah. Ročnost tovrstnih transakcij je najbolj pogosto od šest mesecev do enega leta, z možnostjo obnovitve. Ročnost zamenjav polnega donosa ni nujno enaka zapadlosti kredita ali obveznice. Zamenjave polnega donosa so lahko vezane na en sam kredit ali pa na košarico kreditov, oziroma specifičen kreditni indeks (Das, 2000, str. 15).

Druga oblika instrumentov so forwardi in opcije na kreditni pribitek, kjer se kot referenčna naložba pojavljajo obveznice in krediti ali podobni instrumenti, ki nosijo kreditno tveganje. Namen uporabe produktov, ki so izvedeni iz kreditnega pribitka, je zmanjšanje tveganja, špekulacija ali povečanje donosa. Za razliko od zamenjav polnega donosa, kjer gre za prenos tveganja neplačila obveznosti iz naslova kredita in sprememb v kreditnem pribitku, je za forwarde in opcije na kreditni pribitek značilno, da prenašajo le tveganje iz naslova kreditnega pribitka.

O absolutnem pribitku govorimo, ko banka plačuje nasprotni stranki dogovorjen fiksni pribitek, banka pa od nje prejema razliko med pribitkom določenega kredita ali obveznice in netveganim pribitkom (običajno LIBOR ali obrestno mera na državne obveznice), ali pa razliko med pribitkoma dveh kreditov oziroma obveznic. Pri relativnem pribitku banka plačuje razliko med pribitkom prvega kredita ali obveznice glede na netvegani pribitek, nasprotna stranka pa razliko med pribitkom drugega kredita ali obveznice glede na netvegani pribitek. Uporaba tovrstnih instrumentov je v primerjavi z izvedbo fizične transakcije, s katero pride do dejanske zamenjave, zanimiva predvsem zaradi nižjih stroškov tovrstne transakcije in zato, ker gre za zunajbilančno transakcijo (Das, 2000, str. 27).

Kreditne zamenjave so običajno strukturirane kot instrumenti, ki prinašajo dogovorjeno plačilo (fiksno ali izračunano), če nastopi specifičen dogodek – to je neplačilo obveznosti po kreditu. Ti instrumenti omogočajo prenos kreditnega tveganja in so lahko različno strukturirani, kar je v veliki meri odvisno od zakonodaje v posamezni državi. Lahko imajo obliko zamenjav, opcij ali garancijskih pogodb.

Osnovna značilnost tovrstnih instrumentov je, da se proti plačilu določene premije banka zavaruje pred posledicami kreditnega dogodka, ki ima lahko naslednje oblike (Das, 2000, str. 33):

- neplačilo kreditnih obveznosti nad določenim zneskom,
- neizpolnjevanje ene ali več drugih pogodbenih obveznosti,
- bankrot ali nesolventnost,
- restrukturiranje,
- padeč bonitetne ocene pod dogovorjeno mejo.

Nastanek kreditnega dogodka je običajno določen na osnovi javno dostopnih informacij. Po nastanku kreditnega dogodka prejme kupec zaščite od prodajalca zaščite plačilo, ki je lahko v obliki vnaprej določenega fiksnega zneska ali pa izračunano na osnovi produkta med glavnico in odstotno spremembo vrednosti naložbe, kot je objavljeno v kotaciji ali skupno določeno s strani več trgovcev. Tretja možnost je fizična poravnava, kar pomeni plačilo nominalne ali začetne vrednosti s strani prodajalca zaščite, ob istočasni predaji dokumentacije o naložbi s strani kupca zaščite. Razlika med fizično poravnavo in poravnavo v denarju je v tem, da ima v primeru fizične poravnave prodajalec zaščite regresno pravico nasproti kreditojemalcu in lahko sodeluje v postopku razreševanja slabe naložbe kot njen lastnik (J.P. Morgan, 1997, str. 6). Ta možnost pa vedno ne obstaja, saj se tovrstni produkti uporabljajo kot zavarovanje pred kreditnim tveganjem takšnih naložb, ki niso prenosljive.

Kupec zaščite plačuje prodajalcu premijo, ki je običajno četrletna ali polletna, lahko pa se plača v celoti vnaprej. V drugem primeru je kupec zaščite upravičen do povračila ustreznega dela premije, če pride do predčasne prekinitve posla. Za tovrstne kreditne derivative je torej značilno, da je kupec zaščite zavarovan le za primer nastanka kreditnega dogodka, saj pride do poravnave le, če ta dogodek nastopi, ni pa zavarovan pred spremembami v ceni oziroma vrednosti naložbe.

Pospešen razvoj na področju kreditnih derivativov prinaša na trg vedno nove različice produktov. Posebna oblika so kreditno vezani zapisi (credit linked notes), ki predstavljajo kombinacijo vrednostnega papirja s fiksnim donosom in kreditnega derivativa (Das, 2000, str. 69). Uporabljajo jih predvsem investitorji in so različnih vrst. Za razliko od ostalih kreditnih derivativov zahtevajo začetno financiranje in so del bilančne vsote banke.

Slika 1: Razvrstitev kreditnih derivativov

	Zapisi	Forward-i	Zamenjave	Opcije
Tveganje nastanka kreditnega dogodka	Credit linked notes		Credit default swaps	Credit default options
Tveganje spremembe pribitka		Credit forwards	Total return swaps	Total return options
Košarice produktov	Credit basket notes		Basket credit swaps	Basket credit options

Vir: Rudolf, 1999, str.3

4.3.1.2 Pravni, zakonodajni, računovodski vidiki, povezani s kreditnimi derivativi

Običajno je, da je napredek na področju finančnih instrumentov mnogo hitrejši od razvoja pravnega okvira za urejanje odnosov med vključenimi strankami v določeno transakcijo. Enako velja tudi za kreditne derivative. Kljub temu, da gre za relativno nov instrument, so tehnike prenosa in zavarovanja pred kreditnim tveganjem poznane že precej dalj časa. Produkti, ki zmanjšujejo kreditno tveganje, so: garancije, akreditivi, zavarovanja kreditov s strani zavarovalnic, odkupi terjatev (Das, 2000, str. 671).

S pravnega vidika obstaja več pogledov na to, kako obravnavati kreditne derivative. Po mnenju nekaterih jih lahko uvrstimo v kategorijo zavarovalnih pogodb. Nekatere kreditne derivative, zlasti tiste, s katerimi se banka zavaruje pred neplačilom kreditnih obveznosti, bi lahko obravnavali na enak način kot garancije. Kjer se kreditni derivativi uporabljajo z namenom špekuliranja, se dogaja, da v določenih državah uporabljajo pri razreševanju sporov iz naslova teh transakcij tudi zakonodajo, ki ureja igre na srečo. Pomembno je tudi, kako uporabljati obstoječo zakonodajo, ki ureja področje nesolventnosti nasprotne stranke in pravice do poplačila. Države našteje probleme rešujejo različno, zato je urejanje sporov na področju kreditnih derivativov dokaj zapleteno.

V skladu s predlogom novega Baselskega sporazuma se med kreditne derivative, ki zagotavljajo zavarovanje, ekvivalentno garancijam, uvrščajo kreditne zamenjave in zamenjave polnega donosa. Kreditno vezani zapisi bodo obravnavani kot transakcije, zavarovane z denarjem (The New Basel Capital Accord, Consultative Document, 2001, str. 27-28). Ostale vrste kreditnih

derivativov zaenkrat še niso vključene v predlog novega sporazuma. Formula za izračun uteži za kreditne derivative je sledeča (The New Basel Capital Accord, Consultative Document, 2001, str. 28):

$$r = w \times r + (1 - w) \times g$$

Pri tem je:

- r = enak uteži, ki velja za glavnega dolžnika,
- w = enak uteži, ki velja za kreditni derivativ in je za vse kreditne derivative 15% (The New Basel Capital Accord, Consultative Document, 2001, str. 30),
- g = enak uteži, ki velja za prodajalca zaščite.

Posebni računovodski standardi, ki bi urejali področje kreditnih derivativov, zaenkrat še ne obstajajo. V razvoj tega področja so največ vložili v Združenih državah Amerike, kjer je v pripravi poseben standard, ki bo urejal področje derivativov in zavarovanja pred tveganji (Das, 2000, 793). Vprašanja, ki se postavljajo v povezavi z ustreznim računovodskim spremljanjem kreditnih derivativov, so sledeča:

- ali je kreditni derivativ samostojen instrument ali je vključen v nek drug instrument,
- ali ima kreditni derivativ značilnosti derivativov, zavarovalnih pogodb ali garancij,
- ali se kreditni derivativ uporablja z namenom zavarovanja pred kreditnimi tveganji ali v spekulativne namene.

V vsakem primeru so kreditni derivativi zunajbilančna postavka.

ISDA (International Swaps and Derivatives Association, Inc.) je leta 1999 izdala poseben dokument, ki vsebuje definicijo kreditnih derivativov (Credit Derivatives Definition). Ta definicija predstavlja osnovni okvir za pripravo dokumentacije za sklenitev pogodbe o kreditnem derivativu, ki pa jo lahko pogodbeni strani tudi ustrezno prilagodita glede na značilnosti posamezne transakcije (ISDA, 1999, str. v). Definicijo je oblikovala posebna delovna skupina, sestavljena iz članov združenja ISDA, in temelji na praktičnih izkušnjah, ki so jih pridobili najpomembnejši udeleženci na trgu kreditnih derivativov v dosedanjem poslovanju. V okviru dokumenta so opredeljeni kreditni derivativi, kjer kreditno tveganje izhaja iz kredita ali obveznice in gre za enega samega dolžnika oziroma referenčno entiteto, ne pa za košarico različnih referenčnih entitet (Das, 2000, str. 694).

4.3.1.3 Trg za kreditne derivative in njihova uporaba

Kreditno tveganje se je tradicionalno pojmovalo kot nelikvidno. Kreditni derivativi pa omogočajo izločitev kreditnega tveganja od drugih vrst tveganj in njegovo strukturiranje v obliko, na osnovi katere je možno trgovanje s kreditnim tveganjem na kapitalskih trgih. Na ta način je uporaba kreditnih derivativov v veliki meri doprinesla tudi k razvoju upravljanja kreditnega portfelja.

Z vidika kvalitete naložb je trg za kreditne derivative segmentiran na (Das, 2000, str. 9):

- naložbe z bonitetnimi ocenami, ki jih uvrščamo med investicijsko zanimive,
- naložbe z bonitetnimi ocenami, ki z investicijskega vidika niso zanimive,
- problematične naložbe,
- naložbe na porajajočih se trgih.

Glede na relativno majhno tveganje neplačila obveznosti pri investicijsko zanimivih naložbah se za tovrstne naložbe največ uporabljajo zamenjave polnega donosa in produkti, vezani na kreditni pribitek. Vendar pa so v primeru velike koncentracije v portfelju tudi kvalitetne naložbe predmet kreditnih zamenjav. Za ostale tri skupine naložb z vidika njihove kvalitete se uporabljajo kreditni derivativi vseh vrst.

Uporaba kreditnih derivativov povečuje likvidnost kreditnega tveganja, zmanjšuje transakcijske stroške in tržne nepravilnosti pri zavarovanju pred kreditnim tveganjem in trgovanju z njim ter povečuje diverzifikacijo kreditnega tveganja kakor tudi prevzemanje kreditnega tveganja, ki je neposredno nedosegljivo v določeni obliki ali pa za določene investitorje (Das, 2000, str. 172). S pomočjo kreditnih derivativov lahko banka prenese kreditno tveganje oziroma oblikuje strukturo svojega kreditnega portfelja v skladu z želenim razmerjem med tveganjem in donosnostjo.

Kreditni derivativi so tudi pomemben instrument za zmanjšanje tveganja koncentracije kreditnega portfelja, ki izhaja iz pričakovanega in nepričakovanega kreditnega tveganja v premalo diverzificiranem portfelju. V bankah se problem koncentracije v kreditnem portfelju pojavlja zaradi specializacije bank, do katere prihaja zaradi konkurenčnih pritiskov, omejenih kadrovskih virov, specifičnega znanja, zahtev po doseganju določenega donosa ipd. Specializacija je lahko geografska, panožna, lahko pa temelji tudi na kvaliteti strank z vidika njihove bonitetne ocene. Drugi dejavnik, ki vpliva na koncentracijo, je neusklajenost med odobravanjem naložb in cilji diverzifikacije. Prodor na nove trge in tržne segmente je zaradi specifičnih zahtev po znanju in konkurenčnih pritiskov zelo težak. Zato se banke v veliki meri osredotočene na ohranitev obstoječih strank in trgov. Tudi nepopolnost kreditnih trgov z vidika ponudbe naložb glede na ročnost in strukturo ter njihovo spreminjanje povečujeta problem koncentracije. Nenazadnje so tudi pritiski pomembnih strank in njihove zahteve po kreditiranju dejavnik koncentracije v kreditnem portfelju.

Uporaba kreditnih derivativov se iz leta v leto povečuje. Največji razmah na področju kreditnih derivativov je opaziti na ameriškem trgu, kjer smo v zadnjem času priča škandaloznim zlomom nekoč uglednih podjetij, kot sta Enron in WorldCom. Tovrstni primeri slabega vodenja in sumljivega oblikovanja računovodskih izkazov povečujejo previdnost tistih v bankah, ki skrbijo za upravljanje kreditnega tveganja in jih spodbujajo k temu, da za zaščito pred potencialno slabimi naložbami uporabljajo kreditne derivative. Če banka ne more zaupati objavljenim finančnim rezultatom svojim strank, je ena od možnosti, da s takšno stranko preneha poslovati. To pa pogosto ni mogoče, niti ni vedno smotno. Druga možnost je seveda zagotovitev zavarovanja za primer nastanka kreditnega dogodka. Zato lahko rečemo, da je trg kreditnih

derivativov eden redkih, ki je imel koristi od podjetniške krize, ki je zajela ZDA v zadnjem letu (McNee, 2002, str. 2).

Kljub občutni podjetniški krizi pa banke, z izjemo na Japonskem in v Argentini, relativno stabilno poslujejo (Persuad, 2002, str. 2). Razlogi za to izhajajo iz izboljšav na področju tehnologije, kar zagotavlja kakovostne podatke o kreditih in kreditojemalcih ter omogoča lažji nadzor nad tveganji. Nadalje, razvoj novih finančnih instrumentov bankam omogoča boljše upravljanje in zavarovanje pred tveganji. Nenazadnje na zmanjšanje tveganj in s tem izboljšanje poslovanja bank vpliva tudi nadzor nad poslovanjem bank, ki ga predpisuje Baselski sporazum.

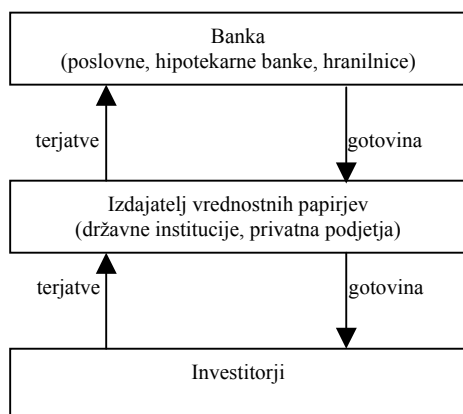
Pomemben mehanizem zavarovanja pred kreditnimi tveganji so kreditni derivativi. Vprašanje pa je, kam se kreditno tveganje prenaša. Največji kupci kreditnih derivativov so zavarovalnice in pokojninski skladi, ki s prodajo zaščite želijo povečati svoje dobičke (Persuad, 2002, str. 7). Problem predstavlja dejstvo, da zavarovalnice, za razliko od bank, razpolagajo le z javno dostopnimi informacijami o kreditojemalcih, nimajo pa z njimi neposrednih stikov. To vpliva na volatilitnost delniškega trga, kjer se vsaka nova informacija odrazi na spremembi delniških indeksov. To pa seveda vpliva tudi na individualne investitorje. Kreditni derivativi sicer prinašajo večjo varnost bankam, ne pa tudi celotnemu finančnemu sistemu.

4.3.2 Listinjenje na osnovi paketa posojil

Listinjenje je izraz, ki ga nekateri nadomeščajo tudi z izrazoma sekurizacija in papirizacija, ker je povezano z vrednostnimi papirji ali listinami. Listinjenje lahko pomeni tri različne stvari in sicer zadolževanje dolžnikov v obliki vse večjega izdajanja vrednostnih papirjev, izdajanje obveznic s strani banke na osnovi bančnih kreditov ali drugega finančnega premoženja in izdajanje vrednostnih papirjev na osnovi kreditov ali terjatev s strani banke (Ribnikar, 1996, str. 48). V nadaljevanju se bomo osredotočili na slednji pomen listinjenja.

Listinjenje kot mehanizem združevanja kreditov, prodaje kreditov in izdaje vrednostnih papirjev na podlagi paketa kreditov se je najprej razvilo v ZDA. Banka terjatve, ki jih ima na podlagi danih in neodplačanih kreditov, združi v paket glede na njihove lastnosti (višina in vrsta obrestne mere, način odplačevanja glavnice, zapadlost) in jih proda državni ali zasebni instituciji. Ta izda vrednostne papirje, katerih lastnosti (denarni tok) so odvisne od lastnosti posojil v paketu. Izdajatelj z gotovino, ki jo pridobi s prodajo vrednostnih papirjev, plača odkupljene terjatve (Mejač Krassnig, 1997, str. 2). Listinjenje torej povečuje likvidnost bančnega premoženja.

Slika 2: Listinjenje bančnega premoženja

Vir: Mejač Krassnig, 1997, str. 3

Banka na ta način iz svoje premoženjske bilance izloči del finančnega premoženja (terjatev), ga spremeni v gotovino in spremeni aktivo svoje premoženjske bilance. Namesto, da bi banka imela v svoji aktivi kredite do njihove zapadlosti in bila izpostavljena kreditnemu in obrestnemu tveganju, pridobi gotovino. Z njo lahko odobrava nove kredite, odplača obveznosti do svojih upnikov in zmanjša absolutno velikost premoženjske bilance. Poleg tega se s pomočjo listinjenja spreminja tudi vir prihodka banke, vedno pomembnejši postajajo neobrestni prihodki oziroma provizije, vedno manj pa obresti. Banke se hkrati tudi tesno povezujejo s trgom kapitala.

Vrednostni papirji, ki se izdajo na podlagi paketa kreditov (hipotekarnih ali drugih vrst), so vrednostni papirji z visoko boniteto, zato izdajatelj lahko izda vrednostne papirje, ki dajejo nižjo obrestno mero kot krediti, ki so podlaga za izdajo vrednostnih papirjev. Razlika v obrestni meri je izdajateljev zaslužek (Mejač Krassnig, 1997, str. 3). Pomembno je, da imajo vrednostni papirji, ki se izdajo na osnovi paketa kreditov, nizko kreditno tveganje, zato običajno neka državna ali privatna institucija jamči za pravočasno in celotno izplačilo obresti in glavnice (Ribnikar, 1996, str. 49).

Prednosti listinjenja za banko so torej naslednje (Fabozzi, Konishi, 1991, str. 413-418):

- zmanjšanje izpostavljenosti obrestnemu tveganju,
- pridobitev svežega denarja takoj in ne v daljšem časovnem obdobju,
- zvečanje kapitalske ustreznosti,
- znižanje potrebnega zneska rezervacij za kredite,
- zmanjšanje izpostavljenosti kreditnemu tveganju (razpršenost naložbenega portfelja),
- zmanjšanje izpostavljenosti kreditnemu tveganju nasproti enemu komitentu,
- izboljšanje strukture zapadlosti aktive in pasive,
- zvišanje obrestnih prihodkov,
- pridobitev dodatnega zaslužka iz neobrestnih prihodkov,
- diverzifikacija pridobivanja virov sredstev.

Seveda pa je listinjenje povezano tudi z določenimi pomanjkljivostmi in dodatnimi stroški, ki izhajajo predvsem iz stroškov za informiranje investitorjev, stroškov ocene bonitete vrednostnega papirja, stroškov provizije za prevzemnika («underwriter»), stroškov zagotavljanja dodatnega zavarovanja oziroma povečanja bonitete vrednostnega papirja in administrativnih stroškov (Mejač Krassnig, 1997, str. 3). Določeno tveganje predstavlja tudi odpoved dohodku ob ugodnih gibanjih obrestnih mer.

Za listinjenje je na splošno primerna katerakoli terjatev, ki ima določen denarni tok. Poleg tega morajo imeti terjatve še naslednje lastnosti (Mejač Krassnig, 1997, str. 3-4):

- denarni tok mora biti periodičen in vnaprej časovno določen,
- denarni tok mora biti predvidljiv oziroma morajo obstajati statistični podatki, s katerimi ga je mogoče predvideti (npr. odstotek neplačil, odstotek predčasnih odplačil...),
- terjatve morajo imeti nizko kreditno tveganje (oziroma nizko stopnjo neizterljivosti),
- terjatve morajo imeti zavarovanje, za katerega je značilna možnost hitrega unovčenja oziroma jih mora spremljati dodatna oblika povečanja bonitete (npr. poroštvo),
- terjatve morajo biti po številu tako velike, da je izdaja vrednostnih papirjev ekonomsko upravičena,
- posamezne terjatve morajo biti med seboj podobne (zapadlost, vrsta obrestne mere, višina obrestne mere, način odplačila glavnice).

Najbolj primerni so hipotekarni krediti, ki jih odlikuje tudi močan motiv odplačevanja, ki je povezan z življenjsko eksistenco kreditojemalca. Hipotekarni kredit je kredit, zavarovan z nepremičnino, pri katerem ima kreditodajalec pravico, da zastavljeno nepremičnino zapleni in proda, če kreditojemalec ne izpolnjuje svojih pogodbenih obveznosti (Fabozzi, 1995, str. 483). Manj primerni za listinjenje so krediti s spremenljivo obrestno mero, ker je njihov denarni tok manj predvidljiv, saj je odvisen od gibanja obrestnih mer. Najmanj primerni so krediti podjetjem, ki so prilagojeni željam in okoliščinam (denarni tokovi niso nujno periodični, možni so dogovori o spremembah osnovnih pogojev kreditiranja, predčasna odplačila so nepredvidljiva).

Kot smo že uvodoma povedali, se je listinjenje začelo razvijati v ZDA, kjer je imela ameriška država pomembno vlogo pri njegovem razvoju. Ameriška vlada namreč verjame, da je v njenem interesu, da zagotovi svojim državljanom ugodne stanovanjske in bivanjske razmere. Začetki posegov v primarni trg segajo v čas velike depresije, ko je država začela spodbujati uvajanje hipotekarnih kreditov z nespremenljivo obrestno mero, mesečnim odplačevanjem in zavarovanjem kreditov pri državnih ustanovah.

Do velikih sprememb je prišlo v 70. letih, ko je gonilna sila razvoja sekundarnega trga hipotekarnih kreditov postalo listinjenje. Država je igrala pomembno vlogo na področju ustvarjanja in zagotavljanja likvidnosti sekundarnega trga hipotekarnih kreditov, kjer so se državne agencije pojavljale v vlogi kupcev ter občasno prodajalcev hipotekarnih kreditov in izdajateljev vrednostnih papirjev. Poleg tega je država vplivala na homogenizacijo kreditne dejavnosti oziroma primarnega trga hipotekarnih kreditov na način, da je preko državnih agencij,

ki so kupovale kredite, zahtevala, da le-ti ustrezajo določenim lastnostim, kot so vrsta kredita, vrsta obrestne mere, kreditni pogoji, vsebina kreditne pogodbe.

Zavarovanje pred kreditnim tveganjem sta prevzeli Zvezna stanovanjska agencija (FHA) in Agencija za vojne veterane (VA) (Mejač Krassnig, 1997, str. 4). Za kredite, ki jih zavarujeta, zahtevata izpolnitev določenih pogojev glede razmerja med višino mesečne anuitete in prihodkov, razmerja med višino kredita in vrednostjo nepremičnine in najvišjega zneska kredita. Vlogo izdajateljev vrednostnih papirjev in porokov igrajo tri vladne agencije: Vladno nacionalno hipotekarno združenje (s kratico GNMA ali »Ginny Mae«), Zvezno nacionalno hipotekarno združenje (s kratico FNMA ali »Fannie Mae«) in Zvezna hipotekarna družba za stanovanjska posojila (s kratico FHLMC ali »Freddie Mac«) (Saunders, 1997, str. 601-602).

Vse tri agencije jamčijo za pravočasno plačilo obresti in vračilo glavnice, ki jih je investitorjem dolžan plačevati izdajatelj, tako da investitor prejme obljubljeni denarni znesek tudi, če kreditojemalec svoje obveznosti poravnava z zamudo. FNMA in FHLMC kupujeta hipotekarne kredite, ki jih nato združita glede na skupne značilnosti in izdaja vrednostne papirje. Naloga GNMA je, da izdaja poročila za kredite, ki ustrezajo vnaprej določenim pogojem glede velikosti, zavarovanja pred kreditnim tveganjem, vrste obrestne mere ipd. Izdajatelji vrednostnih papirjev so banke ali njihova podjetja.

Sistem kreditiranja se je spremenil do te mere, da vanj niso vključene le banke, ampak tudi druge institucije. Banka odobrava hipotekarne kredite, jih proda naprej neki drugi instituciji, npr. investicijski banki, ki na njihovi osnovi izdaja vrednostne papirje in se zavaruje pred kreditnim tveganjem pri zavarovalnici. Investicijska banka lahko proda pravico servisiranja hipotekarnih kreditov neki za to specializirani instituciji in proda vrednostne papirje posameznikom ali institucionalnim investitorjem (Fabozzi, Modigliani, 1992, str. 26).

Vrednostni papirji, ki nastajajo v procesu listinjenja, so vrednostni papirji, zavarovani s hipotekami (mortgage-backed securities) in vrednostni papirji, zavarovani s premoženjem, kot so terjatve iz naslova kreditnih kartic, avtomobilskih kreditov ipd. (asset-backed securities). Terjatve, ki so podlaga za zavarovanje, predstavljajo poleg zavarovanja tudi vir za odplačevanje obveznosti, ki jih je obljubil izdajatelj. Denarni tok sestavljajo plačilo obresti, vračilo glavnice in predčasna odplačila. Vrednostni papirji oziroma obveznice, ki se izdajo na osnovi paketa hipotekarnih kreditov, so lahko dveh vrst. Razlika med enimi in drugimi izhaja iz načina razporejanja denarja, ki priteka od hipotekarnih kreditov, med vrednostne papirje, ki so izdani na osnovi teh kreditov (Ribnikar, 1996, str. 49). Ta denar je po odbitku vnaprej določene provizije namenjen za servisiranje obveznic.

Vrednostne papirje, ki so zavarovani s hipotekami, razdelimo na pretočne in nepretočne obveznice. Za pretočne obveznice (pass through securities) je značilno, da jih servisira nekdo drug in ne njihov dolžnik. Servisirajo jih dolžniki iz naslova hipotekarnih kreditov, na osnovi katerih so obveznice izdane. Ime so dobile zaradi vloge izdajatelja, ki posreduje oziroma prenaša

prejeta plačila od kreditojemalcev. Denar teče preko dolžnika obveznic k njihovim lastnikom ali upnikom. Kreditorejmalci odplačujejo kredite mesečno, prejeta odplačila pa izdajatelj investitorjem prav tako posreduje mesečno.

Obrestna mera obveznic je določena v odvisnosti od obrestne mere hipotekarnih kreditov oziroma od tehtane povprečne obrestne mere v primerih, ko je v paketu več kreditov z različnimi obrestnimi merami (Mejač Krassnig, 1997, str. 5). Ves denar, ne glede na to, kaj je njegov vir (plačilo obresti, odplačilo glavnice ali predčasno odplačilo), se izplača sorazmerno vsem imetnikom obveznic. Vsaka obveznica dobi enak znesek. Če je več predčasnih odplačil, je večji znesek namenjen za odplačilo glavnice. Pri tovrstnih obveznicah se denar, ki priteka od poplačil kreditov, zmanjša za provizije, sorazmerno razporedi za pokrivanje vseh obveznic, ki so vse enake – so samo enega razreda (Ribnikar, 1996, str. 49-50).

Pretočne obveznice izdajajo državne institucije ali zasebni izdajatelji. Pretočne obveznice državnih izdajateljev (FHLMC, FNMA, GNMA) se imenujejo agencijske pretočne obveznice, pretočne obveznice zasebnih izdajateljev pa privatne pretočne obveznice. Privatni izdajatelji so poslovne banke, zavarovalnice oziroma njihova podjetja in investicijski bankirji.

Največja pomanjkljivost teh vrednostnih papirjev je povezana s predvidljivostjo denarnega toka. Predčasna odplačila kreditov (odvisna od tržne obrestne mere, značilnosti paketa posojil, sezonskih dejavnikov in ekonomske aktivnosti gospodarstva) vplivajo na dejansko zapadlost, ki se lahko spremeni od tridesetletne v tridesetdnevno (Mejač Krassnig, 1997, str. 6). Investitor je zato izpostavljen tveganju reinvestiranja.

Ker za vse investitorje ni enako ugodno, če je vnaprej neznan, kdaj bodo obveznice odplačane, koliko bo predčasnih odplačil kreditov in kdaj bo do njih prišlo, je nastala druga vrsta obveznic, ki se imenujejo nepretočne obveznice (collateralized mortgage obligations ali CMOs) (Ribnikar, 1996, str. 50). V nasprotju s pretočnimi obveznicami je pri teh več razredov in sicer od najmanj 3 do največ 17. Denar, ki priteče od kreditov, se ne razporeja med posamezne razrede obveznic sorazmerno.

Za vse razrede je določena obrestna mera. Čim višji je razred, najvišji je razred A, tem nižja je obrestna mera. Denar, ki priteka od servisiranja hipotekarnih kreditov in predčasnih odplačil, gre najprej za plačilo obresti. Če ga kaj ostane, se razporedi naprej za odplačilo obveznic razreda A. Ko so odplačane obveznice tega razreda, se s presežkom denarja, potrebnega za plačilo pogodbenih obresti, pričnejo odplačevati obveznice razreda B, zatem C in tako naprej do zadnjega razreda.

Posebnost nepretočnih obveznic so obveznice Z razreda (ime prihaja od »zero coupon bond«) in obveznice R ali rezidualnega razreda. Obveznica Z razreda je brez kuponov. Do dosvetja in izplačila se obresti pripisujejo in ob dosvetju se izplačajo hkrati z glavnico. Obveznice R razreda so deležne ostanka, če kaj ostane, ko so bile odplačane vse obveznice vseh rednih razredov

(Ribnikar, 1996, str. 50). Ker je obrestna mera za hipotekarne kredite nekoliko višja od obrestne mere, ki jo prinašajo obveznice, se nabere več obresti, če je predčasni odplačil manj, kakor se je načrtovalo. Poleg tega se nabere še nekaj nenačrtovanih obresti, ker se vselej nekaj časa denar zadržuje, preden se izplača imetnikom rednih razredov.

Za nepretočne obveznice R razreda je značilno, da se za razliko od vseh drugih obveznic njihova vrednost spreminja v isti smeri, kakor se spreminja tržna obrestna mera. Če se tržna obrestna mera znižuje, se vrednost teh obveznic tudi znižuje. Naraščajoča obrestna mera zmanjša delež predčasni odplačil hipotekarnih kreditov. Zaradi tega se pri višji tržni obrestni meri nabere več obresti, ki so na voljo za obveznice R razreda in tako se vrednost teh obveznic poveča. Banke tovrstne obveznice uporabljajo predvsem kot instrumente za zaščito pred tveganjem, ki so mu izpostavljene z nakupom obveznic rednih razredov. Obveznice razreda R so zanimive tudi za investitorje, ki vlagajo v bolj tvegane vrednostne papirje. Velikost ostanka je namreč težko predvidljiva, poleg tega imajo omejeno likvidnost, vendar pa so praviloma tudi visoko donosne.

Obveznice razreda A, ki imajo najkrajšo ročnost in investitorju ne dajejo skoraj nobene zaščite pred tveganjem reinvestiranja, so zanimive za hranilnice in poslovne banke, ki iščejo kratkoročne naložbe. Obveznice razreda B dajejo nekoliko višjo stopnjo zaščite pred tveganjem reinvestiranja in so zanimive za pokojninske sklade, zavarovalnice in nekatere banke. Obveznice višjih razredov zanimajo zavarovalnice in pokojninske sklade, ki vlagajo v dolgoročne naložbe, da bi ustrezale zbranim dolgoročnim sredstvom (Mejač Krassnig, 1997, str. 7).

V procesu listinjenja poleg pretočnih in nepretočnih obveznic, ki so zavarovane s hipotekami, nastajajo tudi vrednostni papirji, zavarovani z drugim bančnim premoženjem (asset-backed securities). Večina je sicer znana pod drugimi imeni, kot so CARs (Certificates of Automobile Receivables) – vrednostni papirji, zavarovani s terjatvami iz avtomobilskih kreditov, CARDs (Certificates of Amortizing Revolving Debt) – vrednostni papirji, zavarovani s terjatvami do imetnikov kreditnih kartic ali CLEOs (Computer Lease Receivables Backed Securities) – vrednostni papirji, zavarovani z najemninami za računalniško opremo (Mejač Krassnig, 1997, str. 7).

Listinjenje na področju drugega bančnega premoženja se je začelo razvijati nekoliko kasneje kot na področju hipotekarnih kreditov. Prve tovrstne transakcije so bile sklenjene sredi 80. let. Glavno oviro so na začetku predstavljale pomanjkljivosti na področju zavarovanja. Ta problem je bil presežen, ko so se namesto državnih garancij (ki so prisotne na področju listinjenja hipotekarnih kreditov) začele uveljavljati druge oblike zavarovanja, kot so akreditivi, poročila, zavarovalne police (Bhattacharya, Fabozzi, 1996, str. 4).

4.3.3 Sekundarni trg kreditov

V 90. letih se je obseg trgovanja kreditov na sekundarnem trgu zelo razširil. Od leta 1991 do leta 1997 se je obseg povečal skoraj za 600% (Fabozzi, 1998, str. 83). Razlogi za takšen razmah

izhajajo iz rasti na trgu sindiciranih kreditov in iz povečanja slabih kreditov. Poleg tega se je spremenila tudi struktura investitorjev na sekundarnem trgu kreditov. Namreč, v 80. letih so prevladovalе banke, finančne organizacije in občasno zavarovalnice. Danes pa so glavni investitorji vzajemni skladi, skladi pokojninskega zavarovanja in številne zavarovalnice.

Zaradi povečanega obsega trgovanja kreditov na sekundarnem trgu se je pojavila potreba po oblikovanju standardov trgovanja. Leta 1995 se je oblikovala skupina, sestavljena iz velikih finančnih institucij, ki so imele izkušnje na področju trgovanja kreditov na sekundarnem trgu. Njen osnovni cilj je bilo oblikovanje standardiziranih operativnih postopkov in pravil ter ostalih mehanizmov za trgovanje s krediti, bodisi takimi, ki se redno odplačujejo ali takimi, ki so v zamudi. Kot posledica delovanja te skupine se je oblikovala posebna organizacija z imenom Loans Syndications and Trading Association (LSTA). To je neprofitna organizacija, ki je oblikovala standarde trgovanja komercialnih kreditov z namenom razvoja učinkovitega, likvidnega in profesionalnega sekundarnega trga kreditov.

Aktivnosti, s katerimi se LSDA ukvarja so (Fabozzi, 1998, str. 85):

- oblikovanje standardizirane dokumentacije za trgovanje,
- oblikovanje priznane tržne prakse,
- objavljanje pravil trgovanja na sekundarnem trgu kreditov,
- enkrat mesečno objavljanje cenika,
- organiziranje arbitraže v skladu s predpisanimi postopki v primeru nesoglasij glede cene,
- oblikovanje foruma z namenom razprave o razvoju na trgu in pomembnih informacijah.

Vsi postopki in dokumentacija, ki jih LSTA objavlja, imajo naravo priporočila in jih lahko kupec in prodajalec ustrezno spreminjata in prilagajata. LSTA namreč ni regulatorno telo. LSTA tudi ne opredeljuje razlike med slabimi krediti in krediti, ki se redno odplačujejo. Težko je namreč postaviti pravila oziroma ostro ločiti ti dve kategoriji, saj vedno obstaja neko vmesno področje in kar se eni pogodbeni stranki zdi slabo, je v očeh druge lahko dobro. Zato je naloga pogodbenih strank, da opredelijo, kakšne kvalitete je kredit, ki je predmet trgovanja.

Obstajata dva osnovna načina prodaje kreditov oz. prenosa kreditnih obveznosti med strankama in sicer participacija ter odstop (cesija). V primeru participacije kupec kredita ne postane pogodbeni stranka, ampak ostane prvotna kreditna pogodba med prodajalcem kredita in kreditojemalcem še vedno v veljavi. Zato ima kupec kredita le omejene možnosti spreminjanja pogojev kreditiranja in sicer le z vidika obrestne mere in zavarovanja kredita (Saunders, 2000, str. 652). Posledica tega je, da je kupec kredita v primeru participacije izpostavljen dvojnemu tveganju in sicer na strani kreditojemalca in na strani banke, ki mu je kredit prodala.

Zaradi navedenih razlogov prihaja v praksi v večini primerov (več kot 90%) do prodaje kreditov na osnovi odstopa, kjer kupec prevzame vse pravice in obveznosti iz naslova kreditne pogodbe, pri čemer mora svoje soglasje praviloma dati tudi kreditojemalec. Zelo pomembna pri tem je tudi ureditev zavarovanja. Postopki za izvedbo tovrstnih prodaj kreditov so zato precej dolgotrajni,

pogosto pa se celo zgodi, da ne pride do njihove izvedbe.

S prodajo kreditov banke želijo zmanjšati kreditno tveganje in povečati diverzifikacijo naložb. Poleg tega na ta način povečajo neobrestne prihodke na račun obrestnih prihodkov. Banka s prodajo kreditov ne zmanjšuje le kreditnega in obrestnega tveganja banke, ampak povečuje likvidnost svojih sredstev in s tem zmanjšuje tudi likvidnostno tveganje. Hkrati prodaja kreditov ugodno vpliva tudi na povečanje količnika kapitalske ustreznosti, kot razmerja med kapitalom, ki v primeru prodaje kreditov ostaja nespremenjen, in sredstev, ki se s prodajo zmanjšajo.

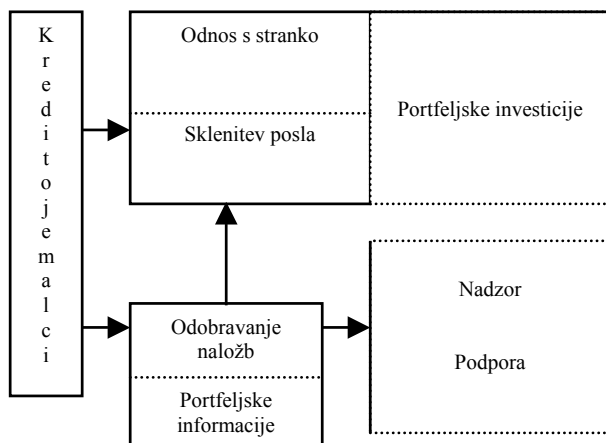
Obstajajo pa tudi določene pomanjkljivosti, ki jih prinaša prodaja kreditov. Namreč, prodaja kredita lahko negativno vpliva na odnos banke do kreditojemalca, saj kaže na določeno nezaupanje s strani banke. Zlasti v primerih prodaje slabih kreditov se pojavljajo številni pravni problemi, predvsem z vidika vrstnega reda poplačila v primeru bankrota in z vidika prenosa pravic iz naslova zavarovanja kredita.

4.4 Vpliv novih načinov upravljanja kreditnega portfelja na organizacijo banke

Metode, ki se uporabljajo pri upravljanju kreditnega portfelja, so že dolgo poznane na področju investicijskega bančništva. Moderna portfeljska teorija, ki jo je začel razvijati Harry Markowitz v 50. letih, temelji na uravnavanju donosov in tveganja v portfelju in na razpršenosti portfelja, ki prinaša boljše donose v primerjavi s koncentriranim portfeljem (Rutter, 2000, str. 31). Poznavanje kreditnega portfelja, ocenjevanje tveganj, oblikovanje politike za upravljanje tveganj in nenazadnje oblikovanje ustrezne organizacijske strukture so osnovne predpostavke za oblikovanje ustreznega modela poslovanja. Aktivno upravljanje kreditnega portfelja zahteva spremembe v kulturi organizacije, predvsem z vidika novega pristopa k procesu kreditiranja.

Prednosti aktivnega upravljanja kreditnega portfelja lahko banka izkoristi le ob ustrezni reorganizaciji svojega poslovanja. Na začetnih stopnjah razvoja upravljanja kreditnega portfelja se banke tradicionalno držijo načina poslovanja, za katerega je značilno, da banka kredit odobri in ga ves čas do njegove zapadlosti tudi obdrži v svojem portfelju. Poslovanje je razdeljeno na dve osnovni funkciji. Prva je odgovorna za odnos s stranko ter spremljanje in nadzor nad odplačevanjem naložb, ki ostajajo v portfelju do zapadlosti. Druga funkcija se ukvarja z odločanjem o naložbah in zbiranjem ter analiziranjem informacij o kreditnem portfelju. V večini primerov je tok sredstev enosmeren in sicer od bančnih strank v bilanco banke, izjema so le veliki sindicirani krediti (Kuritzes, 1998, str. 2). Osnovni problem takšnega načina poslovanja je v tem, da so t.i. skrbniki podjetij običajno specializirani in zato obdelujejo le omejeno število komitentov. Posledično je kreditni portfelj visoko koncentriran, kar je potencialno zelo nevarno, saj lahko kriza v določeni panogi ali v določeni regiji povzroči velike izgube za banko. Potreba po zaščiti pred sistematičnim tveganjem je tako pripomogla k razvoju upravljanja portfelja tudi na področju kreditiranja.

Slika 3: Tradicionalni model poslovanja in njegov vpliv na organizacijo banke

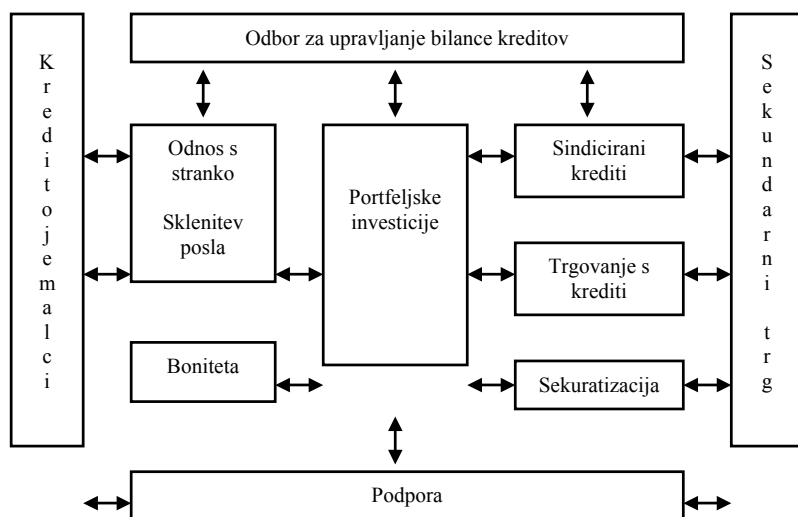

Vir: Kuritzes, 1998, str. 2

Aktivno upravljanje kreditnega portfelja zahteva centralizirano organizacijsko enoto, ki se ukvarja s portfeljskimi investicijami. Ta enota je umeščena med enote, ki sklepajo posle s strankami in sekundarnim trgom. Naložbe, ki sestavljajo portfelj, so v njeni lasti in posledično je odgovorna za rezultat v izkazu uspeha. Na osnovi analize tveganja in donosnosti sprejema odločitve o nakupih in prodajah posameznih naložb in o tem, po kakšni ceni se z njimi trguje.

Novi model poslovanja se sestoji iz vrste aktivnosti, od katerih vsaka prinaša svojo ekonomsko vrednost.

Slika 4: Sodobni model poslovanja in njegov vpliv na organizacijo banke

Vir: Kuritzes, 1998, str. 2

Organizacijske enote, ki ustvarjajo odnose s strankami in z njimi sklepajo posle, so osredotočene na prodajo kreditov in ostalih produktov banke. Dodano vrednost ustvarjajo z zadovoljevanjem

potreb strank po različnih bančnih produktih, z zaračunavanjem cen tem produktov, ki so enake ali presegajo cene, oblikovane s strani enote za upravljanje kreditnega portfelja, in z upravljanjem svoje lastne produktivnosti in stroškovne učinkovitosti. V bodoče se bo ta funkcija verjetno razvila v smeri, da bo plačana glede na dodano vrednost, ki jo ustvarja v obliki provizije. Neposredni prodajalci produktov banke so soočeni s težko nalogo in sicer kako zagotoviti, da bodo kreditojemalci sprejeli prodajo kreditov (Erisk, 1999, str. 4).

Naloga enote, ki se ukvarja z določanjem bonitete kreditojemalcev in posameznih naložb, je objektivno oblikovanje bonitetne ocene, ki je temelj za določitev transferne cene naložbe. V izogib konfliktom mora biti ta funkcija ločena od enote za odnos s strankami in sklepanje poslov ter enote za portfeljske investicije.

Enota za portfeljske investicije je lastnik vseh naložb v portfelju in prevzema tudi odgovornost za njegov donos. Upravlja naložbe, ki jih ima v portfelju, in po eni strani določa ceno, po kateri je pripravljena kupiti naložbo na internem trgu od enote za sklepanje poslov, in po drugi strani ceno, po kateri je pripravljena kupiti, prodati oziroma zaščititi posamezno transakcijo na sekundarnem trgu. Dodano vrednost ustvarja z oblikovanjem takšnih cen, ki prinašajo ciljni donos in z izboljšanjem diverzifikacije portfelja ter zmanjšanjem kapitalskih zahtev. Njen donos je odvisen od tega, kako učinkovito uporablja informacije o kreditnem tveganju, od strategije diverzifikacije in oblikovanja cen ter sposobnosti, da izkoristi najširšo možno paleto produktov za upravljanje kreditnega portfelja (Erisk, 1999, str. 4). Zato mora enota za portfeljske investicije razpolagati z ustrezno tehnologijo, ki ji nudi informacije o izpostavljenosti banke v realnem času, z orodji za ocenjevanje in nadzor tveganja in z ozko specializiranimi kadri. Zagotavljanje ažurnih podatkov, ki jih enota za portfeljske investicije potrebuje o sklenjenih poslih, je pogosto ena od najzahtevnejših nalog.

Odbor za upravljanje bilance kreditov (ALCO) postavlja finančne in kapitalske cilje za celoten kreditni portfelj. Poleg tega omejuje pristojnost enote za portfeljske investicije z vidika dopustnih investicij in instrumentov upravljanja kreditnega portfelja ter razrešuje morebitne notranje konflikte.

Podpora kreditnemu poslovanju je samostojna funkcija, ki ustvarja dodano vrednost na podlagi stroškovne učinkovitosti. Obstaja tudi možnost, da se ta funkcija prenese na tretjo osebo izven banke.

Prednost aktivnega upravljanja kreditnega portfelja je v transparentnosti, ki izhaja iz organizacije načina poslovanja. Posamezne funkcije nosijo jasno odgovornost za doseganje dodane vrednosti, načini za njeno doseganje pa se med funkcijami razlikujejo. Tako enota, ki skrbi za odnose s strankami, svoj del dodane vrednosti prinaša s produktivnostjo in ustreznim oblikovanjem cen bančnim produktom. Enota za portfeljske investicije skrbi za donos in izkoriščenost ekonomskega kapitala, podpora pa za stroškovno učinkovitost. Določanje internih cen naložb s strani enote za portfeljske investicije pozitivno vpliva na oblikovanje cen produktov, ki v večji

meri temeljijo na tveganju, povezanem s posamezno naložbo.

Nova organizacija vpliva tudi na boljšo diverzifikacijo in znižuje stroške ekonomskega kapitala preko aktivnega iskanja ustreznega zavarovanja na sekundarnem trgu. Poleg tega spodbuja razvoj novih poslovnih priložnosti na področju trgovanja s krediti, strukturiranja produktov in kreditnih derivativov ter spodbuja k racionalizaciji procesov, predvsem na področju podpornih funkcij, ki same upravljajo s svojimi stroški.

Pomembna prednost aktivnega upravljanja kreditnega portfelja je tudi ta, da spodbuja specializacijo. Pri tradicionalnem modelu poslovanja, kjer banke odobrijo posojilo in ga nato obdržijo v bilanci do zapadlosti, so banke prisiljene slediti podobnim strategijam, ki temeljijo na celostnem pristopu k poslovanju. Nov način poslovanja pa bankam omogoča, da same izberejo aktivnosti, ki jih želijo ponujati. Lahko se celo zgodi, da se bodo posamezne banke specializirale do te mere, da bodo svojo funkcijo upravljanja kreditnega portfelja prepustile drugim, same pa bodo za druge izvajale sklepanje poslov s strankami in se razvijale predvsem na področju odnosov z njimi.

Seveda pa je danes število bank, ki aktivno upravljajo svoj kreditni portfelj, relativno majhno, se pa vsekakor povečuje. Najpomembnejši elementi, ki jih mora banka zagotoviti za aktivno upravljanje kreditnega portfelja so:

- stalen dotok kvalitetnih podatkov o izpostavljenosti tveganju vseh vrst, kar je zelo zahtevna naloga predvsem zato, ker običajno kreditne pogodbe niso standardizirane,
- oblikovanje modelov za izračun donosov ob upoštevanju tveganja,
- upravljanje portfelja ex post, kar pomeni, da mora imeti upravljavec portfelja pooblastila za nakup, prodajo ali zavarovanje naložb v portfelju v skladu z želeno tveganostjo.

Z razvojem aktivnega upravljanja kreditnega portfelja se meje med investicijskim in komercialnim bančništvom zmanjšujejo, krediti pa postajajo likvidna kategorija v bilanci stanja. Za dosego čim boljše diverzifikacije kreditnega portfelja in njegovega donosa banke kreditov ne le prodajajo, ampak jih tudi kupujejo. Na ta način imajo možnost občutno zmanjšati svoj ekonomski kapital.

5. Razmere na področju upravljanja kreditnega portfelja v slovenskih bankah

Tveganja, katerim so banke pri svojem poslovanju izpostavljene, nadzira centralna banka na osnovi veljavne zakonodaje, predpisov in sklepov. V Sloveniji področje bančništva urejajo: Zakon o banki Slovenije, Zakon o bankah in hranilnicah, Zakon o Agenciji Republike Slovenije za zavarovanje vlog v bankah in hranilnicah, Zakon o predsanaciji, sanaciji, stečaju in likvidaciji bank in hranilnic ter še nekateri drugi zakoni in sklepi, ki jih v skladu s svojimi nalogami izdaja Banka Slovenije.

Pomemben akt, ki bistveno vpliva na upravljanje kreditnega portfelja v slovenskih bankah je Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic, ki je od svoje prve objave v letu 1991 doživel kar nekaj sprememb. V nadaljevanju tega poglavja bomo zadnji veljavni sklep, ki ureja spremljanje in ocenjevanje kreditnih tveganj in razvrščanje aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk, tudi podrobneje predstavili. V skladu s Sklepom o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic mora banka za namen izračuna kapitalske zahteve za kreditno tveganje ugotoviti višino tveganju prilagojene aktive. Tudi povzetek najpomembnejših vidikov tega sklepa za upravljanje kreditnega portfelja bomo povzeli v nadaljevanju. Z namenom pridobitve jasnejše slike o kreditnih tveganjih, s katerimi se soočajo slovenske banke, bomo podali povzetek analize sprememb v portfelju slovenskih bank in ocenili kreditna tveganja posameznih dejavnosti.

5.1 Veljavna zakonodaja v Sloveniji

Banke so pri upravljanju kreditnega portfelja omejene z veljavno zakonodajo, ki se zaradi prilagajanja zahtevam Evropske unije stalno spreminja. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic in Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic za banke, ki poslujejo v Sloveniji, predstavljata okvir pri izvajanju aktivnosti upravljanja kreditnega portfelja. Oba sklepa imata osnovo v Baselskem sporazumu in evropskih direktivah.

5.1.1 Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk

V skladu s Sklepom o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic je kreditno tveganje opredeljeno kot tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti dolžnika do banke (Uradni list št. 24, 2002, str. 1870). Banka mora oceniti višino potencialnih izgub iz naslova kreditnega tveganja in razvrstiti aktivne bilančne in zunajbilančne postavke v skupine glede na oceno sposobnosti dolžnika z vidika izpolnjevanja obveznosti do banke ob dospelosti in kvalitete zavarovanja.

Med tvegane bilančne postavke banke se uvrščajo dospeli in nedospeli kratkoročni in dolgoročni krediti, naložbe v vrednostne papirje in dolgoročne naložbe v kapital, eskontirane menice, terjatve iz naslova izvedenih finančnih instrumentov, s katerimi se trguje na prostem trgu, naložbe v nepremičnine, obračunane obresti, nadomestila in provizije ter terjatve za plačane garancije, avale in druge prevzete obveznosti, vloge pri bankah ter ostale postavke, ki jih je možno razporediti na posameznega dolžnika. Tvegane zunajbilančne postavke banke pa obsegajo izdane garancije, avale, nekrute akreditive, prevzete nepreklicne obveznosti iz odobrenih kreditov in odobrene neizkoriščene limite iz okvirnih kreditov, odobrene in neizkoriščene limite po plačilnih karticah oziroma zneske zaupanja po plačilnih karticah ter druge prevzete obveznosti in morebitne obveznosti, na osnovi katerih lahko nastane obveznost plačila s strani banke.

Netvegane bilančne postavke banke so denar v blagajni, stanja na računih pri Banki Slovenije, terjatve do Banke Slovenije in Republike Slovenije, terjatve do Evropskih skupnosti, vlad in centralnih bank držav EEA in z njimi primerljivih držav OECD⁵ ter opredmetena osnovna sredstva in neopredmetena dolgoročna sredstva (Uradni list št. 24, 2002, str. 1870).

Banka mora oceniti dolžnikovo sposobnost z vidika izpolnjevanja obveznosti do banke in kvaliteto zavarovanja terjatev banke po vrsti in obsegu pred odobritvijo vsakega kredita oziroma pred sklenitvijo druge pogodbe, ki je temelj nastanka izpostavljenosti banke. Poleg tega mora banka ves čas trajanja pravnega razmerja, ki je temelj nastanka izpostavljenosti, spremljati poslovanje dolžnika in kvaliteto zavarovanja terjatev banke. Izhodišče razvrstitve je sistematični pregled bančnega portfelja, to je dospelih in nedospelih aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk.

Terjatve se razvrščajo v skupine od A do E na podlagi ocene in vrednotenja dolžnikove sposobnosti izpolnjevati obveznosti do banke ob dospelosti, ki se presoja na podlagi (Uradni list št. 24, 2002, str. 1870):

- ocene finančnega položaja posameznega dolžnika;
- njegove zmožnosti zagotovitve zadostnega denarnega pritoka za redno izpolnjevanje obveznosti do banke v prihodnosti;
- vrste in obsega zavarovanja terjatev do posameznega dolžnika;
- izpolnjevanja dolžnikovih obveznosti do banke v preteklih obdobjih.

Potencialne izgube banke iz naslova kreditnega tveganja se na podlagi razvrstitve terjatev v skupine izračunavajo v povprečju najmanj v višini:

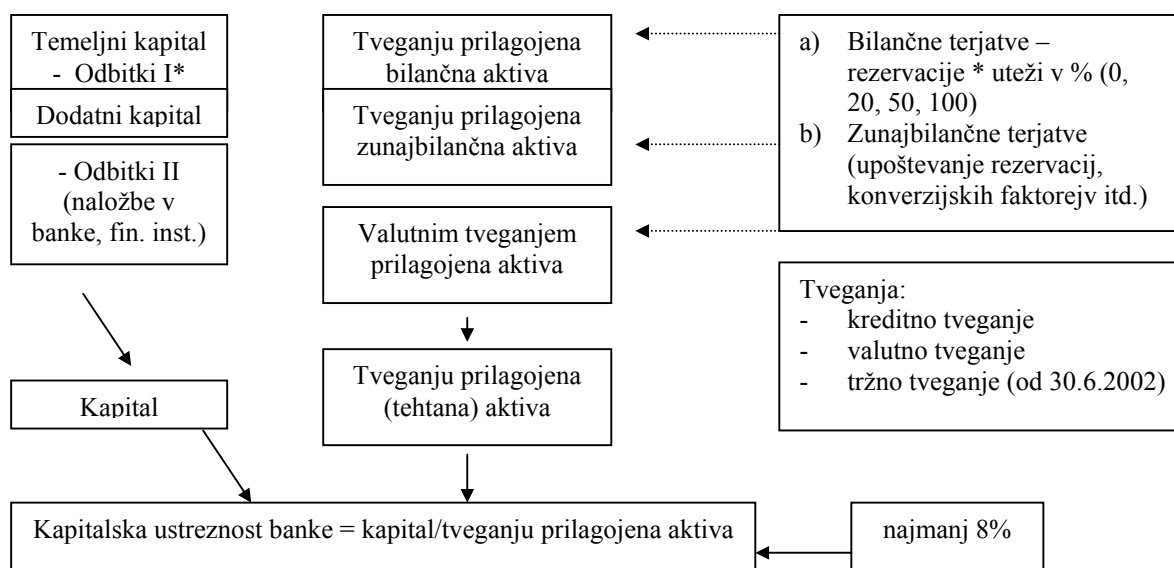
- 10 odstotkov terjatev, razvrščenih v skupino B,
- 25 odstotkov terjatev, razvrščenih v skupino C,
- 50 odstotkov terjatev, razvrščenih v skupino D, in
- 100 odstotkov terjatev, razvrščenih v skupino E.

Restrukturiranje terjatev obsega aktivnosti, ki jih opravi banka v razmerju do dolžnikov, do katerih ima banka terjatve, ki so razvrščene v skupino C, D ali E. Temeljno načelo glede računovodskih postopkov, povezanih z restrukturiranjem terjatev, je takojšnje izkazovanje izgub in potencialnih izgub ter izkazovanje prihodkov šele ob njihovi dejanski realizaciji. Vse dolžnike je potrebno razvrstiti v ustrezno skupino pred vzpostavitvijo terjatve oziroma zunajbilančne obveznosti, nato pa tekoče, najmanj pa trimesečno, oceniti celotni kreditni portfelj in opraviti potrebne prerazvrstitve.

⁵ Države EEA: vse države polnopravne članice EU, Islandija, Liechtenstein, Norveška. Primerljive države OECD: Avstralija, Japonska, Kanada, Nova Zelandija, Švica, ZDA.

5.1.2 Sklep o kapitalski ustreznosti

Slika 5: Kapitalska ustreznost po regulativi Banke Slovenije

* lastne delnice, neopredemetena dolgoročna sredstva, izguba

Vir: Remšak, Šuler, 2001, str. 9

Tveganju prilagojena aktiva je seštevek posameznih bančnih postavk, tehtanih s stopnjo kreditnega tveganja, ki so v skladu z veljavnim Sklepom o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, lahko 0%, 20%, 50% ali 100% (Uradni list št. 24, 2002, str. 1920-1922).

Stopnjo kreditnega tveganja 0% imajo :

- bankovci, kovanci v domači valuti in plemenite kovine,
- terjatve do Banke Slovenije in terjatve, zavarovane z vrednostnimi papirji Banke Slovenije,
- terjatve do Republike Slovenije in terjatve, zavarovane z vrednostnimi papirji ali nepreklicno brezpogojno garancijo Republike Slovenije na prvi poziv,
- terjatve do centralnih bank in vlad držav EEA in nekaterih z njimi primerljivih držav OECD in terjatve, pokrite z nepreklicno, brezpogojno garancijo na prvi poziv ali vrednostnimi papirji teh izdajateljev,
- terjatve do Evropskih skupnosti ali terjatve, zavarovane z vrednostnimi papirji, katerih izdajatelj so Evropske skupnosti,
- terjatve, zavarovane z bančnimi vlogami ali potrdili o vlogah ali drugimi podobnimi instrumenti, ki jih je izdala ali so v posesti pri banki kreditodajalki (štejejo le terjatev ali del terjatve, ki je v celoti pokrit z bančno vlogo, katere rok dospelosti je enak ali daljši od dospelosti terjatve).

Stopnjo kreditnega tveganja 20% imajo:

- terjatve, zavarovane z drugimi jamstvi Republike Slovenije,

- terjatve do Evropske investicijske banke in terjatve, zavarovane z nepreklicno, brezpogojno garancijo ali vrednostnimi papirji te banke,
- terjatve do multilateralnih razvojnih bank, ki jih določi Banka Slovenije in terjatve, zavarovane z nepreklicnimi, brezpogojnimi garancijami ali vrednostnimi papirji teh izdajateljev,
- terjatve do domačih bank ali terjatve, zavarovane z jamstvi oziroma bančnimi garancijami ali vrednostnimi papirji teh bank, razen naložb v kapital in drugih naložb z lastnostjo kapitala,
- terjatve do prvovrstnih bank držav članic ali prvovrstnih tujih bank in terjatve, zavarovane z jamstvi ali vrednostnimi papirji teh bank, razen naložb v delnice in drugih naložb z lastnostjo kapitala,
- kratkoročne terjatve do drugih bank in kratkoročne terjatve, zavarovane z jamstvi oziroma bančnimi garancijami ali vrednostnimi papirji teh bank,
- postavke za denar na poti.

Stopnjo kreditnega tveganja 50% imajo:

- terjatve, ki so v celoti in polno zavarovane z zastavo nepremičnin, ki ustrezajo pogojem, določenem v veljavnem sklepu o razvrstitvi terjatev.

Stopnjo kreditnega tveganja 100% imajo:

- naložbe v osnovna sredstva in zaloge kapitala,
- naložbe v delnice drugih bank in oseb in druge naložbe z lastnostjo kapitala, ki se ne odštevajo od kapitala banke,
- dolgoročne naložbe do bank, ki niso domače banke ali prvovrstne banke,
- vse druge terjatve in druga bilančna aktiva.

Posamezne zunajbilančne postavke, ki predstavljajo klasične potencialne in prevzete obveznosti banke, se preračunajo v kreditno nadomestitveno vrednost z uporabo konverzijskih faktorjev 0%, 20%, 50% in 100% za naslednje skupine zunajbilančnih instrumentov oziroma transakcij:

Skupina z zelo nizkim tveganjem – 0%:

- neizkoriščeni okvirni krediti z rokom originalne zapadlosti do vključno enega leta in brezpogojni preklicni okvirni krediti,
- drugi posli, za katere obstaja nizko tveganje kot:
 - izdane garancije, pokrite z nepreklicnimi garancijami Republike Slovenije,
 - garancije ali drugi instrumenti, ki so pokriti z denarnimi vlogami,
 - preklicni akreditivi.

Skupina z nizkim tveganjem – 20%:

- odprti dokumentarni akreditivi, za katere obstoji možnost samoporavnave oz. blago, na katerega se nanaša, služi kot zastava, ali akreditivi, potrjeni s strani izplačilne banke, z zapadlostjo do enega leta.

Skupina s srednjim tveganjem – 50%:

- neizkoriščeni okvirni krediti s pogodbeno zapadlostjo, daljšo od enega leta in pogojno preklicni okvirni krediti,
- nepreklicne nefinančne garancije in garancije za plačilo carinskega dolga (vključene so storitvene in druge podobne garancije, ki nimajo lastnosti kreditnih substitutov),
- odprti dokumentarni neblagovni akreditivi in akreditivi, potrjeni s strani banke, z zapadlostjo daljšo od enega leta.

Skupina s srednjim tveganjem – 100%:

- druge nepreklicne garancije, jamstva, poročstva itd. (direktni kreditni substituti),
- obveznosti nakupa in povratnega odkupa, pri katerem kreditno tveganje ostane na banki,
- druge postavke morebitnih in prevzetih obveznosti banke.

Za izvedene finančne instrumente se uporabljajo konverzijski faktorji in preračun v kreditno nadomestitveno vrednost. Kreditna nadomestitvena vrednost je odvisna od roka zapadlosti pogodbe, kakor tudi od spremenljivosti obrestnih mer in cen, na katerih temelji določena vrsta instrumenta. Za izračun nadomestitvene vrednosti banke lahko izberejo metodo originalne zapadlosti ali metodo tekoče izpostavljenosti. Kreditno tveganje iz naslova postavk izvedenih finančnih instrumentov je mogoče zmanjšati s pogodbenim pobotanjem, to je pobotanjem terjatev in obveznosti iz naslova transakcij z izvedenimi finančnimi instrumenti z isto pogodbeno stranko.

Kapitalska zahteva za kreditno tveganje se izračuna v višini 8% tveganju prilagojene aktive oziroma z uporabo višjega odstotka, če Banka Slovenije določi višji količnik kapitalske ustreznosti od minimalnega (Uradni list št. 24, 2002, str. 1923).

Gibanje kapitalske ustreznosti slovenskih bank se je do konca leta 1995 povečevalo predvsem na račun strožje zahteve Banke Slovenije glede minimalnega kapitala, potrebnega za opravljanje bančnih poslov (Remšak, Šuler, 2001, str. 10). Pričakovanja Banke Slovenije, ki so imela takrat namen pripeljati tudi do določenih strateških povezav in koncentracije bank, se niso izpolnila. Banke so namreč na povečane zahteve odgovorile z dodatnim zbiranjem kapitala, največkrat preko izdajanja vrednostnih papirjev.

Po letu 1995 je kapitalska ustreznost slovenskih bank začela padati, kar je odraz povečane kreditne aktivnosti bank in metodoloških sprememb s strani Banke Slovenije. Centralna banka je namreč od leta 1996 zaostrovala izkazovanje kapitala in striktnije vplivala na zajemanje bilančnih in zunajbilančnih postavk v tveganju prilagojeno aktivo, kar je imelo za posledico tako povečevanje odbitnih postavk kapitala, kot tudi povečevanje tveganju prilagojene aktive.

5.2 Značilnosti portfelja in kreditna tveganja v slovenskih bankah

Slovenske banke oz. natančneje rečeno banke, ki poslujejo v Sloveniji, so v obdobju tranzicije priča številnim spremembam, ki pomembno vplivajo na njihovo poslovanje.

V skladu z Navodilom za izvajanje sklepa o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk ter sklepa o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic banke najmanj trimesečno poročajo Banki Slovenije o višini in vrsti naložb do posameznega dolžnika, o njegovi razvrstitvi v bonitetne razrede od A do E in v povezavi s tem o oblikovanih rezervacijah. Na osnovi zbranih podatkov Banka Slovenija izdeluje različne analize. V nadaljevanju bomo predstavili povzetek analize, ki se nanaša na spremembe v portfelju slovenskih bank. Sledila pa bo analiza kreditnih tveganj posameznih dejavnosti.

5.2.1 Spremembe v portfelju slovenskih bank

Banke stalno spremljajo poslovanje svojih strank in na podlagi zbranih podatkov izdelujejo bonitetne ocene. Praviloma tovrstne ocene banke delajo enkrat letno, po tem, ko prejmejo finančne izkaze podjetij za preteklo leto. Seveda pa v določenih primerih banke analizirajo tudi vmesne, običajno polletne rezultate podjetij.

Banka Slovenije je na osnovi sprememb bonitetnih ocen podjetij izvedla oceno kreditnega portfelja slovenskih bank od leta 1994 do prvega četrtertletja 2001. V Sloveniji banke za vsakega komitenta ocenijo, kolikšen delež terjatev ne bo izterljiv in ga na podlagi tega razvrstijo v bonitetne razrede od A do E.

Tabela 5: Potencialne izgube glede na bonitetni razred

<i>Bonitetni razred</i>	<i>Ocenjen delež neizterljivih terjatev</i>
A	1%
B	10%
C	25%
D	50%
E	100%

Pri tem lahko banke v skladu s Sklepom o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk za skupine B, C in D uporabljajo tudi višje ali nižje odstotke od zgoraj navedenih in sicer za skupino B od 5% do 15%, za skupino C od 15% do 40% in za skupino D od 40% do 99%.

Na osnovi prehodnih matrik, ki kažejo število prehodov iz enega v drug bonitetni razred, dobimo indikator, ki zelo hitro opozarja na spremembe v portfelju bank. Če prehodov ne tehtamo z izpostavljenostjo banke do podjetja, imajo pomemben vpliv na prehodno matriko majhna

podjetja. To pomeni, da lahko velike spremembe bonitet podjetij, čeprav so banke do njih relativno malo izpostavljene, vodijo do povečanja kreditnega tveganja banke v prihodnosti.

Prehodna matrika je zgoščen prikaz ne le velikosti, ampak tudi smeri spreminjanja bonitet. Po eni strani daje prehodna matrika oceno verjetnosti prehoda posameznega podjetja v drug bonitetni razred. Po drugi strani pa dobimo tudi informacijo o celotnem kreditnem portfelju banke oziroma kreditnem portfelju celotnega bančnega sistema. S pomočjo prehodnih matrik lahko spremljamo, ali se v portfelju bank dogajajo le manjše spremembe ali prihaja do večjih sprememb bonitet (prehodi podjetij za več kot en bonitetni razred).

Poleg tega nam skupna prehodna matrika za celoten bančni sistem daje informacijo o tem, ali se na ravni celotnega gospodarstva podjetjem bonitete izboljšujejo ali poslabšujejo. Spremembe v prehodnih matrikah so odvisne od poslovnih ciklov, dogajanj v panogi podjetja in časa, ki je potekel od nastanka dolga. Vendar se je pri tem treba zavedati, da so prehodne matrike le prvi korak pri postavitvi modela kreditnega tveganja, saj ne vsebujejo nobene informacije o korelacijah med prehodi različnih podjetij (Šuler, 2001, str. 3).

V analizi, ki jo je izvedla Banka Slovenije in katere povzetek sledi, so upoštevani četrtni podatki, od zadnjega četrtnega leta 1993 do prvega četrtnega leta 2001. V analizo je vključenih 48 bank in hranilnic, od katerih jih nekaj ne obstaja več. Za celotno opazovano obdobje so na voljo podatki za okrog 55.000 podjetij, od tega približno 29.000 domačih podjetij, 2.000 samostojnih podjetnikov oz. obrtnikov in 2.000 tujih podjetij, ostalo so banke in hranilnice ter prebivalstvo, ki ga lahko spremljamo zgolj kot agregat (Šuler, 2001, str. 3). Komitente bank lahko razdelimo v dve skupini: stari komitenti in ostali. Stari komitenti so tisti, ki imajo bonitetno oceno na začetku in na koncu opazovanega četrtnega leta. V drugi skupini so komitenti, ki nimajo bonitetne ocene bodisi na začetku – novi komitenti – bodisi na koncu – izločeni komitenti – opazovanega obdobja.

V nadaljevanju so predstavljene štiri prehodne matrike za slovenski bančni sistem in sicer prehodna matrika za zadnje četrtno leto 1994, za prvo četrtno leto 2001, povprečje zadnjih štirih četrtnih let ter povprečje celotnega obdobja.

Tabela 6: Prehodna matrika za četrto četrtno leto 1994 (v %):

	A	B	C	D	E
A	93,6	4,2	1,3	0,4	0,6
B	17,9	70,4	6,7	3,5	1,5
C	10,6	7,9	65,6	9,9	6,0
D	6,6	1,7	4,7	68,1	18,8
E	6,9	0,1	0,6	1,8	90,6

Verjetnost, da bo podjetje iz bonitetnega razreda B prešlo v bonitetni razred D

Tabela 7: Prehodna matrika za prvo četrletje 2001 (v %):

	A	B	C	D	E
A	97,4	2,1	0,2	0,2	0,0
B	1,8	94,6	3,0	0,4	0,1
C	0,4	1,6	90,0	7,0	1,0
D	0,6	0,4	0,3	92,8	5,9
E	0,3	0,0	0,1	0,2	99,4

Tabela 8: Prehodna matrika za obdobje prvo četrletje 2000 - prvo četrletje 2001 (povprečje zadnjih štirih četrletij v %):

	A	B	C	D	E
A	96,9	2,5	0,4	0,1	0,1
B	2,6	91,1	4,7	1,3	0,3
C	0,7	2,6	84,7	10,1	2,0
D	0,6	0,4	1,6	88,0	9,4
E	0,3	0,2	0,1	0,7	98,7

Tabela 9: Prehodna matrika za obdobje prvo četrletje 1994 - prvo četrletje 2001 (povprečje 29 četrletij v %):

	A	B	C	D	E
A	96,3	2,7	0,6	0,2	0,2
B	6,8	85,1	5,5	1,8	0,8
C	3,3	7,0	76,7	10,1	2,8
D	1,7	3,1	2,5	82,4	10,2
E	1,2	1,5	0,7	1,3	95,2

Vir: Šuler, 2001, str. 5

Iz prehodnih matrik je razvidno, da postaja kreditni portfelj slovenskih bank vedno bolj stabilen in predvidljiv. Ob primerjavi prehodne matrike za prvo četrletje 1994 in prvo četrletje 2001 lahko opazimo precejšnjo razliko v verjetnostih, da se komitentom v skupinah B, C oz. D spremeni bonitetna ocena. Iz podatkov za zadnje obdobje namreč izhaja velika verjetnost, da se komitentu boniteta ne bo spremenila. Najbolj pogosta je sprememba bonitetne ocene za en razred, medtem ko delež večjih sprememb hitro pada. Visoko ocenjena podjetja ohranjajo svoje bonitete, slabša podjetja pa le redko napredujejo v višje bonitetne razrede. Na to kaže zelo velika verjetnost, da podjetje ostane v razredu A oz. v razredu E. Verjetnosti ostajanja v istem bonitetnem razredu se zmanjšujejo od obeh skrajnih razredov proti sredini.

Tabela 10: Verjetnosti izboljšanja, ohranjanja in poslabšanja bonitete glede na to, v katerem bonitetnem razredu se nahaja podjetje (podatki za prvo četrtletje 2001 – v %)

	<i>Izboljšanje bonitete</i>	<i>Boniteta se ne spremeni</i>	<i>Poslabšanje bonitete</i>
A		97,4	2,6
B	1,8	94,6	3,5
C	↑ 2,0	90,0	8,0
D	↑ 1,3	92,8	5,9
E	↑ 0,6	99,4	

Vir: Šuler, 2001, str. 7

Iz tabele je razvidno, da je v bankah prisotno precej močno razločevanje med dobrimi in slabšimi podjetji, kar kažejo tudi večje verjetnosti poslabševanja bonitete v nižjih bonitetnih razredih oz. večje verjetnosti izboljševanja bonitet proti višjim bonitetnim razredom.

Začetna nesorazmerja, ki so razvidna iz podatkov za leto 1994, so deloma posledica novih razmer, ki so pri nas nastale na začetku devetdesetih let in so se jim morala prilagoditi tudi podjetja. Deloma pa je vzrok za večjo stabilnost portfelja slovenskih bank tudi spreminjanje Sklepa o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic in pa seveda dejstvo, da so banke potrebovale svoj čas, da si pripravijo določene standarde za razvrščanje podjetij v bonitetne razrede. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk se je spreminjal predvsem v delu, ki se nanaša na razvrščanje terjatev, zavarovanih z zastavo premoženja.

Sklep, ki je začel veljati 31.12.1993, je namreč predpisoval, da lahko banke terjatve, zavarovane z zastavo premoženja, ki ustrezajo predpisanim pogojem (premoženje je brez stvarnih bremen, banka ima prvenstvo v vrstnem redu izplačila, ni objektivnih in subjektivnih ovir za prodajo premoženja, objektivno ocenjena vrednost premoženja za najmanj 40% presega znesek obveznosti dolžnika itd.), razvrstijo v skupino A (Uradni list št. 55, str. 2776, 1993).

Leta 1995 je bil sklep dopolnjen in sicer se v skladu z njim terjatve, zavarovane z zastavo premoženja, če je predložena predpisana dokumentacija in so izpolnjeni vsi v sklepu navedeni pogoji (ki so bili nekoliko spremenjeni in dopolnjeni tudi v delu, ki narekuje, da vrednost zastavljenega premoženja po oceni zapriseženega cenilca za najmanj 100% presega obveznosti dolžnika), banka lahko razvrsti v skupino A, vendar največ za eno leto po roku za plačilo terjatve (Uradni list št. 34, str. 2440, 1995).

Do ponovne spremembe sklepa je prišlo v letu 1996, začel pa je veljati 1.1.1997. V skladu s to spremembo so banke lahko razvrščale terjatve, zavarovane z zastavo premoženja, največ za eno skupino višje, kot bi jih na osnovi ocene in vrednotenja dolžnikove sposobnosti poravnavanja

pogodbenih obveznosti, ob predpostavki, da banka razpolaga z vso potrebno dokumentacijo, iz katere je razvidno, da je zastavljeno premoženje učinkovito in ustrezno sredstvo sekundarnega poplačila (Uradni list št. 78, str. 8639, 1996).

V skladu z zadnjo spremembo Sklepa o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih terjatev, ki velja od 01.05.2002, ni mogoče terjatev na podlagi poslov, sklenjenih po 1.1.2003 in poslov, za katere bo zavarovanje pridobljeno po 1.1.2003, razvrstiti eno skupino višje, če so zavarovane z zastavo nepremičnin. Na osnovi istega sklepa morajo banke terjatve, ki so bile na dan 31.12.2002 razporejene eno skupino višje zaradi zavarovanj z zastavo nepremičnin, prerazvrstiti v nižjo skupino najkasneje do 31.12.2005.

Na osnovi podatkov v prehodnih matrikah smo prišli do spoznanja, da se je v zadnjih letih stabilnost portfelja slovenskih bank povečala. Prehodne matrike nam kažejo, kaj se dogaja v posameznih bonitetnih razredih, ne dajejo pa nam informacije o portfelju v celoti. Dva kazalca, ki povzemata informacije iz prehodnih matrik, sta aktivnost in odklon. Aktivnost opredelimo kot delež podjetij, ki se jim je v posameznem obdobju spremenila boniteta. Odklon pa pove, ali se je večjemu številu podjetij boniteta poslabšala (negativni odklon) ali izboljšala (pozitivni odklon).

Po podatkih za slovenske banke za obdobje od prvega četrtertletja 1994 do prvega četrtertletja 2001 je bil odklon večinoma negativen, kar pomeni, da se večjemu številu starih komitentov boniteta poslabša kot izboljša. Negativen odklon na ravni celotnega gospodarstva je pričakovan in je posledica počasnega poslabševanja kreditne kakovosti, ki je značilna lastnost povprečnega podjetja (Šuler, 2001, str. 8). Hkrati pa lahko vzroke za negativni odklon iščemo tudi v večji previdnosti bank pri ocenjevanju svojih komitentov, ki izhajajo tudi iz sprememb pri razvrščanju terjatev, zavarovanih z zastavo premoženja. Negativni odklon opozarja na dejstvo, kako pomembna je za banke izbira dovolj kvalitetnih novih komitentov, saj morajo z njimi nadomestiti zmanjševanje kvalitete obstoječih komitentov.

Po svoji naravi je analiza prehodnih matrik zelo podobna analizi povprečne ocene tveganosti komitentov. Slednja bonitetne ocene posameznega komitenta pri različnih bankah tehta z izpostavljenostjo in jih nato združi v bonitetno oceno tega komitenta, kot ga ocenjuje bančni sistem. Na prehodne matrike imajo večji vpliv manjša podjetja, medtem ko vplivajo na povprečno oceno tveganosti komitentov predvsem podjetja z veliko izpostavljenostjo. Povprečna ocena tveganosti komitenta daje tako informacijo o globalnem stanju portfelja bank, medtem ko prehodna matrika hitreje opozarja na spremembe v portfelju bank in s tem na spremenjene razmere v gospodarstvu. Majhna podjetja se običajno hitreje odzovejo na spremenjene gospodarske razmere, zato se bodo večje spremembe v portfelju bank najprej pokazale v netehtani prehodni matriki. Zgodnje opažanje sprememb pa je pomembno, ker lahko številčnejše spremembe bonitet, čeprav majhnih oz. malo izpostavljenih podjetij, vodijo do povečanja kreditnega tveganja banke v prihodnosti.

5.2.2 Kreditna tveganja posameznih dejavnosti

Ocena kreditnega tveganja posameznih dejavnosti temelji na podatkih posameznih bank, ki tveganje komitentov in terjatev do njih ocenjujejo na podlagi množice podatkov o finančnem položaju in poslovanju posameznega dolžnika ter lastnih izkušenj iz preteklega sodelovanja. Razlikovati moramo med oceno tveganja komitenta in oceno tveganja terjatev do komitenta, kjer so upoštevana še zavarovanja. Tveganje komitenta je odvisno od njegove izpostavljenosti do banke in njegove bonitetne ocene (od A do E). Tveganje terjatev do komitenta pa zavisi od izpostavljenosti komitenta in bonitetne ocene terjatve, ki je lahko enaka ali boljša od bonitetne ocene komitenta.

Po podatkih ob polletju 2000 je bilo kreditno tveganje komitentov v povprečju 6,9% terjatev bančnega sektorja, ob upoštevanju uporabljenih zavarovanj pa je znašalo 5,4% terjatev (Bukatarević, Čufer, 2000, str. 3). Portfelj domačih bank sestavljajo terjatve do podjetij v višini 58,6%, do prebivalstva znašajo 14,7%, do obrtnikov 2,4%, preostalo pa so terjatev do bančnega sektorja in tujine.

Tabela 11: Ocena tveganja po skupinah komitentov po stanju na dan 30.6.2000

	<i>Povprečno tveganje komitenta</i>	<i>Povprečno tveganje terjatev</i>
Podjetja	8,3%	5,9%
Prebivalstvo	-	5,8%
Samostojni podjetniki	12,7%	10,6%

Vir: Bukatarević, Čufer, 2000, str. 3-4

Z vidika gibanja ocene tveganja komitentov v času lahko ugotovimo, da se je tveganje terjatev do prebivalstva od leta 1994 naprej povečevalo. Bistveno večji porast banke zaznavajo pri samostojnih podjetnikih, kjer pa se banke zavarujejo s povečanim zavarovanjem terjatev, zato krivulje tveganosti terjatev ne kažejo porasta, ki je značilen za oceno tveganosti komitentov. Pri podjetjih je prisoten trend počasnega zmanjševanja ocene tveganja (Bukatarević, Čufer, 2000, str. 4).

Ocena tveganosti posameznih dejavnosti temelji na standardni klasifikaciji dejavnosti, kar pomeni, da so izzeti tujci in prebivalstvo. Banke ocenjujejo tveganje tako razvrščenih komitentov v povprečju na 7,3% terjatev do njih. Najnižja je ocena tveganja finančnega sektorja 1,8%, kjer je poleg bank, zavarovalnic in ostalih finančnih posrednikov zajeta tudi Banka Slovenije. Ravno tako nizka je tudi ocena javnega sektorja, ki znaša 2,1%. Banke imajo do dejavnosti, ki jih ocenjujejo kot visoko tvegane, praviloma razmeroma majhno izpostavljenost. Med te dejavnosti lahko uvrstimo posamezne skupine predelovalnih dejavnosti, kot so proizvodnja vozil in plovil (45%), proizvodnja usnja in obutve (38%), pa tudi ribištvo (29%) in

kmetijstvo (22%). Izpostavljenost bančnega sektorja kot celote do posameznih dejavnosti, katerih tveganje je ocenjeno z več kot 15%, ne presega 2% izpostavljenosti. Po drugi strani bančni sektor ocenjuje, da so dejavnosti, do katerih imajo visoko izpostavljenost – nad 15% celotne izpostavljenosti, razmeroma malo tvegane. To sta predvsem finančno posredništvo in javna uprava. Izjema je trgovina, kjer je izpostavljenost bank 11,2%, ocena tveganja pa večja od povprečja in znaša 7,5% (Bukatarević, Čufer, 2000, str. 5).

Z uporabo zavarovanj je bančni sektor v povprečju zmanjšal tveganje svojih terjatev za 2 odstotni točki, s 7,3% na 5,3%. Banke se v večji meri zatekajo k uporabi zavarovanj za zmanjšanje tveganj pri dejavnostih, za katere ocenjujejo, da so bolj tvegane.

Kljub različnim ocenam tveganj dejavnost komitentov ni ključnega pomena za bančni sektor kot celoto. Vendar pa velja takšen zaključek le za bančni sektor kot celoto. Tveganje in ranljivost bančnega sektorja je namreč takšna, kakršno je tveganje in ranljivost najšibkejšega člana v sistemu, zato je informacija o tveganjih in ranljivosti bančnega sektorja kot celote pomanjkljiva. Za kredibilno oceno ranljivosti bančnega sektorja je treba upoštevati tveganja, izpostavljenost in ranljivost vsake posamezne banke, predvsem pa najšibkejše. Bančni sektor je namreč posredno, preko najšibkejših bank, bolj izpostavljen tveganjem, kot je razvidno iz analize podatkov za bančni sektor kot celoto.

5.2.3 Stanovanjsko kreditiranje v Sloveniji

Na področju stanovanjskega kreditiranja počasi prihaja do določenih sprememb. Stanovanjski krediti morajo biti zelo dolgoročni, hkrati pa morajo ravno zaradi tega imeti spremenljivo obrestno mero, sicer bi bilo tveganje za banko z vidika tveganosti spremembe tržne obrestne mere in likvidnostnega tveganja preveliko. Spremenljiva obrestna mera ni mogoča, če ni neke referenčne obrestne mre, ki izraža resnične ali tržne razmere na finančnih trgih (Ribnikar, 1999, str. 4). Pri stanovanjskih kreditih z valutno klavzulo so obrestne mere pri nas že določene na osnovi evrotržnih obrestnih mer, pri tolarskih kreditih pa na osnovi temeljne obrestne mere (TOM), ki temelji na podatkih o pretekli inflaciji. Verjetno bo v prihodnosti TOM zamenjala neka slovenska referenčna obrestna mera, ki bo temeljila na pričakovani inflaciji.

Možnosti zadostnega in zadosti dolgega stanovanjskega kreditiranja so omejene. Banke namreč ne morejo zagotavljati ustrezno dolgoročnih (na primer tridesetletnih) stanovanjskih kreditov, če ne bodo prišle do enako dolgoročnih sredstev. V razvitih zahodnih državah so našli izhod za ta problem v obliki listinjenja.

Za razvoj listinjenja v Sloveniji obstajajo številni pravni in ekonomski problemi. Izdani zastavni list banke oz. obveznica mora pomeniti terjatev do hipotekarnega kredita ali dolžnika (in ne na splošno terjatev do banke), da bi bila zagotovljena relativno majhna tveganost tega papirja in prek tega poceni sredstva za stanovanjske kredite. Kljub majhnemu ali nikakršnemu kreditnemu tveganju zastavnega lista oz. obveznice, majhnemu tržnemu tveganju in likvidnosti tega papirja,

bi bila stanovanjska posojila v današnjem sistemu draga in se sistem ne bo mogel uvesti, če bo še naprej veljalo, da se na vsak papir poleg upnika vpišejo še država z davkom, Klirinško depotna družba, borza, borzno-posredniške hiše in Agencija za trg vrednostnih papirjev, pri čemer vsak od njih in z upravičenim razlogom pobere neko provizijo ali pristojbino (Ribnikar, 1999, str. 5-6).

Za pospešitev uvedbe listinjenja pri nas bi bilo treba ustanoviti posebno institucijo, na katero bi vse banke prenašale stanovanjska posojila (zavarovana s hipotekami). Na osnovi teh bi ta institucija izdajala obveznice, ki bi bile zaradi majhnosti našega trga ene vrste. Seveda je za ustanovitev takšne institucije in izvedbo celotnega projekta, ki bi rešil tudi vsa odprta pravna in ekonomska vprašanja, potrebno priti do določnega konsenza med bankami in tudi na nivoju države.

6. Izkušnje SKB banke na področju upravljanja kreditnega portfelja

Spreminjanje zakonodaje in prenova informacijskega sistema sta v zadnjih letih veliko pripomogla k spremembam na področju upravljanja kreditnega portfelja tudi v SKB banki. Vzporedno s tem se v banki vedno bolj zavedamo pomena učinkovitega in aktivnega upravljanja kreditnega portfelja, kar se kaže v spremenjeni kreditni kulturi banke in tudi na področju organizacije banke. Po prevzemu banke s strani skupine Societe Generale postajajo spremembe vse bolj očitne in pričakovati je, da se bodo tudi v naslednjih letih nadaljevale v skladu s trendom, ki je prisoten v svetu.

V prvi polovici 90. let smo se z uvedbo Sklepa o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk začeli zavedati pomena razvrščanja naložb in komitentov v ustrezne bonitetne razrede. V SKB banki smo razvili lastno metodologijo razvrščanja komitentov v 7 bonitetnih razredov (A, B1, B2, B3, C1, C2, C3). Oblikovana je bila posebna bonitetna služba, ki je v začetku delovala pod okriljem Komercialnega poslovanja. Bonitetna mnenja, ki jih je služba izdelovala, so takrat sicer služila kot dodatna informacija v postopku odobravanja naložb, niso pa vplivala na oblikovanje rezervacij. Prevaljalna tabela med razvrstitvijo terjatev po metodologiji Banke Slovenije v 5 razredov, od A do E, in razvrstitvijo komitentov v skladu z metodologijo SKB banke takrat še ni obstajala.

Pregled kreditnega portfelja je sicer redno potekal, oblikovanje rezervacij pa se je praviloma izvajalo ob zaključku leta kot eden od pomembnih elementov, ki so vplivali na rezultat banke. Ker je bila večina dolgoročnih naložb zavarovana z zastavo premoženja, so bile vse te naložbe v skladu s takrat veljavnimi predpisi Banke Slovenije, razvrščene v skupino A in za njih torej nismo oblikovali nobenih rezervacij, tudi če so komitenti zamujali. SKB banka je bila takrat v fazi ekspanzije in je v veliki meri delala na povečanju bilančne vsote, pridobivanju novih komitentov in posledično na odobravanju novih naložb. V prvi polovici in v sredini 90. let smo tako bilančno vsoto precej povečevali, pri čemer so bile med odobrenimi naložbami, razumljivo za takratne razmere, tudi takšne, ki so se kasneje izkazale za nedonosne.

Leta 1997 je Banka Slovenije zaostri zakonodajo na področju razvrščanja naložb v bonitetne razrede, če so te zavarovane z zastavo premoženja. Na podlagi prenovljenega sklepa smo v banki izvedli ponoven pregled kreditnega portfelja z vidika zamud pri odplačevanju obveznosti in zavarovanj. Takrat so bile tudi za naložbe, ki so bile sicer zavarovane z zastavo premoženja, oblikovane rezervacije, če so bile ugotovljene zamude pri plačilih.

Tudi z organizacijskega vidika je v banki prišlo do sprememb, tako da je bonitetna služba postala neodvisna organizacijska enota, ki je neposredno odgovarjala in poročala upravi banke. Postopek odobravanja naložb je bil natančno opredeljen, tako da so bila jasno definirana pooblastila za odločanje in potrebna dokumentacija za odobritev naložbe, začeli smo tudi z določanjem limitov izpostavljenosti za posameznega komitenta. O naložbah so odločali kreditni odbor na sedežu banke, kreditni odbori v poslovnih enotah banke ali delavci s posebnimi pooblastili. Limite zadolžitve za posameznega komitenta je oblikovala bonitetna služba na osnovi pregleda finančnih rezultatov in ostalih razpoložljivih informacij o podjetju. Na osnovi pooblastil je bilo dovoljeno limite tudi presehati, vendar le do višine najvišje dovoljene izpostavljenosti do posameznega komitenta oz. skupine povezanih oseb, kot to predpisuje Banka Slovenije.

Tudi pregled kreditnega portfelja se je začel izvajati na mesečni osnovi in na podlagi ugotovljenih zamud pri odplačevanju obveznosti iz naslova odobrenih naložb in njihovih zavarovanj so se redno izvajale ustrezne prerazvrstitve in posledično oblikovale rezervacije v predpisanih odstotkih.

Vzporedno s tem se je v banki začela tudi prenova informacijskega sistema, katere cilj je postavitev sistema, ki bo omogočal, da bodo vse informacije o posameznem komitentu banke na voljo na enem mestu, to je v eni aplikaciji. Sistem, ki podpira vodenje vseh vrst naložb, omogoča na osnovi vnesenih podatkov avtomatsko knjigovodsko spremljavo na nivoju posameznega posla in podpira tudi prerazvrščanje naložb po pravilih, ki jih postavlja Banka Slovenije. Na osnovi odločitve o prerazvrstitvah, ki jih sprejema uprava banke, se v sistemu avtomatsko izvedejo ustrezne preknjižbe in oblikujejo rezervacije v skladu s postavljenimi pravili.

S prihodom novih lastnikov, skupine Societe Generale, so v letu 2001 nastale tudi določene spremembe na področju upravljanja kreditnega portfelja. Prišlo je do organizacijskih sprememb, oblikovala se je namreč posebna divizija za upravljanje s tveganji. Le-ta je pristojna za ocenjevanje kreditnih, deželnih in tržnih tveganj, za oblikovanje tem tveganjem ustreznih postopkov in za njihovo uvedbo, za vzdrževanje vseh pravil, ki se tičejo kreditnih limitov, ki jih je potrebno zagotavljati v skladu z zahtevami Banke Slovenije in postopki v Societe Generale.

Oblikoval se je nov postopek odobravanja naložb komitentom, v skladu s katerim posamezna poslovna enota oz. sektor banke enkrat letno oblikuje predlog za odobritev limita za posamezno podjetje, v okviru katerega opredeli osnovne pogoje in višino izpostave z vidika limita na transakcijskem računu, kratkoročnih in dolgoročnih kreditov, garancij, akreditivov, odkupov terjatev in izvedenih finančnih instrumentov. Predlagani limiti se odobravajo v skladu z višino

pooblastil za odobravanje limitov, ki jih imajo direktorji poslovnih enot in posameznih sektorjev, izvršni direktorji, uprava banke in centrala v Parizu. Svojo oceno glede sprejemljivosti in pogojev predlaganega limita poda tudi divizija za upravljanje s tveganji, ki lahko limit za posameznega komitenta oziroma z njim povezano kreditno tveganje oceni kot nesprejemljivo ali pogojno sprejemljivo. V tem primeru je možna tudi arbitraža na nivoju pooblastil izvršnih direktorjev, uprave banke ali centrale v Parizu.

Pri razvrščanju komitentov v bonitetne razrede smo prevzeli metodologijo skupine Societe Generale, v skladu s katero je komitente možno razvrstiti v 10 bonitetnih razredov.

Tabela 12: Bonitetni razredi po metodologiji Societe Generale

<i>Bonitetni razred</i>	<i>Kvaliteta naložb</i>
1	zelo dobra
2	dobra
3	kar dobra
4	sprejemljiva
5	občutljiva, vendar sprejemljiva
6A	občutljiva
6B	možna izguba
7	skoraj sigurna delna izguba
8A	povračilo samo v primeru sodne izterjave
8B	izguba

Na bonitetno oceno vplivajo finančna analiza in druge kvalitativne informacije o posameznem podjetju. Namen finančne analize je ugotavljanje finančnega stanja podjetja z namenom predvideti potencialne težave s plačilno sposobnostjo. Finančna analiza temelji na kvantitativnih podatkih, ki izhajajo predvsem iz računovodskih izkazov podjetja. Analiza finančnih podatkov poteka na več ravneh in sicer kot primerjava podatkov v tekočem letu s podatki v preteklem letu, v obliki primerjave podatkov podjetja s podatki primerljivega podjetja v isti dejavnosti ali s povprečjem dejavnosti in nenazadnje kot analiza vsebine in pomena kazalcev (delež kapitala, višina obratnega kapitala, primerjava terjatev do kupcev s povprečno mesečno realizacijo, primerjava kratkoročnih obveznosti s povprečno mesečno realizacijo, indeks realizacije, uspešnost po presekih – dobiček iz poslovanja, rednega delovanja in čisti dobiček, donosnost kapitala in sredstev).

Poleg kvantitativnih dejavnikov na bonitetno oceno vplivajo tudi kvalitativni dejavniki in sicer: lastniška struktura, povezane osebe, dejavnost podjetja, tržni položaj, kupci, dobavitelji, management podjetja, sodelovanje podjetja z banko in druge informacije, kot npr. predvidena dokapitalizacija, morebitne novo sklenjene pogodbe, predvidene investicije, nakupi poslovnih deležev, ipd.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na aktivnosti, ki jih v SKB banki v smeri učinkovitejšega in aktivnejšega upravljanja kreditnega portfelja že izvajamo. Prav tako pa bomo orisali tudi glavne značilnosti nalog, ki nas še čakajo v prihodnosti oz. smo jih deloma že začeli izvajati. V SKB banki se namreč dobro zavedamo pomena zahtev novega Baselskega sporazuma na področju kreditnih tveganj, zlasti glede kvantitativnega merjenja tveganja kreditnega portfelja in aktivnega upravljanja kreditnega portfelja. V banki potekajo intenzivne priprave na uvajanje učinkovitega upravljanja s tveganji kreditnega portfelja.

Uvodoma bomo nekaj misli posvetili oblikovanju rezervacij kot že uveljavljenem načinu upravljanja kreditnega portfelja. Nadalje bomo orisali glavne značilnosti že izvedenih analiz na področju uvajanja sodobnih načinov ugotavljanja in merjenja kreditnih tveganj, tako da bomo opisali izkušnje SKB banke pri izgradnji CreditRisk+ modela in izkušnje, ki smo jih pridobili pri uporabi metode scenarijev kot načina za odločanje o nivoju potrebnih rezervacij oz. dodatno potrebne kapitala. Podrobneje bomo predstavili tudi uvedbo koncepta RAROC kalkulacije in z njo povezane statistične mere kreditnega tveganja portfelja. V zaključku bomo orisali tudi posamezne elemente nadaljnjega razvoja aktivnega upravljanja kreditnega portfelja.

6.1 Oblikovanje rezervacij

Z vidika finančnega tveganja je za uspeh banke ključnega pomena, kako obvladuje spremembe v gospodarskem okolju, v katerega je vpeta s svojim poslovanjem. To še posebej velja za področje kreditnega portfelja, kjer ima takšno obvladovanje bolj ali manj tog značaj. Namreč, kredit kot oblika finančne naložbe ostaja najpogosteje v bančnem portfelju do njegove zapadlosti.

Najbolj klasična oblika upravljanja kreditnega portfelja pri nas je oblikovanje rezervacij, kjer se banke opirajo na predpisano zakonodajo s strani Banke Slovenije. Rezervacije kot osnovni kvantitativni instrument banke za »zavarovanje« pred kreditnimi tveganji seveda najbolj neposredno vplivajo na rezultat banke, zato ima njihovo oblikovanje za banko strateški pomen. Vsekakor pa njihovo oblikovanje ne predstavlja aktivnega načina upravljanja kreditnega portfelja.

Pri oblikovanju rezervacij, ki predstavljajo najbolj verjetno izgubo banke, je postopek v bančni praksi dokaj običajen. Banka namreč prevzame določena tveganja, hkrati pa vnaprej načrtuje dobiček. V primeru, da se poslovni rezultat konec leta ne izide skladno z načrtom, lahko banka, če ima za to kritje v okviru računovodskih standardov in predpisov regulatorjev ter za to pridobi privolitev revizorjev, zmanjša ali poveča rezervacije ter se tako približa planiranemu dobičku. To pomeni, da je obseg rezervacij funkcija cen posameznih bančnih tveganj in preferenc do tveganj in torej ni popolnoma objektivno določljivo število.

Pojem rezervacij bomo podrobneje obrazložili na osnovi Sklepa o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic, na osnovi katerega morajo le-te oblikovati posebne rezervacije za posebna tveganja, ki izhajajo iz posameznih poslov oz. skupin posameznih poslov (Uradni list št.

32, 1999, stran 3773). Banka je dolžna oblikovati posebne rezervacije najmanj v višini enega odstotka zneska terjatev, ki so razvrščene v skladu s sklepom o razvrstitvi terjatev v skupino A, razen za terjatve do Banke Slovenije in Republike Slovenije. Posebne rezervacije oblikuje kot odhodek in jih knjiži na posebnem računu v pasivi bilance stanja. Banka mora oblikovati posebne rezervacije tudi v višini ugotovljenih izgub iz naslova terjatev v skupinah B, C, D in E, pri čemer so posebne rezervacije za bilančne terjatve oblikovane kot odhodek banke in knjižene v obliki popravkov vrednosti terjatev v aktivni bilance banke, posebne rezervacije za zunajbilančne terjatve pa so prav tako odhodek banke, vendar knjižene na posebnem računu rezervacij v pasivi bilance banke.

Poleg oblikovanja rezervacij moramo omeniti še izključevanje prihodkov kot posebno računovodsko kategorijo. V skladu s Sklepom o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk mora banka v izkaz poslovnega izida vključiti obračunane in še ne plačane prihodke od terjatev do komitentov, razvrščenih v skupini A in B, ob pogoju, da terjatev ni razvrščena v skupino B zaradi zastave nepremičnine (Uradni list št. 24, 2002, str. 1872). Prihodke, ki se obračunavajo na terjatve do oseb, razvrščenih v skupine C, D in E, sme banka vključiti v izkaz poslovnega izida šele ob plačilu, pri čemer se kot plačilo šteje pritek na račun ali v blagajno banke. Prihodki, ki so obračunani in niso vključeni v izkaz poslovnega izida, se štejejo za izključene prihodke. Zneske izključenih prihodkov vodi banka v aktivni bilance stanja kot terjatev do dolžnika s protipostavko na ustreznih računih popravkov vrednosti v 100% višini.

6.2 Izgradnja modela za obvladovanje kreditnega tveganja

Ob začetnem zavedanju potrebe po obvladovanju kreditnega tveganja je bilo treba v SKB banki zgraditi ustrezen model. Ta naj bi omogočil merjenje pričakovane in nepričakovane izgube kot dveh temeljnih mer tveganja kreditnega portfelja in merjenje prispevka posamezne naložbe k skupnemu tveganju portfelja. Na izbiro smo imeli štiri modele, ki smo jih predstavili v poglavju 4.2. Modela, ki delujeta na tako imenovanem »mark-to market« principu, Portfolio Manager in CreditMetrics, sta primerna predvsem za finančne posrednike, ki imajo v svojem portfelju naložbe do podjetij, katerih delnice kotirajo na borzi. Za model CreditPortfolioView nam v času razvoja ni bila dostopna tehnična dokumentacija.

Zato smo se odločili za model CreditRisk+, ki je enostaven, pregleden in brezplačno dostopen na Internetu. Poleg tega je primeren za modeliranje lastnosti portfeljev slovenskih bank, za katere je značilna precejšnja rigidnost portfelja, kar pomeni, da banke držijo naložbe v portfelju do njihove zapadlosti. Model omogoča pristop od zgoraj navzdol in upošteva samo dve stanji naložb oziroma dolžnika, to sta »default« in »ne default«.

Pri postavljanju modela za lasten izračun je treba sprejeti nekatere predpostavke in izdelati ustrezne predračune. Ugotavljanje potrebnega ekonomskega kapitala je omejeno na gospodarske družbe, ki predstavljajo le del kreditnega portfelja banke. Glede na formulo za izračun pričakovane in nepričakovane izgube je upoštevana stopnja izgube ob defaultu za terjatve v

drugih okoljih. Verjetnost defaulta lahko izračunamo na dva načina. Za vsak bonitetni razred lahko izračunamo verjetnost defaulta – frekvenco defaultov dolžnikov v danem časovnem obdobju. Uporabimo pa lahko tudi logistično regresijo, ki upošteva kvantitativne faktorje – znane kazalnike finančnega zdravja posameznega dolžnika v povezavi s frekvencami defaultov v dani bonitetni skupini (Zavodnik, 2002a, str. 101).

Večji problem predstavlja izračun izgube ob nastopu defaulta, saj bi za takšen izračun potrebovali večletno bazo podatkov o uspešnosti izterjave zapadlih naložb za ugotavljanje stopnje oz. obsega poplačila zapadlih terjatev. Izračunana izguba ob nastopu defaulta je matematično enaka razliki med višino terjatev dolžnika ob nastopu defaulta in poplačilom teh terjatev. Relativno izraženo pa gre za stopnjo poplačila. Pogosto so tovrstne evidence v bankah težko dostopne oz. je potrebno veliko dela za njihovo vzpostavitev.

Za prvo stopnjo je zadoščala kot približek statistika stopnje poplačila, ugotovljena za tuje banke. Podatki o tem so navedeni v tehničnem dokumentu modela. Glede na to, da ima SKB banka večino naložb zavarovanih, je v modelu upoštevana stopnja poplačila za zavarovane naložbe.

Model omogoča izračunavanje potrebnega ekonomskega kapitala banke za različne scenarije razpršitve naložb, občutljivosti sektorjev na pogoje poslovanja, zmanjšanja nedonosnih naložb, poslovanja z novimi sektorji gospodarstva, ki jih banka na primer še ne obvladuje, alokacije sredstev po kriteriju minimiziranja ekonomskega kapitala. S tem banka pridobi možnosti za izdelavo alternativnih scenarijev kot podlag za odločanje o strukturi kreditnega portfelja.

Izračun prispevka posameznega dolžnika k skupnemu tveganju portfelja je pomemben z dveh vidikov; prvič, z vidika določanja limitov izpostave za posameznega dolžnika in drugič, za izračunavanje potrebnega donosa kapitala glede na tveganje posameznega dolžnika. Prvi vidik omogoča določanje limitov izpostave do posameznega dolžnika glede na mejno oz. dodatno potrebno povečanje ekonomskega kapitala za dano izpostavljenost do posameznega dolžnika. V kombinaciji z izračunanimi potencialnimi zadolžitvami to pomeni njihov popravek glede na skupno tveganje portfelja naložb.

Drugi vidik daje možnost uvedbe pristopa RAROC za izračunavanje ustreznih višin pribitkov za tveganje pri posamezni naložbi ter s tem možnosti, da zaživi vloga portfeljskega managerja. Prav tako pa je lahko tudi izhodišče za nagrajevanje managerjev po sektorjih glede na planirano doseganje donosov (Zavodnik, 2002a, str. 103).

Opozoriti velja na dejstvo, da je ostalo odprto področje definiranja pričakovane verjetnosti defaulta stranke, čeprav so za potrebe prototipa modela le-te že izračunane s pomočjo logistične regresije deleža defaultov in kazalnikov poslovanja stranke. Prav tako velja omeniti, da je osnova kateregakoli modela dobra baza podatkov o izgubah kreditnega portfelja. Pravzaprav je ta zahteva pri celotni izgradnji modela bistvena, pri čemer je pomembno imeti ustrezne podatke o gibanju kreditnega portfelja v čim daljšem časovnem razdobju. Drug pomemben problem bo

prav gotovo ustrezna umestitev modela v neposredno situacijo banke, kot tudi sposobnost prenosa znanja za izrabo takih modelov. To pa sodi na področje organiziranosti banke za podporo in uporabo najnovejših pristopov obvladovanja tveganja kreditnega portfelja.

6.3 Uporaba metode scenarijev pri upravljanju kreditnega portfelja

V času zmanjševanja gospodarske aktivnosti v gospodarstvih razvitih dežel zahoda in s tem posledično tudi vpliva na poslabševanje pogojev gospodarjenja v našem prostoru je za banko odločilnega pomena ocena velikosti vplivov teh sprememb na tveganost kreditnega portfelja. Spremembe v stopnji tveganosti kreditnega portfelja merimo kvalitativno s spremembami ratingov, ki izražajo stopnjo tveganja posamezne naložbe. Kvantifikacija tega tveganja se izraža v pričakovani izgubi za posamezno naložbo, ki jo v naši bančni ureditvi izražamo z obsegom rezervacij.

Pri odločitvi o nivoju potrebnih rezervacij oz. dodatno potrebnega kapitala za prihodnje obdobje je ključno vprašanje, kako zagotoviti ustrezno povezanost med pričakovanimi spremembami v gospodarskem okolju in potencialnimi izgubami naložb v kreditnem portfelju banke. Povezovanje učinkov gospodarjenja na tveganost kreditnega portfelja lahko poteka najmanj na dva načina: statistično ali »ročno«.

Prednost prvega načina je v tem, da nam preko statistično ugotovljenih zakonitosti povezav daje občutek objektivnosti pri sklepanju o posledicah, ki jih imajo izbrani dejavniki gospodarstva, izraženi v posameznih ustreznih kazalnikih, na tveganost naložbe v portfelju. Slabosti statističnega pristopa so predvsem visoka zahtevnost glede potrebnih časovnih serij ustreznih kazalnikov, tako v gospodarstvu, kot v banki sami, nenazadnje pa tudi ustrezna raven znanja v bankah, ki je potrebna za uporabo takih modelov in njihovih rezultatov.

Drugi, »ročni« pristop, temelji na tehniki, ki omogoča prevesti subjektivno oceno sodelujočih v objektivno, kvantitativno oceno spremembe, s katero lahko tudi računamo. Prednosti tega pristopa so predvsem izmenjava znanja in oblikovanje potrebnega soglasja skupine strokovnih, operativnih in vodstvenih delavcev banke o pomenu in vplivu gospodarskega okolja na posamično, kot tudi na sistemsko kreditno tveganje. Poleg tega je ta pristop tudi relativno enostaven za vse udeležence procesa ocenjevanja, rezultati pa so razumljivi, izraženi v obliki povezav med spremembami v okolju in pričakovano tveganostjo kreditnega portfelja. Skupinsko delo pri ocenjevanju kreditnega tveganja daje sodelujočim tudi priložnost za utrjevanje kreditne kulture banke. Hkrati pa lahko tak pristop predstavlja izhodiščno točko za razvoj in uveljavitev bolj sofisticiranih modelov scenarijev za ocenjevanje tveganja kreditnega portfelja. Slabosti tega pristopa so v stopnji objektivnosti in relativno skromnem algoritmu funkcije povezave med spremembami v okolju in stopnjo tveganja kreditnega portfelja banke. Te slabosti je v

posameznih fazah modeliranja mogoče zmanjšati z uporabo Monte Carlo simulacij⁶ ob ustreznih verjetnostnih distribucijah.

Izhodišča za uporabo metode scenarijev za oceno potencialnih dodatnih izgub so podatki o naložbah po komitentih, dejavniki, ki vplivajo na spremembo ratinga komitenta, in scenariji kot kombinacije teh dejavnikov. V bistvu gre za določitev učinkov dejavnikov makroekonomskega okolja na spremembo kreditne sposobnosti podjetja oz. tveganosti naložbe tako, da se za vsako naložbo oceni vpliv izbranega dejavnika na spremembo kreditnega portfelja. Ker je takih postavk več tisoč, bi bilo takšno ocenjevanje preveč zamudno. Zato smo osnovni pristop preoblikovali tako, da upošteva ratinge oz. stopnje tveganosti za posamezno industrijsko dejavnost.

Ocena potencialnih dodatnih izgub temelji na portfelju banke za sektor gospodarstva (sektor 0 po Sektorizaciji Statističnega urada RS), ustrezno segmentiranega po posameznih gospodarskih dejavnostih (po Standardni klasifikaciji dejavnosti). Pri tem velja opozoriti, da odločitev o številu izbranih segmentov bistveno vpliva na čas, potreben za izdelavo, in natančnost ocene tveganja kreditnega portfelja. V drugem koraku je treba za vsak segment izračunati ustrezen rating kreditne tveganosti. Izračunati moramo ponderirano aritmetično sredino ratingov posameznih naložb oziroma dolžnikov v izbranem segmentu industrije. Uteži v tem izračunu predstavljajo velikosti izpostavljenosti do posameznega dolžnika, člana danega segmenta.

Naložbe banke so razvrščene od A do E in v skladu s predpisi Banke Slovenije je treba za posamezne razrede oblikovati ustrezne rezervacije v predpisanih višinah (glej tabelo 5, str. 69). Vsaki od skupin določimo prisojeno vrednost od 1 do 5, pri čemer 1 označuje najboljšo razvrstitev (A) in 5 najslabšo (E). Vpliv dejavnikov na spremembo ratingov gospodarskih dejavnosti je določen na osnovi mnenja strokovnjakov in določen s prisojenimi vrednostmi.

Scenarij je kombinacija delovanja dveh ali več različnih dejavnikov. Moč vpliva posameznega dejavnika prilagodimo z vpeljavo uteži. Dejavnike lahko kombiniramo glede na ocenjene možnosti njihove realizacije v izbranem scenariju. Dejavniki v posameznem scenariju niso nujno neposredno povezani. Posamezna kombinacija dejavnikov nastaja na osnovi strokovnih mnenj. Tak pristop omogoča dinamično oblikovanje scenarijev glede na makroekonomske razmere, tako v domačem, kot v mednarodnem okolju. Pri izračunu vpliva različnih scenarijev na višino potencialnih izgub lahko analiziramo vpliv enega ali kombinacije več scenarijev ob določitvi verjetnosti realizacije vsakega od njih.

Z metodološkega stališča se moramo zavedati, da ocenjevanje potrebnih dodatnih rezervacij predstavlja ocenjevanje poslovnega in ne finančnega tveganja kreditnega portfelja. Poslovno tveganje je tveganje, ki ga mora banka zaračunati – prenesti na komitenta, finančno tveganje pa se nanaša na tveganje portfelja in zahteva angažiranje ugotovljenemu sistemskemu tveganju ustreznega kapitala.

⁶ Monte Carlo simulacija je tehnika, ki se uporablja za določanje verjetnosti z večkratno simulacijo relevantnih spremenljivk (Shimko, 1999, str. 325).

Portfeljsko tveganje torej izhaja iz korelacije standardnih odklonov pričakovanih izgub posamezne naložbe. Če torej predstavljajo pričakovane izgube, v našem primeru izražene z dodatno potrebnimi rezervacijami, srednjo vrednost vseh izgub, potem je treba pri ugotavljanju potrebnega kapitala za posamezne scenarije narediti še korak dalje, k ugotavljanju teh izgub in njihovi medsebojni povezanosti na nivoju posameznih industrijskih panog (Zavodnik, 2002a, str. 105).

V SKB banki smo v letu 2001 izvedli oceno potrebnih rezervacij za obdobje od 30.06.2001 do 30.06.2002. Dejavniki, ki smo jih pri tem uporabili, so bili izbrani na osnovi sistematičnega spremljanja vplivov v gospodarstvu, ki učinkujejo na stopnjo tveganosti posameznih gospodarskih dejavnosti. Z vidika banke to pomeni večjo oz. manjšo potrebo po oblikovanju rezervacij.

Uporabljeni so bili naslednji dejavniki:

- dejavnik 1: inflacija na letni ravni 10%; dejavnik je bil izbran zaradi vpliva na poslabšanje pogojev poslovanja tako z vidika stroškov inputov, povečanja obrestnih mer, kar dviguje stroške proizvodnje, zmanjšuje plačilno sposobnost podjetij in povečuje verjetnost neplačila, kot tudi zmanjšuje možnost prodaje proizvodov na tržišču,
- dejavnik 2: znižanje izvoza v države EU za 10% kot posledica recesije v EU; izvoz v EU kot dejavnik vpliva je bil izbran zaradi dejstva, da delež slovenskega izvoza v države EU znaša okrog 60% celotnega izvoza,
- dejavnik 3: realno znižanje plač za 10%; dejavnik vpliva na znižanje kupne moči prebivalstva in s tem znižuje prihodke podjetij,
- dejavnik 4: realno povečanje plač za 10%; dejavnik vpliva na povečanje kupne moči prebivalstva in s tem povečuje prihodke podjetij,
- dejavnik 5: višje cene energentov za 15%; dejavnik negativno vpliva na ceno inputov in s tem zmanjšuje prosti del denarnega toka za plačilo finančnih obveznosti,
- dejavnik 6: znižanje vrednosti USD glede na EUR za 10%; vpliv tega dejavnika je odvisen od valutno opredeljene zunanje menjave in ima lahko pozitiven ali negativen vpliv na tveganost posameznih dejavnosti; cenejši dolar bo tako pozitivno vplival na dejavnosti, ki pretežno izvažajo na evropske trge, uvažajo pa iz dolarskega plačilnega področja; velja seveda tudi obratno,
- dejavnik 7: proračunski primanjkljaj višji za 2% bruto domačega proizvoda; povečanje primanjkljaja posredno poslabšuje pogoje gospodarjenja tistih panog, ki so pretežno odvisne od proračunsko financiranega povpraševanja (npr. avtocestni program – gradbeništvo).

Posamezen scenarij predstavlja kombinacijo vpliva posameznih dejavnikov na kreditni portfelj banke. V procesu ocenjevanja možnih vplivov posameznih dejavnikov smo oblikovali sedem scenarijev.

Tabela 13: Tabela scenarijev

	D1: inflacija > 10%	D2: izvoz v EU – 10%	D3: plače realno – 10%	D4: plače realno + 10%	D5: cene energentov + 15%	D6: USD/EUR – 10%	D7: proračunski primanjkljaj > 2% BDP
S1	x	x					
S2				x		x	x
S3	x	x		x			
S4		x	0,5x		x		
S5			0,5x				x
S6	x		x		x		
S7				x		x	

Tabela prikazuje način uporabe posameznih dejavnikov, ki v medsebojnih kombinacijah predstavljajo posamezna potencialna stanja ekonomije. Scenariji so naslednji:

- scenarij 1: kombinira vplive visoke inflacije in upada izvoza v države EU, kar povečuje tveganost posameznih panog predvsem preko višjih stroškov inputov in znižane možnosti prodaje proizvodov tako na domačem, kot tujem trgu,
- scenarij 2: je kombinacija realnega povečanja plač, cenejšega dolarja in visokega proračunskega primanjkljaja, kar ugodno vpliva na potrošnjo prebivalstva ob hkratnem zniževanju proračunsko financiranega povpraševanja,
- scenarij 3: kombinira visoko inflacijo, zmanjšanje zunanjega povpraševanja in hkratno povečanje domačega povpraševanja; ugodno vpliva na dejavnosti, ki pretežni del prodaje opravijo na domačem trgu, poslabša pa se položaj izvoznikov,
- scenarij 4: združuje sočasni vpliv recesije na evropskih trgih, delno znižanje domačega povpraševanja preko nižjih plač ter zaostrovanje stroškovnega vidika proizvodnje,
- scenarij 5: predpostavlja negativne vplive na plačilno sposobnost panog zaradi delnega znižanja kupne moči prebivalstva in nižjega proračunsko financiranega povpraševanja,
- scenarij 6: je kombinacija visoke inflacije, manjše kupne moči prebivalstva in visokih cen energentov, kar vpliva na večje tveganje plačilne sposobnosti posameznih dejavnosti,
- scenarij 7: predstavlja kombinacijo povečanega domačega povpraševanja zaradi višjih plač in izboljšanja pogojev menjave za tiste dejavnosti, ki pretežni del izvoza opravijo na evropskih trgih, obveznosti pa plačujejo v ameriških dolarjih.

Na osnovi mnenj strokovnjakov v banki je bila izvedena ocena verjetnosti uresničitve posameznega scenarija, kar prikazuje spodnja tabela.

Tabela 14: Ocena verjetnosti uresničitve posameznega scenarija

<i>Scenarij</i>	<i>Verjetnost v %</i>
S1	15
S2	33
S3	11
S4	11
S5	11
S6	7
S7	12
skupaj	100

Za vsak scenarij je bil ocenjen tudi pričakovan obseg potrebnih dodatnih rezervacij, s čimer smo dobili zelo širok razpon dodatnega poslovnega tveganja, v katerem se bo gibal kreditni portfelj banke v obdobju napovedi. Najbolj ugoden razvoj dogodkov za portfelj banke glede na kriterij potrebnih dodatnih rezervacij kaže scenarij 7, ki predpostavlja simultano delovanje realnega povečanja plač za več kot 10% ter krepitev evra glede na ameriški dolar za več kot 10%. Najmanj ugoden za banko je scenarij 6, po katerem se bo stanje ekonomije poslabšalo zaradi negativnega vpliva rasti inflacije, realnega padca plač za 10% in porasta cen energentov za 15%. Največjo verjetnost uresničitve ima scenarij 2, ki je kombinacija realnega povečanja plač, cenejšega dolarja in visokega proračunskega primanjkljaja. Z vidika obsega oblikovanja dodatnih rezervacij je bil ta scenarij drugi najbolj ugoden.

Za ocenitev potrebnih maksimalnih dodatnih rezervacij v primeru delovanja za banko neugodnih dejavnikov smo uporabili tudi metodo tako imenovanega »stress testing-a«⁷. Banka naj bi v skladu s predlogom novega Baselskega sporazuma vsaj dvakrat letno izvajala oceno izgub portfeljskih naložb v primerih bistvenega poslabšanja pogojev gospodarjenja, velikih tržnih tveganj ter poslabšanja likvidnosti (The New Basel Capital Accord, Consultative Document, 2001, str. 55). V našem primeru to pomeni izločitev edinega pozitivnega scenarija, to je scenarij 7, ki bi pomenil znižanje rezervacij. To seveda vpliva na spremembo verjetnosti uresničitve posameznega scenarija in možnega razpona, v katerem se bodo gibale dodatne rezervacije ter povečuje aritmetično sredino ocenjene velikosti potrebnih dodatnih rezervacij.

⁷ Stress testing kot pomembno sestavino upravljanja kreditnega portfelja banke uveljavlja tudi Basel 2.

Tabela 15: Ocena verjetnosti uresničitve posameznega scenarija po izločitvi »pozitivnega« scenarija

<i>Scenarij</i>	<i>Verjetnost v %</i>
S1	17
S2	36
S3	13
S4	13
S5	13
S6	8
skupaj	100

Pri nadaljnjem delu bo prav gotovo treba več pozornosti posvetiti variabilnosti v pričakovanih ocenah, ki v tem kontekstu pomenijo pravo tveganje. Zato bo treba pri uporabi metode scenarijev pridobiti čim večje število različnih mnenj iz različnih področij delovanja banke. Pri tem imamo v mislih vodstvo banke s svojimi strateškimi usmeritvami, službe, ki podpirajo proces upravljanja portfelja, strateški kontroling banke in skrbnike podjetij, kot tiste, ki so v neposrednem stiku z gospodarskimi subjekti.

Izboljšava mora iti v smeri iskanja korelacij med panogami in pričakovanim donosom kreditnega portfelja. Prav tako je z vidika ocen smiselno proces vrednotenja vpliva posameznih dejavnikov in verjetnosti uresničitve posameznih scenarijev izvajati v skladu s priporočili novega Baselskega sporazuma vsaj dvakrat letno ali ob večjih spremembah poslovanja. Na ta način bomo pridobili bolj natančne napovedi, hkrati pa bomo v banki nadgradili tudi znanje in zavedanje o pomenu vplivov pogojev gospodarjenja na tveganje portfelja.

6.4 Izračunavanje RAROC kot osnove za odločanje o naložbah

Na področju ugotavljanja bonitetne ocene velikih in srednjih podjetij smo v letu 2002 v SKB banki začeli uporabljati t.i. RAROC kalkulacijo, ki se je v svetu že precej uveljavila. Na področju ocenjevanja posameznikov in malega gospodarstva pa se predvideva uporaba metode Credit Scoring, ki zagotavlja hitro bonitetno oceno na podlagi odgovorov na standardizirana vprašanja o obnašanju potrošnika.

V SKB banki je do sedaj pri upravljanju kreditnih tveganj prevladoval tako imenovan pristop od zgoraj navzdol, z uvajanjem metode RAROC pa v banko uvajamo pristop od spodaj navzgor, kar pomeni, da se izpostavljenost portfelja meri na ravni posamezne transakcije.

RAROC je metoda kalkulacije donosnosti finančnega instrumenta in spada v skupino tveganju prilagojenih mer poslovanja banke. V finančni svet sta jo uvedli ameriška banka Bankers Trust in finančna družba JP Morgan. RAROC kalkulacija razporedi (alocira) obremenitev kapitala na posamezno transakcijo ali poslovno področje v višini, ki je enaka maksimalni pričakovani izgubi

v okviru 99 procentov meje zaupanja v razdobju enega leta za donos po odbitku davkov (Zavodnik, 2002a, str. 106). Glede na to definicijo lahko torej pričakujemo, da bo v primeru večje volatilitnosti (spremenljivosti) donosa treba alocirati več dodatnega kapitala. Taka alokacija pa pomeni, da bo morala transakcija (naložba) zagotoviti dovolj velik obseg denarnega toka za kompenziranje spremenljivosti prihodkov naložbe, ki so odvisni od kreditnega in tržnega tveganja, kot tudi od drugih prevzetih tveganj.

RAROC je okrajšava za »Risk adjusted return on capital« oz. tveganju prilagojeno donosnost kapitala in ga izračunamo po naslednji formuli:

$$\text{RAROC} = \text{tveganju prilagojen donos} / \text{ekonomski kapital}$$

$$\text{Tveganju prilagojen donos} = \text{prihodki} - \text{stroški} - \text{pričakovana izguba} + \text{donos na ekonomski kapital} \pm \text{transferne vrednosti}$$

Ekonomski kapital = kapital, rezerviran za pokrivanje največjih možnih izgub (zmanjšanih za pričakovano izgubo) na zahtevani 95% stopnji zaupanja za tržna, kreditna in operativna tveganja

RAROC predstavlja donosnost, ki jo banka zahteva za svoje naložbe oz. transakcije glede na potrebni obseg tveganju prilagojenega kapitala. To je kapital za pokrivanje potencialne nepričakovane izgube, ki je alociran na dano naložbo oz. transakcijo. RAROC kalkulacija zagotavlja orodje banki za izbiro transakcije kot funkcije tako donosa, kot tveganja naložbe. Poleg tega daje indikacijo za pogajanje o ceni naložbe v taki višini, da pokriva pričakovano izgubo in zagotavlja zahtevano donosnost kapitala, opredeljenega na osnovi ugotovljenega tveganja s pomočjo internega bonitetnega sistema.

RAROC pristop tudi neposredno podpira predlog novega Baselskega sporazuma na osnovi zahtevanih kvantifikacij pričakovane in nepričakovane izgube (ekonomski oziroma tveganju prilagojeni kapital). To sta osnovna elementa kalkulacije za zadovoljitev zahtev glede kapitalske ustreznosti, kot je to opredeljeno v stebru 1 in 2.

Koristi, ki jih uporaba sistema RAROC prinaša banki, so sledeče:

- vodstvo banke lahko kvantificira celotno tveganje in občutljivost na posamezne sestavine tveganja,
- podpira odločanje o višini kapitala, potrebnega za transakcijo,
- daje osnovo za oblikovanje odgovarjajoče cene za celotno transakcijo po komitentu, upošteva angažirani kapital kot redek vir,
- usmerja alokacijo ekonomskega kapitala.

Zato ima RAROC pomemben vpliv na strateške in taktične odločitve, ki naj banki zagotavljajo nemoteno poslovanje in ustrezno solventnost v primeru nastopa nepričakovanih dogodkov.

V evropskih bankah RAROC pristop šele prodira v zavest bančnih managerjev. Tudi v banki Societe Generale so začeli pristop intenzivneje uporabljati v zadnjih dveh letih. SKB banka je bila izbrana kot prva banka izven Francije iz skupine Societe Generale, ki bo v procesu odobranja kreditnih naložb uporabljala to razvito metodo finančne kalkulacije kot osnovo za odločanje o naložbah. Z uvedbo RAROC zasleduje skupina naslednje cilje:

- razširiti kvantifikacijsko metodo izračunavanja tveganja in tveganju prilagojene donosnosti in s tem pomagati pri strukturiranju, oblikovanju cene in odločanju o naložbah ter izboljšati sredstva za upravljanje kreditnega portfelja in alokacijo kapitala,
- razviti metodo kvantifikacije tveganja, da bi se kar najbolje pripravili na reformo kapitalске ustreznosti.

RAROC aplikacija v SKB banki temelji na vseh pomembnih sestavinah za izračun donosnosti naložbe. Osnova izračuna so: donos naložbe (računa se samo za novo, dodatno naložbo), pričakovana izguba za dolžnika in naložbo ter dodatni ekonomski kapital za novo naložbo. Rezultati procesa kalkulacije na osnovi uporabljene aplikacije so:

- razvrstitev dolžnika in naložbe, ki je opredeljena v bazičnih točkah pričakovane izgube,
- RAROC kot izračunana stopnja donosnosti na dodatni ekonomski kapital za dano transakcijo,
- EVA (Economic Value Added) kot obseg – znesek ekonomskega donosa (prispevka) za posamezno transakcijo.

RAROC pristop v skupini SG in v SKB banki razumemo kot uvajanje novega enotnega jezika tveganja v medsebojno komunikacijo. To enotnost podpira nov način izračuna verjetnosti defaulta dolžnika in pričakovane izgube naložbe. Izračun predstavlja pričakovane izgube, izražene v bazičnih točkah, in je osnova za razporeditev dolžnika in naložbe v enega izmed bonitetnih razredov. S tem se zagotavlja hitrejši proces odločanja o naložbi in tudi manj nesporazumov na relacijah med posameznimi članicami Societe Generale skupine.

Tabela 16: Lestvica razvrstitev

RAROC rating	Moody's rating	S&P rating	Pričakovana izguba (bp)
1	Aaa	AAA	0,0
2+	Aa1	AA+	0,1
2	Aa2	AA	0,1
2-	Aa3	AA-	0,4
3+	A1	A+	1
3	A2	A	3
3-	A3	A-	4
4+	Baa1	BBB+	6
4	Baa2	BBB	9
4-	Baa3	BBB-	17
5+	Ba1	BB+	30
5	Ba2	BB	55
5-	Ba3	BB-	90
6+	B1	B+	140
6	B2	B	220
6-	B3	B-	350
7+	Caa	CCC	550
7	Ca	CC	870
7-	C	C	1375
8/9	D	D	NA
10	D	D	NA

Pričakovana izguba znaša 55 bazičnih točk oz. 0,55%.

Vir: Uvajanje RAROC-a v BHFМ, str. 11

V SKB banko se na ta način uvajajo nova sodobna spoznanja o obvladovanju kreditnega tveganja. Uvedba teh znanj, podprtih z ustreznimi programskimi paketi, pomeni za banko vsaj dve močni spremembi. Prva je sprememba v kreditni kulturi banke, druga pa ustrezna priprava banke na novi Baselski sporazum.

6.5 Nadaljnje aktivnosti za razvoj aktivnega upravljanja kreditnega portfelja

V SKB banki že imamo nekaj izkušenj tudi na področju aktivnega upravljanja kreditnega portfelja. Namreč, banka je prodajo slabega kredita z diskontom uporabila kot način zmanjšanja aktive banke in s tem izboljšanja kapitalske ustreznosti. Ker so bile za naložbo oblikovane 100% rezervacije, so bili ob prodaji kredita ustvarjeni tudi izredni prihodki, ki ugodno vplivajo na poslovni izid.

Z vidika panožne koncentracije kreditnega portfelja v banki obstaja največja izpostavljenost do podjetij, ki se ukvarjajo s trgovino na debelo, avtomobilsko industrijo in nepremičninami. V kreditnem portfelju je opazna tudi velika izpostavljenost do posameznih komitentov banke. To

vsekakor pomeni veliko tveganje za banko v primeru, da se finančna situacija podjetja poslabša oz. da posamezno panogo zajame recesija.

Z namenom zmanjšanja problema koncentracije kreditnega portfelja so bile v banki že izvedene določene aktivnosti v smeri uporabe kreditnih derivativov kot instrumentov za trgovanje s kreditnim tveganjem. S pomočjo izkušenj, ki jih ima Societe Generale na področju prodaje in nakupov kreditnih derivativov, smo želeli izvesti nakup kreditnega derivativa. Na osnovi proučitve kreditnega portfelja smo izbrali nekaj komitentov, do katerih imamo relativno veliko izpostavo, a so z vidika kvalitete dobri in zanimivi tudi za evropske trge. Podatki o poslovanju teh komitentov in njihovih naložbah so bili posredovani v centralo v Pariz z namenom, da se kreditno tveganje iz naslova teh poslov uvrsti v košarico kreditno vezanih zapisov. S strani strokovnjakov v Parizu za področje pravnih vprašanj pri pripravi pogodbene dokumentacije smo prejeli tudi posebno diktico člena v kreditni pogodbi, s katerim se pogodbeni stranki strinjata o izročitvi dokumentacije v primeru nastanka kreditnega dogodka. Do realizacije posla v končni fazi ni prišlo, predvsem zaradi situacije na trgu, kjer so cene kreditnih derivativov po 11. septembru 2001 zelo poskočile. Banka je s tem pridobila določne informacije in lahko tudi v bodoče računa na podporo s strani matične banke, kar je pri uvajanju novih produktov zelo dobrodošlo.

7. Sklep

Razvoj na področju bančništva je posledica globalizacije in vedno večje konkurence, ki se odraža ne le med samimi bankami, ampak vedno večja konkurenca bankam postajajo tudi pokojninski in vzajemni skladi, leasing hiše, zavarovalnice, skratka finančne institucije, ki svojim komitentom nudijo po eni strani možnosti naložbe viškov sredstev in po drugi strani možnost zadolžitve. Posledica tovrstnih trendov so združevanja in prevzemi bank, saj so drugi načini povečanja tržnih deležev zelo omejeni, kajti večina bank ponuja bolj ali manj podobne produkte. Združevanja in prevzemi prinašajo tudi koristi ekonomije obsega, ki se kažejo zlasti na področju zmanjšanja števila zaposlenih v najrazličnejših podpornih službah in predvsem na področju razvoja informacijske tehnologije, ki predstavlja velik strošek za banke, hkrati pa je vlaganje v njen razvoj neizogibno.

Z namenom zaščite finančnega sistema pred nenadnimi zlomi posameznih finančnih institucij je Baselski odbor leta 1988 pripravil sporazum, ki določa, koliko kapitala mora imeti banka, da bi lahko krila nepričakovane izgube, povezane z neodplačevanjem obveznosti iz naslova danih naložb. Sporazum se je v finančnem svetu zelo uveljavil, vendar se je izkazalo, da ima določene pomanjkljivosti. Te se kažejo predvsem na področju naložb podjetjem, kjer z vidika zahteve po kapitalski pokritosti ni razlike med kreditom nekemu multinacionalnemu podjetju ali kreditu malemu podjetju brez kakršnihkoli rezultatov in zgodovine. Ta pomanjkljivost naj bi bila v skladu s predlogom novega sporazuma odpravljena, hkrati pa naj bi bile uvedene tudi nekatere novosti.

Z namenom vključitve vseh tveganj, s katerimi se soočajo banke pri svojem poslovanju in za katera morajo zagotoviti ustrezno pokritost s kapitalom, je v predlog novega sporazuma vključeno tudi operativno tveganje, ki je bilo do sedaj zanemarjeno. Problem pri vključevanju operativnega tveganja je v prvi vrsti definicija samega tveganja, saj gre za zelo širok pojem, ki zajema vse, od posledic zloma računalniškega sistema, do izgub, kot posledice malomarnosti zaposlenih. Tudi formula, ki bo določala, na kakšen način bo operativno tveganje vključeno v izračun kapitalske ustreznosti, še ni znana.

Glede na novi predlog sporazuma bo bankam dana možnost, da za določanje ratingov izberejo standardiziran način, ki pomeni, da bodo ratinge določale za to specializirane rating hiše po nekem enotnem konceptu. Druga možnost je razvoj internih ratingov znotraj bank, seveda tudi v tem primeru na osnovi predpisanih meril. Številne banke, ki so že razvile kompleksne interne sisteme za ugotavljanje in merjenje kreditnih tveganj, se zdaj bojijo, da bodo le-te morale postaviti na glavo, pri čemer je bilo v njihov razvoj vloženega ogromno denarja, časa in znanja.

V povezavi z ugotavljanjem in merjenjem kreditnih tveganj banke razvijajo sofisticirane modele in se v veliki meri osredotočajo na kreditni portfelj kot celoto, vedno manj pozornosti pa posvečajo individualni obravnavi komitenta. Takšen trend še spodbuja razvoj novih načinov upravljanja kreditnega portfelja, ki se kaže v obliki razvoja in uporabe kreditnih derivativov, prodaje kreditov in listinjenja. Z njihovo pomočjo lahko namreč banka oblikuje kreditni portfelj po lastni meri, torej glede na lastne preference z vidika tveganj in donosa. Nekatere velike banke so razvile sistem, v skladu s katerim se že takoj ob odobritvi kredita zavarujejo pred kreditnim tveganjem z nakupom kreditnega derivativa, pri čemer strošek zaščite vkalkulirajo v ceno kredita. Švicarska banka UBS ima po podatkih časnika Financial Times 60-80% svojega portfelja komercialnih kreditov zavarovanih na ta način, kar se pozitivno odraža tudi v njenem izkazu uspeha (Wood, 2002, str. 2).

Kljub temu sofisticirani modeli in novi načini upravljanja kreditnega portfelja ne morejo v celoti nadomestiti individualne obravnave komitenta, poznavanja njegovih potreb in spremljanja njegovega poslovanja kot tradicionalnih orodij za upravljanje s tveganji. Če podjetje zaide v težave, je cilj banke, da mu pomaga iz težav, kajti le tako bo dobila poplačilo. Zato je še kako pomembno zgodnje odkrivanje težav, kar pa je možno le ob stalnem spremljanju podjetja ter graditvi zaupanja med podjetjem in banko.

Da bi torej zagotovili individualno obravnavo komitentov na eni strani in učinkovito upravljanje kreditnega portfelja na drugi strani, je treba vzpostaviti ustrezno organizacijo banke. Pri tem mora obstajati stroga ločnica med tistimi, ki komunicirajo s komitenti, tako imenovanimi skrbniki podjetij in upravljavci kreditnega portfelja. Skrbniki podjetij se osredotočajo na potrebe posameznega podjetja in jim skušajo na osnovi poznavanja njegove dejavnosti in panoge prodati čim širšo paleto produktov banke. Upravljavci portfelja po drugi strani stremijo k čim manjšemu tveganju ob čim večjem donosu, zato težijo k diverzifikaciji portfelja in si pri tem pomagajo s sodobnimi načini njegovega upravljanja. Spremembe v organizaciji potekajo postopoma in so v

veliki meri odvisne od same strategije banke, vizije njenega vodstva in ustrezne kreditne kulture, ki jo mora sprejeti večina zaposlenih, da bi lahko dosegli primerne rezultate.

Tudi slovenske banke se že pripravljajo na spremembe, ki jih bo prinesla prenova Baselskega sporazuma. Banke se danes pri svojem poslovanju srečujejo z mnogimi izzivi, predvsem pa se je zaradi opravljanja sodobnih storitev povečala previdnost pri obvladovanju tveganj. Odkrivanje tveganj, iskanje vzrokov zanje in njihovo obvladovanje postaja eden pomembnejših virov konkurenčne prednosti posameznih bank, njihove uspešnosti in s tem temelj za njihovo preživetje v novih razmerah. Le banka, ki bo uspešno zadostila pogojem varnosti in kapitalski ustreznosti na eni strani, ter dosegala čim višjo donosnost na drugi strani, si bo zagotovila prihodnost. Slednje je predvsem v interesu lastnikov banke, medtem ko je varnost pomembna z vidika narodnega gospodarstva, kot tudi za varčevalce, ki presežek svojih sredstev zaupajo banki.

V SKB banki se zavedamo, da sta obvladovanje kreditnega tveganja in z njim povezano aktivno upravljanje kreditnega portfelja ključna dejavnika za doseganje konkurenčnih prednosti in s tem dodatnega zaslužka. Z vidika ugotavljanja in merjenja kreditnega tveganja v banki uporabljamo pristope, ki izhajajo iz sodobne finančne teorije, na podlagi znanj, pridobljenih s strani novih lastnikov, pa sledimo razvoju internih ratingov s pomočjo RAROC kalkulacije. Na ta način se intenzivno spreminja kultura banke, kjer prehajamo iz pretežno kvalitativnega na kvantitativni pristop merjenja kreditnega tveganja in od pasivnega k aktivnemu upravljanju kreditnega portfelja. Določene spremembe bodo potrebne tudi na področju organizacije, kjer bomo morali v proces odločanja o strukturi in obsegu kreditnega portfelja uvesti funkcijo upravljavca portfelja. S tem bi zapolnili vrzel med odločanjem o posamezni naložbi ter sistemskim tveganjem kreditnega portfelja banke in zagotovili optimizacijo donosov in tveganj posamičnih naložb, kot tudi celotnega kreditnega portfelja banke.

8. Literatura in viri

8.1 Literatura

1. A New Capital Adequacy Framework, Consultative Document, Basel: Basel Committee on Banking Supervision, 2001, str. 133
2. A New Capital Adequacy Framework, Consultative paper issued by the Basel Committee on Banking Supervision, Basel, 1999, str. 62
3. Barle Janez: Računovodski pristop k računanju tvegane vrednosti, Zbornik 3. Strokovno posvetovanje o bančništvu: Banke in tveganja, uredil Neven Borak, Ljubljana, 1997, str. 81-92
4. Barle Janez, Žunič Anton: Vloga internega modela v obvladovanju tveganj NLB d.d., Zbornik 8. Strokovno posvetovanje o bančništvu: Basel 2, uredil Neven Borak, Ljubljana, 2002, str. 111-123
5. Basu Sam N., Rolfes Harold L. Jr.: Strategic Credit Management, John Wiley and Sons, 1995, 239 str.
6. Bhattacharya Anand K., Fabozzi Frank J.: Asset-Backed Securities, New Hope, Pennsylvania: Prudential Securities Inc., Frank J. Fabozzi Associates, 1996. 402 str.
7. Borak Neven: Basel 2, Zbornik 8. Strokovno posvetovanje o bančništvu: Basel 2, uredil Neven Borak, Ljubljana, 2002, str. 5-6
8. Brigham Eugene F., Gapenski Louis C.: Intermediate Financial Management, Dryden Press, Orlando, 1996, 1018 str.
9. Bukaterevič Vida, Čufer Uroš: Ocene kreditnega tveganja sektorjev in dejavnosti, Ljubljana: Banka Slovenije: Analitsko raziskovalni center, 2000, 12 str.
10. Canals Jordi: Competitive Strategies in European banking, Oxford: Clarendon Press, 1994, 284 str.
11. Danielsson Jon.: On the Feasibility of Risk Based Regulation, European Investment Review, London, 2002, 24 str.
12. Das Satyajit: Credit Derivatives and Credit Linked Notes, John Wiley and Sons, Singapore, 2000, 940 str.
13. Duffee Gregory R., Zhou Chunsheng: Credit Derivatives in Banking: Useful Tools for Managing Risk, 1997, 30 str.
14. Fabozzi Frank J., editor: Bank Loans: Secondary Market and Portfolio Management, Frank J. Fabozzi Associates, New Hope, 1998, 218 str.
15. Fabozzi Frank J., editor: The Handbook of Fixed Income Securities, 4. izd., Irwin, 1995, 1402 str.
16. Fabozzi Frank J., Konishi A., editors: Asset/Liability Management, Chicago, Illinois: Probus Publishing Company, 1991, 515 str.
17. Fabozzi Frank J., Modigliani Franco: Mortgage and Mortgage-Backed Securities Market, Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press, 1992, 341 str.
18. Garside Thomas, Stott Henry, Stevens Anthony: Credit Portfolio Management, ERisk.com, 1999, 5 str.

19. Glantz Morton: Loan Risk Management, Chicago, Illinois: Probus Publishing Company, 1994. 405 str.
20. Graddy Duane B., Spencer Austin H.: Managing Commercial Banks, Prentice Hall, New Jersey, 1990, 769 str.
21. Hickman Andrew: Commercial Credit Scoring: Robots Versus Humans?, E.Risk.com, 2002, 3 str.
22. International Accounting Standards, London: International Accounting Standards Committee, 1999, 1287 str.
23. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, 1988, 28 str.
24. Irving Richard: Lukewarm response to Basel proposals. Risk Professional, London, 3/1 (2001), str. 5-6
25. Karacadag Cem., Taylor Michael.W.: The New Capital Adequacy Framework: Institutional Constraints and Incentive Structures, IMF Working Papers, Washington, 2000, 41 str.
26. Kuritzes Andrew: Active Credit Portfolio Management, E.Risk.com, 1998, 3 str.
27. Matten Chris: Managing Bank Capital: Capital Allocation and Performance Measurement, Chichester: John Wiley & Sons, 1996, 209 str.
28. McNee Alan: Credit derivatives boosted by corporate woes, ERisk.com, 2002, 2 str.
29. Mejač Krassnig Alenka: Listinjenje v Združenih državah Amerike, Bančni vestnik, Ljubljana, 1-2 (1997), str. 2-8
30. Merton Robert.C.: Influence of Mathematical Models in Finance or Practice: Past, Present and Future. Philosophical Transactions of the Royal Society of London, Series A 347, 1994, str. 451-463
31. Mishkin Frederic S., Eakins Stanley G.: Financial Markets and Institutions, 2. izd., Addison-Wesley, 1998, 668 str.
32. Mrak Mojmir: Rizičnost tuje države: koncept in splošne značilnosti, EPF-MBA, str. 137-142
33. Persaud Avinash: Where have all the risks gone?, E.Risk.com, 2002, 20 str.
34. Remšak Franc, Šuler Tatjana: Gibanje kapitalske ustreznosti v Sloveniji ter vpliv povezovanja bank na kapitalsko ustreznost bank in bančnega sistema, Ljubljana: Banka Slovenije, Prikazi in analize IX/3, julij 2001, str. 27
35. Ribnikar Ivan: Kreditne institucije. Bančni vestnik, Ljubljana, 6/98, str. 59-60
36. Ribnikar Ivan: Listinjenje. Bančni vestnik, Ljubljana, 1-2/96, str. 48-51
37. Ribnikar Ivan: Od denarja do medvedjega trenda, Ljubljana, Ekonomska fakulteta, CISEF, 1994. 229 str.
38. Ribnikar Ivan: Stanovanjski trg in stanovanjsko financiranje v Sloveniji, II. del gradiva pri predmetu Politika poslovnih bank in bančništvo in bančni management, 1999, 8 str.
39. Rubin Saša: Standardizirani pristop k merjenju kreditnega tveganja, Zbornik 8. Strokovno posvetovanje o bančništvu: Basel 2, uredil Neven Borak, Ljubljana, 2002, str. 31-46
40. Rutter James: The loan markets's quiet revolution. Credit, London, 1 (2000), februar 2000, str. 30-37
41. Saunders Anthony: Financial Institutions Management, A Modern Perspective, 2. izd. Irwin, 1997, 673 str.

42. Saunders Anthony: Financial Institutions Management, A Modern Perspective, 3. izd. Irwin, 2000, 742 str.
43. Schimko David: Credit Risk, Models and Management, Risk Books, London, 1999, 332 str.
44. Slovenski računovodski standardi. Slovenski inštitut za revizijo, Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije. Ljubljana, 2002, 311 str.
45. Stone Charles A., Zissu Anne: Global Risk Based Capital Regulations, Irwin Professional Publishing, 1994, Volume I: Capital Adequacy, 660 str., Volume II: Management and Funding Strategies, 480 str.,
46. Šuler Tatjana: Bonitetne ocene podjetij (Analiza prehodnih matrik), Ljubljana: Banka Slovenije: Analitsko raziskovalni center, 2001, 19 str.
47. Woelfel Charles J.: The Handbook ob Bank Accounting, Chicago: Probus Publishing Company, 1993, 418 str.
48. Wood Duncan: Banks Told To Get Their Hands Dirty, E.Risk.com, 2002, 2 str.
49. Zavodnik Evgenij: Modeli tveganja kreditnega portfelja, Bančni vestnik, Ljubljana, 9 (2002), str. 34-39
50. Zavodnik Evgenij: Obvladovanje kreditnih tveganj v SKB banki d.d., Zbornik 8. Strokovno posvetovanje o bančništvu: Basel 2, uredil Neven Borak, Ljubljana, 2002, str. 97-109

8.2 Viri

1. Bhanot Karan: Credit Switch, 2001, 28 str.
2. EnronCredit.com – Education: What are derivatives?, www.enroncredit.com/, 3.11.2000
3. ERisk: The Seven Stages of Risk Management, E.Risk.com, 1999, 4 str.
4. ERisk: Credit Risk Management, http://www.erisk.com/LearningCenter/Jigsaw/ref_risk_credit.asp, 2002, 15 str.
5. International Swaps and Derivatives Association, Inc.: 1999 ISDA Credit Derivatives Definitions, 49 str.
6. J.P. Morgan: Credit Derivatives: A Primer, J.P. Morgan Securities, New York, 1998, 42 str.
7. Markus Rudolf: Fixed Income Instruments, 1999, 21 str.
8. Mramor Dušan: Slovar angleških izrazov iz poslovnih financ, za predmet Poslovne finance I, 1997, 26 str.
9. Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/02)
10. Sklep o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic (Uradni list 32/99)
11. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/02)
12. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 55/93)
13. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 34/95)
14. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 78/96)
15. Uvajanje RAROC-a v BHF, Interno gradivo SKB banke d.d., 55 str.

Slovar tujih izrazov

credere	zaupati
forward	terminski posel
benchmarking	primerjava s standardom
management	upravljanje
retail	na drobno
wholesale	na debelo
mortgage-backed securities	hipotekarne obveznice
ex ante	vnaprej
maturity	dospelost
duration	trajanje
dealer	trgovec
financial futures	finančna termimska pogodba
call opcija	nakupna opcija
rating	ocenitev kreditne sposobnosti
credit switch	istočasen nakup in prodaja kreditnega derivativa
total return swap	zamenjava polnega donosa
total return option	opcija polnega donosa
credit spread product	produkt, vezan na kreditni pribitek
credit default swap	kreditna zamenjava
credit default option	kreditna opcija
credit forward	kreditni terminski posel
credit linked notes	kreditno vezani zapisi
credit basket notes	košarica kreditno vezanih zapisov
basket credit swap	košarica kreditnih zamenjav
basket credit option	košarica kreditnih opcij
underwriter	prevzemnik, zavarovalec
asset-backed securities	obveznice, zavarovane s premoženjem
pass through securities	pretočne obveznice
collateralized mortgage obligations	nepretočne obveznice
zero coupon bond	obveznica brez kupona
ex post	za nazaj
default	neplačevanje dolga
input	vložek
stress-testing	preverjanje delovanja pod pritiskom